

O B M F

OŚRODEK BADAŃ NAD MIGRACJAMI
FUNDACJA

RAPORT Z BADANIA IMIGRANTÓW W POLSCE

Opracowanie: Zespół Fundacji Ośrodka Badań nad Migracjami

Agata Górny (Wydział Nauk Ekonomicznych UW)
Paweł Kaczmarczyk (Wydział Nauk Ekonomicznych UW)
Joanna Napierała (Ośrodek Badań nad Migracjami UW)
Sabina Toruńczyk-Ruiz (Ośrodek Badań nad Migracjami UW)

Warszawa, grudzień 2013

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejszy raport jest efektem projektu badawczego, który został zlecony przez Narodowy Bank Polski i był realizowany przez Fundację Ośrodek Badań nad Migracjami pod nadzorem merytorycznym Departamentu Statystyki NBP. Celem projektu było przetestowanie rozwiązań metodologicznych, które w przyszłości mogłyby zostać wykorzystane do analizy sytuacji wybranych grup imigranckich w Polsce. Jest to zadanie niełatwe biorąc pod uwagę ograniczone doświadczenia Polski jako kraju imigracji, brak zadowalających danych oficjalnych (umożliwiających np. wylosowanie próby) a dodatkowo specyfikę obecności imigrantów w naszym kraju (koncentracja w wybranych regionach kraju, duży udział migracji krótkookresowych i cyrkulacyjnych, powszechność zatrudnienia nielegalnego).

Zadaniem, jakie zostało przed nami postawione było więc sprawdzenie czy i na ile dostępne metody pozyskiwania danych na temat imigrantów mogą być wykorzystywane w przypadku Polski. Przedmiotem szczególnego zainteresowania był ekonomiczny wymiar obecności imigrantów w naszym kraju, zwłaszcza sytuacja na rynku pracy oraz transferowanie środków finansowych do kraju pochodzenia. Tym samym, realizowane zadanie badawcze wpisuje się w ważny nurt działań Narodowego Banku Polskiego, który od kilku lat realizuje unikatowe sondaże wśród polskich migrantów przebywających za granicą będące podstawą szacunków skali transferów do kraju. Mamy nadzieję, że niniejszy raport stanowić będzie punkt wyjścia do zainicjowania w przyszłości badań o podobnych walorach, ale odnoszących się do sytuacji Polski jako kraju imigracji.

W tym miejscu pragniemy wyrazić podziękowania pracownikom Narodowego Banku Polskiego, w szczególności Grzegorzowi Dobroczkowi oraz Izie Chmielewskiej (Departament Statystyki) oraz Katarzynie Saczuk, Pawłowi Strzeleckiemu oraz Robertowi Wyszyńskiemu (Instytut Ekonomiczny). Ich uwagi oraz komentarze stanowiły nieocenione wsparcie w trakcie realizacji badania.

Zespół OBMF

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	9
1 UKRAIŃCY, BIAŁORUSINI I ROSJANIE W KONTEKŚCIE IMIGRACJI DO POLSKI	12
1.1 Imigracja do Polski – najważniejsze cechy i szacunki skali napływu.....	12
1.2 Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie w Polsce.....	13
2 METODA BADANIA	16
2.1 Uwagi wprowadzające	16
2.2 Opis grupy badanej.....	16
2.3 Badanie RDS.....	17
2.4 Badanie Terenowe – dobór celowo-warstwowy.....	20
2.5 Kwestionariusz i dodatkowe materiały ankietera	22
3 PRZEBIEG BADANIA	24
3.1 Uwagi wprowadzające.....	24
3.2 Badanie RDS.....	24
3.3 Badanie Terenowe – dobór celowo-warstwowy.....	34
4 OMÓWIENIE I PORÓWNANIE WYNIKÓW Z DWÓCH MODUŁÓW BADANIA	39
4.1 Uwagi wprowadzające	39
4.2 Cechy społeczno-demograficzne migrantów.....	39
4.3 Wzorce migracyjne	43
4.4 Pozycja na polskim rynku pracy.....	50
4.5 Transfery środków finansowych z Polski (<i>remittances</i>).....	57
4.6 Dostęp do sieci / powiązania	65
5 WNIOSKI I REKOMENDACJE	72
5.1 Uwagi wprowadzające	72
5.2 Wnioski - porównanie możliwości i ograniczeń metody RDS i doboru celowo-warstwowego	72
5.3 Rekomendacje	86
BIBLIOGRAFIA	87

SPIS TABEL

Tabela 1.1. Zezwolenia na pracę według kraju pochodzenia migranta i głównych sektorów zatrudnienia w Polsce i woj. mazowieckim w roku 2011	14
Tabela 1.2. Oświadczenia pracodawców według kraju pochodzenia migranta i głównych sektorów zatrudnienia w Polsce w roku 2011.....	15
Tabela 3.1. „Ziarenka” według obywatelstwa i liczby osób przez nie zaproszonych do badania	26
Tabela 3.2. Procentowy udział poszczególnych rodzajów relacji łączących osobę przekazującą zaproszenie z osobami które zgodziły się wziąć udział w badaniu oraz z osobami, które odmówiły wzięcia udziału w badaniu.....	30
Tabela 3.3. Język przeprowadzonych ankiet oraz odsetek ankiet przeprowadzonych przez poszczególnych ankieterów.....	33
Tabela 3.4. Respondenci z Badania Terenowego według obywatelstwa i sektora zatrudnienia w Polsce	34
Tabela 3.5. Statystyki opisowe długości trwania wywiadów	37
Tabela 4.1. Migranci według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania.....	40
Tabela 4.2. Migranci według płci i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	40
Tabela 4.3. Migranci według wieku i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	41
Tabela 4.4. Migranci według wykształcenia i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania.....	41
Tabela 4.5. Migranci według stanu cywilnego i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania..	42
Tabela 4.6. Wielkość miejscowości zamieszkania w kraju pochodzenia według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	43
Tabela 4.7. Powód obecnego przyjazdu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	44
Tabela 4.8. Rok pierwszego przyjazdu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	45
Tabela 4.9. Liczba pobytów według obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	46
Tabela 4.10. Łączny czas pobytu migrantów (w miesiącach) w Polsce według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	46
Tabela 4.11. Średni czas pobytu w Polsce w przeliczeniu na jeden wyjazd (w miesiącach) według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania.....	47
Tabela 4.12. Częstotliwość wyjazdów do domu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	48

Tabela 4.13. Dokumenty związane ze statusem prawnym pobytu w Polsce według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania.....	49
Tabela 4.14. Obecna sytuacja badanych na polskim rynku pracy według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	51
Tabela 4.15. Aktywność na polskim rynku pracy w minionym tygodniu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	51
Tabela 4.16. Status prawny wykonywanej pracy według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	52
Tabela 4.17. Sektor zatrudnienia – obecna (ewentualnie: ostatnia) praca według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	54
Tabela 4.18. Aktualna pozycja zawodowa / charakter aktualnej pracy według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	56
Tabela 4.19. Zgodność aktualnej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania.....	57
Tabela 4.20. Miesięczne zarobki netto – podstawowe statystyki opisowe według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	58
Tabela 4.21. Miesięczne zarobki netto według obywatelstwa – dane z Badania Terenowego	59
Tabela 4.22. Oszczędności (bądź ich brak) zgromadzone w trakcie pobytu w Polsce według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania.....	59
Tabela 4.23. Udział procentowy migrantów w całej próbie według planowanego miejsca wykorzystania zakumulowanych oszczędności i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	60
Tabela 4.24. Skłonność do transferowania zarobionych pieniędzy za granicę według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania.....	60
Tabela 4.25. Udział procentowy migrantów w całej próbie według kanałów przesyłu transferów i według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	61
Tabela 4.26. Udział procentowy migrantów w populacji transferujących według kanałów przesyłu transferów i według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania.....	61
Tabela 4.27. Udział procentowy migrantów w populacji transferujących według częstotliwości przekazów i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	62
Tabela 4.28. Wzorce transferów finansowych – statystyki opisowe kwoty przetransferowanej w minionych 12 miesiącach według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	63
Tabela 4.29. Wzorce transferów finansowych – wykorzystanie środków przekazanych w ostatnich 12 miesiącach według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	64
Tabela 4.30. Wielkość sieci respondentów według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	66

Tabela 4.31. Średnia wielkość sieci ¹ respondentów według płci i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	66
Tabela 4.32. Średnia wielkość sieci kontaktów według sektora zatrudnienia respondenta i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania	67
Tabela 4.33. Struktura sieci – udział procentowy silnych więzi w sieci według płci i kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania	70
Tabela 5.1. Zestawienie mocnych i słabych stron Badania RDS i Badania Terenowego	82

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 3.1. Liczba zrealizowanych wywiadów według dni tygodnia	26
Rysunek 3.2. Terminy realizacji wywiadów zrealizowanych metodą RDS	27
Rysunek 3.3. Udział przekazanych dalej kuponów wśród wszystkich zaproszeń wydanych respondentom w danej fali oraz liczba respondentów w podziale na numer fali	27
Rysunek 3.4. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka D” według płci.	28
Rysunek 3.5. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka D” według obywatelstwa.	28
Rysunek 3.6. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka D” według sektora zatrudnienia.....	29
Rysunek 3.7. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka B” według płci, obywatelstwa i sektora zatrudnienia	29
Rysunek 3.8. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka E” według płci, obywatelstwa i sektora zatrudnienia.....	29
Rysunek 3.9. Liczba osób, które badany namawiał do wzięcia udziału w Badaniu RDS przed skutecznym przekazaniem zaproszeń	32
Rysunek 4.1. Rozkład przeciętnej (deklarowanej) liczby godzin w pracy w tygodniu – Badanie RDS... ..	53
Rysunek 4.2. Struktura zatrudnienia według płci – Badanie RDS	55
Rysunek 4.3. Aktualna pozycja zawodowa wg momentu pierwszej migracji do Polski - Badanie RDS i Badanie Terenowe.....	56
Rysunek 4.4. Rozkład miesięcznych zarobków netto – Badanie Terenowe i Badanie RDS	58
Rysunek 4.5. Rozkład deklarowanych transferów w ostatnich 12 miesiącach – Badanie Terenowe ...	63
Rysunek 4.6. Rozkład deklarowanych sposobów wykorzystania środków transferowanych w ostatnich 12 miesiącach – subpopulacja Ukraińców według Badania Terenowego oraz Badania RDS.....	65

Rysunek 4.7. Struktura sieci respondentów według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na płeć respondentów i moduły badania	68
Rysunek 4.8. Struktura sieci respondentów według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na obywatelstwo respondentów i moduły badania	68
Rysunek 4.9. Struktura sieci Ukraińców według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na płeć respondentów i moduły badania	69
Rysunek 4.10. Struktura sieci Białorusinów i Rosjan według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na płeć respondentów i moduły badania (Badanie Terenowe).	69
Rysunek 4.11. Struktura sieci – udział procentowy silnych więzi w relacjach z innymi cudzoziemcami według ich obywatelstwa w podziale na obywatelstwo respondentów i moduły badania.....	71

SPIS ZAŁĄCZNIKÓW

Załącznik nr 1: Kwestionariusz wykorzystany w Badaniu RDS

Załącznik nr 2: Kwestionariusz wykorzystany w Badaniu Terenowym

WPROWADZENIE

Niezależnie od faktu, że Polska jest wciąż uznawana za kraj emigracyjny (o czym jednoznacznie świadczą dostępne wskaźniki migracji netto), to od początku lat 1990., tj. momentu rozpoczęcia zmiany systemowej i związanych z nią procesów w sferze liberalizacji ruchu granicznego, notuje się napływ imigrantów. Skala i dynamika tego procesu jest zmienna. Duże znaczenie w jego najnowszej historii miały między innymi takie wydarzenia jak tzw. kryzys rosyjski czy przystąpienie Polski do strefy Schengen, wymuszające zwiększenie restrykcyjności polityki migracyjnej. Wszystkie one sprawiały, że trudno byłoby wskazać na jednoznaczny (i oczywisty) trend napływu do Polski. Ale imigracja jest faktem, a wraz z powolnym zwiększaniem poziomu przeciętnych płac oraz poprawą warunków życia w Polsce jej znaczenie zdaje się rosnąć.

Napływ do Polski ma interesujące cechy strukturalne. Już w początkowej fazie transformacji zarysowała się wyraźnie dualna struktura imigracji: do Polski przybywali wysoko wykwalifikowani specjaliści z krajów najlepiej rozwiniętych (proces często związany z napływem BIZ) oraz migranci podejmujący się prac niskopłatnych w takich sektorach jak rolnictwo, budownictwo a z czasem w coraz większym wymiarze także w sektorze usług domowych. W przeciwieństwie do wielu krajów UE15 stosunkowo małe znaczenie (w wymiarze ilościowym) miał napływ poszukiwaczy azylu oraz członków rodzin migrantów już przebywających w kraju. Tym samym, dużą i dominującą część całości imigracji można opisywać w kategoriach mobilności zarobkowej. Sformułowanie „mobilność” jest tutaj jak najbardziej uzasadnione, gdyż relatywnie często proces opisywany jest w kategoriach krótkotrwałych, cyrkulacyjnych wędrówek.

W kontekście niniejszego raportu kluczowe znaczenie mają następujące aspekty najnowszych migracji do Polski.

1. **Imigrację do Polski należy uznawać wciąż za zjawisko o ograniczonym zakresie w sensie liczbowym i w perspektywie geograficznej** (Okólski 2010, Grzymała-Kazłowska, Łodziński 2011).
2. Wszystkie dostępne dane (por. rozdział 1) wskazują jednoznacznie na **dominację grup imigranckich docierających do Polski z terenów byłego ZSRR, przy czym najważniejszą grupą narodowościową są bez wątpienia obywatele Ukrainy**.
3. **Przewaga czasowych form mobilności związanych często z działalnością zarobkową w Polsce** (Okólski 2010) to niezmienna cecha napływu cudzoziemców do Polski począwszy od lat 1980. W wielu przypadkach cechy tej mobilności odpowiadają sformułowanej w latach 1990. koncepcji migracji niepełnej (por. Okólski 2001), w której zwracano uwagę, iż nawet gdy poszczególne migracje mogą być krótkie bądź bardzo krótkie, to łączny, skumulowany czas pobytu w kraju docelowym może być bardzo długi.
4. **Imigracja do Polski ma charakter wyspowy**. Podczas gdy w dużych metropoliach, a przede wszystkim w województwie mazowieckim, cudzoziemcy stanowią widoczną grupę w populacjach studentów, pracowników, a także mieszkańców, w innych rejonach Polski ich obecność jest okazjonalna i często związana z pewnymi specyficznymi czynnikami lokalnymi (np. istnieniem filii firmy zagranicznej zatrudniającej cudzoziemców).

5. **Coraz wyraźniejsze są przesłanki wykształcania się w Polsce heterogenicznej struktury rynku pracy.** Niesie to ze sobą kilka ważnych konsekwencji – 1) migranci mają tendencję do skupiania się w określonych sektorach rynku pracy; 2) są to przede wszystkim sektory nisko wykwalifikowane oraz 3) określone części rynku pracy mogą być uzależnione od cudzoziemskiej siły roboczej.
6. **Trudna do oszacowania część migrantów napływających do Polski winna być opisywana w kategoriach nielegalności,** przy czym nielegalność może dotyczyć tak pobytu, jak i pracy podejmowanej w kraju docelowym.

Nikłe doświadczenia Polski jako kraju imigracji w powiązaniu z zarysowanymi powyżej cechami strukturalnymi najważniejszych strumieni mobilności sprawiają, że nasza wiedza o imigracji jest dalece niewystarczająca. Deficyty dotyczą przy tym w zasadzie wszystkich wymiarów opisywanego procesu: jego skali, cech strukturalnych, strategii i mechanizmów oraz skutków dla Polski jako kraju przyjmującego. Wynikają one z niedoskonałości oficjalnych danych na temat migracji (niska jakość rejestrów, wątpliwa użyteczność danych spisowych) oraz wciąż niewystarczającego zakresu badań dedykowanych imigracji (włączając niemożność wykorzystania w tym celu danych BAEL).

Niniejszy raport poświęcony jest przedstawieniu wyników badania zrealizowanego przez Fundację Ośrodek Badań nad Migracjami (OBMF) w okresie lipiec-grudzień 2012 roku poświęconego trzem grupom migrantów – obywatelom Ukrainy, Białorusi i Rosji. Celem tego badania było choćby częściowe wypełnienie luk w wiedzy na temat współczesnego napływu cudzoziemców do Polski, a także przetestowanie potencjalnych metod badawczych służących analizie sytuacji imigrantów w Polsce, a zwłaszcza pomiarowi wielkości transferów pieniężnych przekazywanych z Polski do krajów pochodzenia ze szczególnym uwzględnieniem przekazów dokonywanych przez migrantów funkcjonujących w szarej strefie polskiego rynku pracy (czyli pracujących w Polsce nielegalnie). W niniejszym raporcie koncentrujemy się na omówieniu tej części wniosków z badania, która wiąże się z realizacją drugiego z powyżej opisanych celów.

W badaniu testom poddane zostały dwie metody badawcze różniące się szczególnie sposobem doboru próby oraz warunkami zbierania danych. Były to: „tradycyjna” metoda celowo-warstwowego doboru próby oparta na założonych kryteriach odnośnie warstw (obywatelstwo, sektory zatrudnienia) oraz metoda bazująca na założeniach odnośnie powiązań między migrantami (sieci powiązań) i wykorzystaniu systemu zachęt (*Respondent Driven Sampling*). Narzędzia badawcze skonstruowano w taki sposób, by umożliwiły ocenę cech strukturalnych populacji, wzorców uczestnictwa w rynku pracy i korzystania z systemu pomocy społecznej oraz, w szczególności, oszacowanie skali i mechanizmów transferów środków finansowych za granicę (*remittances*).

Jeżeli chodzi o grupy migrantów poddane badaniu, to ograniczono się do trzech grup: obywateli Ukrainy, Białorusi i Rosji. Są to jedne z najliczniejszych grup narodowościowych uczestniczących we współczesnym napływie do Polski, z istotnym udziałem migrantów zarobkowych i o nieuregulowanym statusie oraz co wiąże się z poprzednią cechą dużą intensywnością działań w szarej strefie w Polsce.

Struktura raportu jest następująca. Rozdział 1 zawiera krótki opis danych statystycznych odnoszących się do badanych grup, który jest pochodną założeń przyjętych na etapie planowania badania (zgodnie z sugestiami i wytycznymi przekazanymi przez Zamawiającego). Rozdział 2 ma charakter metodologiczny a jego celem jest 1) przedstawienie założeń i krytycznych aspektów wykorzystanych metod oraz 2) porównanie obu metod. W rozdziale 3 zawarto szczegółowy opis realizacji obu badań (Badanie RDS oraz Badanie Terenowe). Kluczową część raportu stanowi rozdział 4, w którym znajduje się wstępna analiza uzyskanych wyników koncentrująca się na tych różnicach / podobieństwach, pomiędzy wynikami Badania RDS i Badania Terenowego, które mają źródła metodologiczne, tj. wynikają z wykorzystania pierwszej bądź drugiej

metody. Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami, analizy odnoszą się do następujących wymiarów: cechy społeczno-demograficzne (4.2), wzorce migracyjne (4.3), pozycja na polskim rynku pracy (4.4), transfery środków finansowych (4.5) oraz dostęp do sieci migracyjnych (4.6). Rozdział 5 zawiera wnioski płynące z porównania mocnych i słabych stron dwóch zastosowanych metod oraz rekomendacje dla dalszych badań transferów imigrantów.

1 UKRAIŃCY, BIAŁORUSINI I ROSJANIE W KONTEKŚCIE IMIGRACJI DO POLSKI

1.1 Imigracja do Polski – najważniejsze cechy i szacunki skali napływu

Jeżeli chodzi o dostępne szacunki wielkości cudzoziemskiej populacji w Polsce, to jedyny ogólny szacunek pochodzi sprzed 10 lat i jest oparty o wyniki spisu powszechnego z 2002 roku. Zgodnie z nim w tym czasie przebywało w Polsce nie więcej niż 100 tys. obcokrajowców (Okólski 2010). Wśród badaczy migracji istnieje jednak zgodność co do tego, że wyniki tego spisu zbyt nisko oszacowały liczebność migrantów przebywających w Polsce czasowo. Można też przypuszczać, że od roku 2002, liczebność populacji cudzoziemców w Polsce wzrosła. Wszelkie inne dostępne dane odnoszą się już tylko do wybranych kategorii cudzoziemców określonych najczęściej przez status prawny w Polsce.

Najważniejsze w tym aspekcie źródło danych, jakim jest rejestr cudzoziemców Urzędu do Spraw Cudzoziemców (UdSC), wskazuje, że w końcu 2011 roku przebywało w Polsce 100 298 obcokrajowców posiadających karty pobytu, czyli takich, których status prawny w Polsce można uznać za uregulowany, a pobyt stosunkowo stabilny. Około połowę z nich można uznać za migrantów osiadłych, gdyż posiadają zezwolenie na osiedlenie się w Polsce lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego Wspólnot Europejskich (WE).

Jedną z istotnych grup migrantów czasowych, nie ujętych w rejestrze UdSC, są obcokrajowcy przyjeżdżający do pracy sezonowej do Polski – na okres nie dłuższy niż 6 miesięcy w ciągu roku, w oparciu o tzw. oświadczenie pracodawcy¹. W 2011 roku ich liczba wyniosła aż 259 777 osób. Grupa ta jest zatem dwuipółkrotnie większa niż grupa cudzoziemców posiadających karty pobytu w Polsce, a pięciokrotnie większa niż populacja migrantów osiadłych figurujących w rejestrze UdSC. Należy jednak podkreślić, że z uwagi na krótki czas pobytu migrantów sezonowych w Polsce, tylko część tej grupy przebywa w Polsce jednocześnie w tym samym czasie. Co więcej trzeba zwrócić uwagę na istotną niedoskonałość omawianego rejestru jako źródła danych o cudzoziemcach w Polsce. Trudno oszacować jaka część wydanych oświadczeń nie jest w ogóle wykorzystywana przez migrantów oraz w jakim stopniu sektory rynku pracy, w których wydawane są oświadczenia pokrywają się z sektorami, w których migranci podejmują prace po przyjeździe do Polski (w przypadku niezgodności jest to *de facto* zatrudnienie nielegalne).

Inną kategorią nieujętych z definicji w oficjalnych rejestrach są migranci nieudokumentowani. Tymczasem uważa się, że jest to grupa istotna liczebnie w Polsce i obejmująca przede wszystkim migrantów zarobkowych. Niektórzy twierdzą nawet, że migracja nierejestrowana przeważa nad rejestrowaną (Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Instytut Polityki Społecznej, 2010). Trudno by było jednak wskazać wiarygodne jej szacunki. Z jednej strony, przy okazji dyskusji o zakończonej ostatnio abolicji dla cudzoziemców, w mediach i różnych opracowaniach pojawiały się informacje mówiące o 300-500 tys. cudzoziemców przebywających nielegalnie w Polsce (*Gazeta Wyborcza*, 27.10.2010). Z drugiej strony, przy okazji omawianej dyskusji, rzeczniczka MSWiA oświadczyła, że „nielegalna migracja nie jest w Polsce zjawiskiem masowym” (tamże). Mało pomocne w tej kwestii są również wyniki programów

¹ Jest to uproszczona procedura wprowadzona w 2007 roku, która obecnie obejmuje obywateli Ukrainy, Białorusi, Rosji, Mołdowy i Gruzji (por. Duszczyk, Góra i Kaczmarczyk 2013).

abolicji dla migrantów przebywających w Polsce nielegalnie zrealizowane w latach 2003, 2007 oraz ostatnio zakończonej 2 lipca 2012, w których wzięło udział każdorazowo zaledwie kilka tysięcy cudzoziemców.

Podsumowując powyższy przegląd dostępnych danych można przyjąć, że w roku 2011 zasób migrantów przebywających w Polsce wynosił około 100 tys. z czego połowę stanowili migranci osiadli. Dodatkowo liczba migrantów sezonowych, którzy przyjechali w tym roku do Polski w oparciu o oświadczenia pracodawców sięgnęła 250 tys. Nie ulega zatem wątpliwości, że migracja czasowa odgrywa decydujące znaczenie we współczesnym napływie do Polski. W tych orientacyjnych wyliczeniach należałoby dodatkowo uwzględnić również liczbę migrantów o nieuregulowanym statusie, gdyby odpowiednie jej szacunki były dostępne.

1.2 Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie w Polsce

Grupą największą i najliczniej przyjeżdżającą do Polski od końca lat 1980. są obywatele **Ukrainy**, którzy uczestniczą przede wszystkim w zarobkowej migracji cyrkulacyjnej. Przed przystąpieniem Polski do strefy Schengen, kiedy możliwości wjazdu z Ukrainy do Polski były większe, reprezentanci tej grupy często stosowali strategię polegającą na legalnym wjeździe i pobycie w Polsce przez okres do trzech miesięcy na podstawie wiz turystycznych oraz podejmowaniu pracy bez odpowiedniego zezwolenia w Polsce (Górny i inni 2010). Istnieje przekonanie, choć nie poparte systematycznymi badaniami, że pewna część tych migrantów cyrkulacyjnych, po wprowadzeniu obostrzeń w ruchu wizowym w roku 2007 w związku z wejściem Polski do strefy Schengen, zdecydowała się na nielegalny pobyt w Polsce.

Strategie działania Białorusinów i Rosjan są słabiej rozpoznane niż w przypadku Ukraińców lecz można przyjąć iż mają wiele cech wspólnych z najliczniejszą w Polsce grupą cudzoziemców. Wcześniejsze badania jakościowe pokazują, że powyższe dwie grupy etniczne oraz Ukraińcy często postrzegają siebie nawzajem jako reprezentantów jednej „post-sowieckiej” grupy migrantów. Ułatwia to brak barier językowych oraz podobieństwo sposobów funkcjonowania w Polsce. Na podkreślenie zasługuje też fakt, że grupy te mają bardzo niską skłonność do koncentracji przestrzennej w Polsce. Za wyjątkiem woj. mazowieckiego są rozproszeni po całej Polsce z niewielką nadreprezentacją w regionach wschodnich (Fihel 2006).

Opisywane grupy są w sposób widoczny i stosunkowo liczny reprezentowane w różnych kategoriach migrantów w Polsce. Wśród cudzoziemców posiadających w końcu 2011 roku karty pobytu w Polsce, Ukraińcy stanowili aż 30% i byli najliczniejszą grupą narodowościową. W tym samym roku, z udziałami około 10%, Rosjanie i Białorusini byli odpowiednio drugą i trzecią pod względem liczebności grupą cudzoziemców z kartami pobytu w Polsce. Warto zwrócić uwagę, że spośród trzech omawianych grup, Białorusini charakteryzowali się szczególnie wysokim odsetkiem (69%) migrantów osiadłych w grupie osób z kartami pobytu, a Rosjanie istotnym udziałem (24%) osób posiadających ochronę uzupełniającą w Polsce. Ta ostatnia grupa obejmowała przede wszystkim uchodźców z Czeczenii. **łącznie obywatele Ukrainy, Białorusi i Rosji stanowili około połowy populacji cudzoziemców posiadających karty pobytu w Polsce w roku 2011.**

Jeżeli chodzi o podejmowanie pracy w Polsce to blisko połowa pozwoleń na pracę wydanych w 2011 roku – 18669 pozwoleń – przypadła obywatelom Ukrainy. Pozwolenia wydane Białorusinom i Rosjanom były zdecydowanie mniej liczne i stanowiły odpowiednio 9% i 3% ogółu zezwoleń wydanych w 2011 roku. Najwięcej zezwoleń na pracę wydanych Ukraińcom dotyczyło sektora budowlanego (30%) i gospodarstw domowych (21%) (por. Tabela 1.1). W przypadku Białorusi były to: sektor transportowy (41%) i budowlany (15%), a Rosji – sektor handlowy (21%) i sektor związany z działalnością profesjonalną, naukową i

techniczną (11%). W samym tylko województwie mazowieckim, rozkład sektorów kształtował się podobnie jak w całej Polsce (por. Tabela 1.1).

Tabela 1.1. Zezwolenia na pracę według kraju pochodzenia migranta i głównych sektorów zatrudnienia w Polsce i woj. mazowieckim w roku 2011 (dane w %)

Sektor zatrudnienia	Polska				woj. mazowieckie			
	Ogółem	Ukraina	Białoruś	Rosja	Ogółem	Ukraina	Białoruś	Rosja
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	4	6	1	5	3	4	0	8
Przetwórstwo przemysłowe	10	9	3	9	3	3	1	7
Budownictwo	22	30	15	10	28	36	23	13
Handel hurtowy i detaliczny	17	7	9	21	19	4	6	17
Transport i gospodarka magazynowa	6	7	41	9	4	5	37	5
Gastronomia i hotelarstwo	7	2	1	4	6	2	1	4
Informacja i komunikacja	1	0	3	4	1	0	3	2
Sektor finansowy i ubezpieczeniowy	0	0	0	1	0	0	0	2
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	8	8	3	11	5	4	1	12
Edukacja	1	0	1	1	1	0	0	2
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	1	1	0	2	0	1	0	1
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	11	21	3	6	18	34	5	10
<i>Liczba wydanych zezwoleń</i>	<i>40808</i>	<i>18669</i>	<i>1725</i>	<i>549</i>	<i>22846</i>	<i>10677</i>	<i>999</i>	<i>272</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

Trzeba zaznaczyć, że obywatele Ukrainy podejmujący pracę w Polsce korzystają obecnie przede wszystkim ze specyficznej ścieżki związanej z oświadczeniami pracodawców. W 2011 aż 239 646 takich oświadczeń zostało wydanych dla obywateli Ukrainy, co stanowi 92% wszystkich oświadczeń wydanych w tym roku. Rosjanie i Białorusini, korzystają z tej ścieżki zdecydowanie rzadziej niż Ukraińcy (por. Tabela 1.2). Wśród oświadczeń wydanych obywatelom trzech analizowanych krajów dominowały dwa sektory – rolniczy i budowlany. Blisko trzy czwarte oświadczeń dla Ukraińców wydanych było właśnie w tych sektorach. W dwóch pozostałych grupach było to około jednej trzeciej. W przypadku obywateli Białorusi sektor rolniczy i budowlany ustępowały miejsca sektorowi transportowemu, gdzie wydanych zostało 26% oświadczeń dla tej grupy.

Tabela 1.2. Oświadczenia pracodawców według kraju pochodzenia migranta i głównych sektorów zatrudnienia w Polsce w roku 2011 (dane w %)

Sektor zatrudnienia	Ogółem	Polska		
		Ukraina	Białoruś	Rosja
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	50	53	14	13
Przetwórstwo przemysłowe	6	5	5	6
Budownictwo	22	21	21	19
Handel hurtowy i detaliczny	2	2	5	9
Transport i gospodarka magazynowa	2	2	26	8
Gastronomia i hotelarstwo	2	2	6	3
Informacja i komunikacja	0	0	1	2
Sektor finansowy i ubezpieczeniowy	0	0	0	1
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	0	0	1	3
Edukacja	0	0	1	1
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	0	0	0	2
Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników	5	5	3	3
<i>Liczba wydanych zezwoleń</i>	<i>259777</i>	<i>239646</i>	<i>4370</i>	<i>963</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej

W oparciu o prezentowane dane można powiedzieć, że Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie pracujący w Polsce czasowo skupiają się przede wszystkim w sektorze rolniczym, budowlanym i usług osobistych (w odniesieniu do Ukraińców porównaj również: Górny i inni 2010, Bieniecki i Pawlak 2009, Kindler 2011). Jeżeli chodzi o ukraińskich migrantów osiadłych to widoczna ich część podejmuje pracę także w innych sektorach takich jak, dla przykładu, edukacja i służba zdrowia (Fihel i inni 2007). Wśród omawianych trzech grup, Rosjanie charakteryzują się najmniejszą koncentracją sektorową. Ponadto zwracają uwagę stosunkowo duże udziały Rosjan uzyskujących zezwolenia na pracę w sektorze związanym z działalnością profesjonalną, naukową i techniczną oraz w sektorze handlowym.

2 METODA BADANIA

2.1 Uwagi wprowadzające

Badanie składało się z dwóch niezależnych modułów badawczych realizowanych na równolicznych próbach badanych (N=500) spełniających założone kryteria (por. rozdział 2.2) i obejmujących obywateli Ukrainy, Białorusi i Rosji. Pierwszy moduł realizowany był metodą *Respondent Driven Sampling* (RDS) (dalej Badanie RDS), a drugi metodą doboru celowo-warstwowego (dalej Badanie Terenowe). W obydwu przypadkach obszarem objętym badaniem było województwo mazowieckie, a zastosowaną techniką wywiadu PAPI (*Paper and Pencil Interview*). Wykorzystano dwie zbliżone wersje kwestionariusza: kwestionariusz zastosowany w Badaniu RDS stanowił rozszerzoną wersję kwestionariusza do Badania Terenowego.

2.2 Opis grupy badanej

Grupa poddana badaniu **obejmowała obywateli Ukrainy, Białorusi i Rosji pracujących w Polsce w ciągu 12 miesięcy poprzedzających badanie w Polsce**. Takie jej określenie wynikało z celu badania, którym było zidentyfikowanie możliwości pomiaru wielkości transferów dokonywanych przez migrantów pracujących w Polsce do swoich krajów docelowych ze szczególnym uwzględnieniem możliwości pomiaru transferów dokonujących się poza oficjalnym obiegiem bankowym. W związku z tym w badaniu uwzględniono przede wszystkim najbardziej liczne narodowości podejmujące pracę w szarej strefie w Polsce. Wyniki dotychczasowych badań jednoznacznie wskazują, że największą tego rodzaju grupą są migranci ukraińscy. Uwzględnienie w badaniu także obywateli Białorusi i Rosji opierało się na przekonaniu wyływającym z wyników wcześniejszych badań, że są to grupy funkcjonujące wraz z obywatelami Ukrainy w szeroko rozumianej grupie obywateli b. ZSRR, co do których istnieje domniemanie, że ich wzorce zachowań są zbliżone do zachowań obywateli Ukrainy. Daje to jednocześnie podstawy do formułowania pewnych wniosków na bazie analiz porównawczych.

Populację badaną zawężono do osób w wieku produkcyjnym (dla uproszczenia przyjęto, iż jest on taki sam dla kobiet i mężczyzn z górną granicą 65 lat) oraz wyłączono słuchaczy studiów dziennych i wieczorowych. Ostatnie kryterium służyło eliminacji z badania osób, które podejmują przede wszystkim prace dorywcze i nie są typowymi migrantami zarobkowymi (wynikało to z wcześniejszych doświadczeń badawczych Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego). Ponadto, w badaniu ograniczono się do osób, które przyjechały po raz pierwszy do Polski nie wcześniej niż w 1989 roku koncentrując się na fali migracji zapoczątkowanych transformacją ustrojową w Polsce i innych krajach Europy Środkowej i wschodniej. W wymiarze geograficznym obszar badania został zawężony do województwa mazowieckiego. Jest to o tyle uzasadnione, iż do tego właśnie regionu kieruje się najwięcej migrantów przyjeżdżających do Polski. Ostatnia decyzja wynikała z faktu, że współczesna migracja do Polski ma charakter wyspowy i rozszerzenie badania na obszar całego kraju istotnie podniosłoby koszty badania, a nie przyczyniłoby się istotnie do zwiększenia wiarygodności otrzymanych wyników.

W efekcie, na populację badaną złożyły się osoby o następujących charakterystykach:

- posiadające obywatelstwo ukraińskie, białoruskie lub rosyjskie;
- pracujące w momencie badania lub w okresie 12 miesięcy poprzedzających badanie (gdzie jako pracujące traktujemy osoby, które w minionym tygodniu (względem momentu badania) wykonywały przez co najmniej 1h pracę przynoszącą zarobek lub dochód albo też miały pracę, ale jej nie wykonywały ze względu na chorobę albo urlop);
- będące w wieku 18-65 lat (w momencie badania);
- takie, które przyjechały do Polski po raz pierwszy po 1989 roku;
- mieszkające / przebywające w momencie badania w województwie mazowieckim; oraz
- nie będące studentami studiów dziennych ani wieczorowych.

2.3 Badanie RDS

2.3.1 Założenia metody *Respondent Driven Sampling*

Metoda RDS, czyli dobór próby sterowany, bądź też kontrolowany, przez respondentów, jest zmodyfikowaną wersją metody kuli śniegowej, polegającą na wprowadzeniu do tejże metody podwójnego systemu zachęt, czyli nagradzaniu respondenta zarówno za udzielenie wywiadu, jak i za zwerbowanie kolejnych osób do uczestnictwa w nim. Początek badania wygląda dokładnie tak jak w tradycyjnej metodzie kuli śniegowej, czyli od losowego wybrania pierwszych osób zwanych „ziarenkami” (*seeds*) albo także osobami z fali zerowej. Osoby te po udzieleniu wywiadu są proszone przez ankieterów o zrekrutowanie do badania określonej liczby osób, które są nazywane osobami z fali pierwszej. Osoby z fali pierwszej po udzieleniu wywiadu również proszone są o zrekrutowanie kolejnych osób do badania, czyli respondentów z fali drugiej i tak dalej, aż do zakończenia badania, czyli osiągnięcia określonej puli wywiadów.

W przeciwieństwie do metody kuli śniegowej, w RDS respondent sam, poprzez przekazanie specjalnego kuponu, decyduje kogo spośród swoich znajomych lub przyjaciół zaprosić do udziału w badaniu. W ten sposób zapraszane osoby bez ujawniania badaczowi swojej tożsamości same mogą podjąć decyzję o wzięciu (lub nie) udziału w badaniu. Wykorzystanie takiego zabiegu powoduje, że zredukowaniu ulega efekt maskowania, czyli ukrywania przed badaczem osób, które z jakichś względów mogłyby chcieć pozostać anonimowe. Dodatkowo, wprowadzenie podwójnego systemu zachęt może wpływać na redukcję efektu wolontaryzmu, polegającego na konieczności uwzględnienia opinii osób trzecich w chwili podejmowania decyzji o własnym udziale w badaniu (Heckathorn 1997).

W wypadku zwykłej metody kuli śniegowej to badacz sam kontaktuje się z następną osobą polecaną przez poprzednich respondentów, przez którą w rozmowie o uczestnictwie w badaniu jest traktowany jako osoba nieznaną. Tymczasem, w momencie decydowania o udziale w badaniu dużo łatwiej jest odmówić uczestnictwa osobie nieznaną niż przyjacielowi czy znajomemu. Natomiast w metodzie RDS ciężar przekonania następnych osób do udziału w badaniu spada na tych, którzy już wzięli w nim udział, a nie na badaczy. Osobom rekrutującym zależy na tym, żeby wzięły w nim udział osoby rekrutowane przez nich, gdyż liczą na otrzymanie dodatkowego wynagrodzenia z tytułu ich udziału w badaniu (nagroda za rekrutację).

Zastosowanie metody RDS jest możliwe, gdy populacja, którą chcemy zbadać spełnia kilka założeń (Johnston i Sabin 2010): po pierwsze, można o niej powiedzieć, że jej jednostki tworzą sieć, czyli pewną grupę społecznie powiązanych ze sobą osób; po drugie, osoby tworzące tę sieć przeciętnie mają kontakt

przynajmniej z kilkoma osobami (od 3 do 5), które również należą do naszej populacji badanej, po trzecie, sieć ta powinna składać się z jednego komponentu, czyli powinno być możliwe dotarcie od dowolnej osoby w sieci do każdej innej osoby w tej sieci (oczywiście czasami poprzez kontakt z innymi członkami tej sieci). Gdy spełnione są wspomniane założenia, to zastosowanie metody RDS gwarantuje uzyskanie nieobciążonych estymatorów rozkładu cech badanej populacji niezależnie od cech wybranych „ziarenek”. Ta własność metody RDS jest nieoceniona zwłaszcza kiedy nie istnieją statystyki na temat struktury badanej grupy. Jak dotąd opracowano kilka estymatorów, które mogą być wykorzystywane w próbach uzyskanych metodą RDS.

Metoda RDS znajduje zastosowanie w badaniu populacji ukrytych (*hidden populations*). Jej autor, Douglas Heckathorn (1997) zdefiniował ją jako zbiorowość, dla której utworzenie operatu losowania jest niemożliwe, głównie ze względu na trudność w określeniu jej liczebności (brak rejestrów lub rejestry obejmujące tylko wybrane kategorie² ludności) oraz wobec istnienia silnej woli wśród jej członków ukrycia faktu przynależenia do badanej grupy³. Potencjalni respondenci, ze względu na zagrożenie związane z możliwością utraty anonimowości i ujawnienia swojego nielegalnego statusu w kraju przyjmującym, mogą nie chcieć uczestniczyć w badaniu. Ponadto część respondentów może przyjąć strategię częściowego „ujawnienia się”, czyli uczestnictwa w badaniu lecz zatajenia informacji o swoim prawdziwym statusie.

Chociaż metoda RDS znajduje zastosowanie głównie w badaniach prewencyjnych wśród osób będących narażonymi na zarażenie wirusem HIV (Seeman i inni 2002), to coraz częściej stosuje się ją również do badań migrantów. Warto wymienić np. dwukrotne badanie Polaków w Oslo w 2006 i 2010 roku (Horgen Friberg i Tyldum 2007), badanie Polaków mieszkających w Kopenhadze w 2008 roku (Wesley Hansen, i Arnholtz Hansen 2009), badanie Polaków w Reykjavíku w 2010 (Napierala i Górny 2011), badanie Ukraińców, Rosjan i Białorusinów w Warszawie w 2010 roku (Napierala i Górny 2011), badanie Nigeryjczyków w Nowym Yorku (Rodriguez, w opracowaniu), cudzoziemek z Gwatemali, Hondurasu i Salwadoru w stanie Houston (Montealegre i inni 2012), badanie Polaków, Litwinów, Łotysz i Słowaków w Irlandii (Parker 2012), badanie Polaków w Irlandii (Muhlau i inni 2011). Metoda ta została wykorzystana w badaniach jeszcze nie zakończonych - migrantów z Polski i Pakistanu w Wielkiej Brytanii (projekt SCIP) oraz migrantów z Brazylii, Maroko oraz Ukrainy w Oslo, Lizbonie, Londynie i Amsterdamie (projekt THEMIS).

2.3.2 Szczegółowe założenia przyjęte w badaniu

Szczegółowe decyzje dotyczące podejścia zastosowanego w Badaniu RDS opierały się na informacjach na temat migrantów z Ukrainy, Białorusi i Rosji. Przede wszystkim zostało poczynione założenie, że sieci reprezentantów tych trzech grup w Polsce przenikają się. W efekcie przyjęto, że każdy z respondentów może rekrutować obywatela każdego z tych trzech krajów. Wybór należał do rekrutującego. Wszystkie wywiady miały odbywać się w siedzibie Ośrodka Badań nad Migracjami Uniwersytetu Warszawskiego (OBM UW) oraz w razie konieczności w specjalnie do tego celu wynajętych pomieszczeniach Wydziału Geologii UW.

Wysokość wynagrodzenia za udzielenie wywiadu w przeprowadzonych badaniach wyznaczono według zasady, iż powinna ona rekompensować koszty alternatywne związane z uczestnictwem w badaniu ponoszone przez respondenta, czyli np. wynagrodzić mu czas, który mógłby on w zamian poświęcić na pracę zarobkową. Ponadto uznano, że wysokość rekompensaty, poza czasem trwania samego wywiadu, powinna uwzględniać również czas poświęcony na dojazd (łącznie średnio około

² Przykładowo dla migrantów istnienie odrębnych rejestrów dla pracowników sezonowych, studentów.

³ Na przykład osoby nielegalnie pracujące w kraju przyjmującym będą mniej chętne do udziału w badaniu niż osoby pracujące legalnie.

2-3 godziny). Uznano, że nagroda w wysokości dwu- do trzykrotności przeciętnej stawki za godzinę pracy respondentów powinna być wystarczająca, by zachęcić osoby pracujące do udziału w badaniu oraz przyjęcia po nagrodę za zrekrutowanie innych osób. Przyjęto zatem, że respondent będzie otrzymywał 40 PLN za udzielenie wywiadu oraz 20 PLN za każdą rekrutowaną osobę.

Każdy z badanych mógł rekrutować co najwyżej 2 osoby, czyli maksymalny zarobek uzyskany przez respondenta w badaniu mógł wynieść 80 PLN. Osoby rekrutowane przez badanych musiały spełniać kryteria przyjęte dla grupy badanej⁴. Założenie o rekrutacji maximum dwóch osób było podyktowane dążeniem do tego żeby z jednej strony nowi badani byli rekrutowani stosunkowo szybko, a z drugiej strony żeby poszczególne osoby nie miały możliwości rekrutowania zbyt wielu osób. Liczba wręczanych kuponów (zaproszeń do badania) musi być bowiem na tyle mała, żeby badani preferowali oddanie kuponu osobom, które znają stosunkowo dobrze, najlepiej przyjaciółom lub dobrym znajomym, a nie osobom przypadkowo spotkanym. Wynika to z faktu, że ważnym założeniem w metodzie RDS jest symetryczność relacji pomiędzy osobami przekazującymi i otrzymującymi zaproszenie.

Nowatorskim rozwiązaniem metodologicznym, jak dotąd rzadko jeżeli w ogóle stosowanym w badaniach migrantów metodą RDS, było wprowadzenie dwudniowego okresu karencji dla osób rekrutowanych, który oznaczał, że osoby zaproszone do badania mogły udzielić wywiadu dopiero po upływie dwóch dni od momentu przeprowadzenia wywiadu z osobą przekazującą zaproszenie⁵. Zabieg ten miał po pierwsze spowolnić proces rekrutacji, a po drugie zadbać o szanse na umówienie się na wywiad osobom, które z zasady rekrutują się znacznie wolniej np. osoby bardziej zapracowane, posiadające dzień wolny tylko raz w tygodniu. W poprzednich badaniach migrantów metodą RDS, gdzie respondenci mogli już w dniu swojego wywiadu umówić na wywiad kolejne osoby obserwowano nadreprezentację osób posiadających znacznie więcej wolnego czasu i mieszkających w pomieszczeniach zbiorowego zakwaterowania np. studentów czy osób bezrobotnych.

Kolejną innowacją wprowadzoną do omawianego Badania RDS był także okres ważności kuponu (przekazywanego zaproszenia do badania), który wynosił 20 dni od momentu realizacji wywiadu z osobą zapraszającą. Był to okres, podczas którego osoba zaproszona do udziału w badaniu musiała skontaktować się z koordynatorami badania w celu umówienia się na wywiad. Sam wywiad mógł się odbyć już po upływie daty ważności kuponu, jednak osoba posiadająca zaproszenie musiała się na niego umówić w okresie ważności kuponu. Chodziło o to, żeby respondenci wiedząc, że mają tylko trzy tygodnie na przekazanie zaproszenia byli świadomi, że muszą przekazać go przy najbliższej możliwej okazji. Zabieg ten miał na celu zwiększenie prawdopodobieństwa przekazywania kuponu osobom, z którymi respondenci często się spotykają. Miało to również przyspieszyć proces rekrutacji, a także zwiększyć prawdopodobieństwo udziału kolejnych osób w badaniu oraz utrzymanie dynamiki i ciągłości procesu rekrutacji. Wiadomo bowiem, że im dłuższy okres upływa od momentu odbycia się wywiadu, tym szanse na przekazanie zaproszenia są mniejsze.

W omawianym badaniu zdecydowano się także na wręczanie osobom odbierającym wynagrodzenie za zrekrutowanie respondentów ankiety, w której pytano o trudności związane z przekazywaniem zaproszenia do udziału w badaniu. Była to nowość w stosunku do poprzedniego badania RDS na grupie Ukraińców,

⁴ Osoba ta w przeprowadzonym badaniu powinna: mieć ukończone 18 lat lecz nie więcej niż 65, pracować w Polsce przynajmniej dorywczo oraz mieszkać w województwie mazowieckim. Respondenci nie mogli rekrutować spośród osób, które studiowały w trybie dziennym lub wieczorowym oraz takich, które przyjechały do Polski po raz pierwszy przed 1989 rokiem

⁵ Z okresu karencji zrezygnowano w stosunku do ziarenek, które zrekrutowano z opóźnieniem w stosunku do pozostałych aby umożliwić przyspieszenie procesu rekrutacji w ich sieci.

Rosjan i Białorusinów realizowanego w Polsce. Wprowadzenie tej zmiany miało umożliwić oszacowanie współczynnika realizacji badania.

2.4 Badanie Terenowe – dobór celowo-warstwowy

2.4.1 Metoda doboru celowo-warstwowego

Dobór celowo-warstwowy to połączenie dwóch rodzajów/cech prób: celowej i warstwowej. Próba celowa to taka, która zakłada dotarcie do osób o pewnych założonych charakterystykach. Mogą to być np. osoby posiadające wyjątkowy zasób informacji na temat badanego zjawiska lub osoby specjalnie dobrane pod kątem istotnych dla celu badania charakterystyk, np. studenci znajdujący się w grupie 5% osób z najlepszymi wynikami na roku. Ten rodzaj próby częściej stosuje się w podejściu jakościowym niż ilościowym. Mianem doboru celowego można także określać tzw. próbę dogodnościową, której logika polega na tym, że docieramy do respondentów najłatwiej dostępnych. Przykładem takiego rodzaju doboru są np. badania w centrach handlowych lub innych miejscach gdzie można liczyć na duże nagromadzenie osób o charakterystykach interesujących badaczy. W tym wypadku dobiera się do badania osoby najłatwiej dostępne. Dobór celowy często jest też przeciwstawiany doborowi losowemu i stosuje się go wtedy kiedy nie da się wylosować odpowiedniej próby do badania. Ma to miejsce najczęściej wtedy kiedy badacz nie ma do dyspozycji odpowiedniego operatu losowania próby. W takiej sytuacji określenie próba celowa oznacza po prostu tyle co próba nielosowa (por. Churchill 2002).

Warstwowanie próby służy temu żeby podzielić próbę na grupy o pewnych wspólnych charakterystykach: np. wieku. W przypadku prób losowych warstwowanie polega na tym, że losuje się *de facto* szereg niezależnych pod-prób: np. pod-prób dla studentów różnych lat studiów. W ten sposób realizuje się dwa cele: 1) zapewnia się udział przedstawicieli wszystkich istotnych dla badania grup w próbie; 2) zmniejsza się wariancję różnych cech w ramach losowanych pod-prób (por. Babbie 2003).

Warstwowanie można stosować zarówno w przypadku doboru losowego jak i nielosowego. W pierwszym przypadku realizuje się dwa z opisanych wcześniej celów. W drugim przypadku chodzi przede wszystkim o zapewnienie udziału w badaniu wszystkim ważnym kategoriom badanych. Jest to szczególnie istotne w doborze nielosowym, który nie zapewnia wszystkim respondentom takiego samego prawdopodobieństwa znalezienia się w próbie (co powinno być spełnione w przypadku próby losowej).

Próba celowo-warstwowa jest zatem próbą nielosową „ulepszoną” warstwowaniem, które umożliwia uwzględnienie w badaniu pożądaných grup respondentów. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że wyniki uzyskane na podstawie takiej próby nie są reprezentatywne. Jeżeli warstwowanie prowadzone jest na zasadzie ustalania kwot dla poszczególnych cech badanych tak żeby struktura próby według tych cech odzwierciedlała strukturę w populacji badanej, wtedy otrzymana próba oddaje pewne cechy populacji generalnej. Taki zabieg jest jednak możliwy tylko w sytuacji kiedy znany jest rozkład odpowiednich cech w populacji.

Próba celowa jest rozpowszechniona w badaniach migracyjnych, w których brak odpowiednich operatów do wylosowania próby losowej jest powszechny (por. Górny i Koryś 2009). Badacze migracji mają także ograniczone możliwości stosowania warstwowania uwzględniającego rozkład cech migrantów w populacji, gdyż często nie dysponują odpowiednio wiarygodnymi danymi na temat tych rozkładów. W efekcie warstwowanie ma przede wszystkim na celu zapewnienie udziału w badaniu wszystkim ważnym grupom – np. różnym grupom narodowościowym. Trzeba jednak podkreślić, że stosowane takiego schematu doboru

w badaniach ilościowych traktowane jest jako mniejsze zło, dla którego alternatywą jest całkowite zaniechanie badań ilościowych imigrantów bądź emigrantów.

2.4.2 Szczegółowe założenia przyjęte w badaniu

Próba przyjęta do Badania Terenowego miała w założeniu wynieść 500 osób. Była ona warstwowana względem obywatelstwa migrantów w celu uzyskania odpowiednio licznej reprezentacji każdej z grup narodowościowych objętych badaniem. Założono, że badaniem ma zostać objętych:

- 300 obywateli Ukrainy
- 100 obywateli Białorusi
- 100 obywateli Rosji.

Wielkości kwot odnoszących się do obywatelstwa miały zapewnić otrzymanie odpowiednio licznych do analiz ilościowych prób grup obywateli Białorusi i Rosji. Nie odzwierciedlają one udziałów tych dwóch grup w populacji migrantów z trzech analizowanych krajów, gdyż w populacji rzeczywistej są one dużo niższe niż 20%. Dla przykładu, według danych o oświadczeniach o chęci zatrudnienia cudzoziemca przez pracodawcę udział obywateli Ukrainy wśród trzech omawianych grup przekracza 90% (por. rozdział 1.2).

Dodatkowo, dla każdej z grup narodowościowych migrantów zostały założone kwoty-minima dotyczące sektora zatrudnienia migrantów. Kwoty te zostały wyznaczone na podstawie informacji o najważniejszych sektorach zatrudnienia cudzoziemców z Ukrainy, Białorusi i Rosji pracujących w Polsce na podstawie zezwoleń na pracę i oświadczeń pracodawców w roku 2011. Odnoszą się one do najbardziej popularnych sektorów i nie odzwierciedlają dokładnej struktury sektorów sugerowanej przez wykorzystane dane. Takie podejście wynika z tego, że dostępne dane nie dostarczają dokładnej informacji na ten temat oraz nie uwzględniają pracy nierejestrowanej, której udział w badanych grupach może być istotny.

Założone kwoty-minima kształtowały się w następujący sposób w każdej z grup narodowościowych.

Migranci z Ukrainy:

1. usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo – przynajmniej 15% próby
2. usługi dla gospodarstw domowych (sprzątanie, opiekunka do dzieci, opieka nad starszymi osobami) – przynajmniej 15% próby
3. rolnictwo, ogrodnictwo – przynajmniej 15% próby
4. transport – przynajmniej 15% próby
5. handel – przynajmniej 15% próby
6. inne – reszta próby

Migranci z Białorusi:

1. usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo – przynajmniej 20% próby
2. rolnictwo, ogrodnictwo – przynajmniej 20% próby
3. transport – przynajmniej 20% próby
4. inne – reszta próby

Migranci z Rosji

1. usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo – przynajmniej 20% próby
2. rolnictwo, ogrodnictwo – przynajmniej 20% próby
3. handel – przynajmniej 20% próby
4. inne – reszta próby

Respondenci mieli być pozyskiwani w dowolny sposób gwarantujący dotarcie do odpowiednich osób. Zakładano, że w tym celu wykorzystane zostaną kontakty z pracodawcami zatrudniającymi migrantów, migrantami oraz organizacjami skupiającymi migrantów i pracującymi z nimi. Wywiady miały odbywać się w terenie.

2.5 Kwestionariusz i dodatkowe materiały ankietera

Główny trzon kwestionariusza był wspólny dla obu badań, co służyło możliwości dokonania analiz porównawczych między nimi. Ponieważ metoda RDS pozwalała na dłuższy czas trwania wywiadów (głównie dzięki realizacji badania w OBM UW, a nie w terenie, oraz dzięki gratyfikacji za udział w badaniu), kwestionariusz w tym badaniu był nieco dłuższy niż w Badaniu Terenowym. Główne części kwestionariusza, wraz z informacjami o różnicach między dwoma jego wersjami (oba dokumenty znajdują się w załącznikach) wyglądały następująco:

- **Screener**
- **P. Pytania wprowadzające** – w Badaniu RDS blok był poszerzony o bardziej szczegółowy kalendarz, zbierający informacje o wszystkich przynajmniej jednomiesięcznych pobytach respondenta w Polsce w ciągu ostatnich 5 lat (w Badaniu Terenowym w odniesieniu do 1 roku)
- **O. Obecny pobyt w Polsce**
- **T. Transfery**
- **N. Sieci** – w Badaniu RDS blok był poszerzony o pytania dotyczące procesu rekrutacji
- **Z. Codzienne kontakty z osobami z okolicy domu** – tylko w Badaniu RDS
- **M. Metryczka**

Do kwestionariusza dołączone były następujące materiały pomocnicze (różniące się w zależności od badania):

- **Karty odpowiedzi** do wybranych pytań
- **Arkusze pomocnicze:** do pyt. T8, T9 i N4 (arkusz N4 tylko w Badaniu RDS)
- **Kalendarz** do zaznaczania pobytów w Polsce (w Badaniu RDS)
- **Tabela z kontynuacją Tabeli Pobytów (do pytań P16a – P16e)** (w Badaniu RDS)
- **Kupon** (w Badaniu RDS)

- **Karty doboru** (w Badaniu Terenowym)
- **Słownik** (w Badaniu Terenowym) – *de facto* ukraińska i rosyjska wersja kwestionariusza (przygotowane przez OBMF). Każdy ankieter posiadał jedną kopie tłumaczenia na każdy język. Wywiad odczytywany był po polsku, a w razie niezrozumiałych sformułowań respondent mógł zapoznać się z treścią pytania po rosyjsku lub ukraińsku. Odpowiedzi nanoszone były wówczas w kwestionariuszu polskim.
- **Instrukcja do badania** – przygotowana przez OBMF i zawierająca szczegółowe wskazówki dotyczące trudniejszych pytań z kwestionariusza dla ankieterów (dostosowana do badania i w przypadku Badania Terenowego nazwana „opisem badania dla ankietera”)

Kwestionariusz wraz z dodatkowymi materiałami dostępny był w trzech wersjach językowych: polskiej, ukraińskiej i rosyjskiej.

3 PRZEBIEG BADANIA

3.1 Uwagi wprowadzające

W realizacji obydwu modułów badania - Badania RDS i Badania Terenowego - można wyróżnić cztery podstawowe etapy:

1. przygotowanie do badania
2. realizację badania terenowego
3. kontrolę badania
4. zebranie informacji od ankierów w fokusach (sesjach grupowych)

O ile każdemu z etapów 1-3 poświęcona została osobna część niniejszego rozdziału, etap 4 – dane zebrane w fokusach – zostały wykorzystane w poszczególnych częściach raportu, tam gdzie znajdowały odniesienie. Fokusy zostały zrealizowane w gronie ankierów biorących udział w badaniu, po to by bezpośrednio z ankierami omówić ich wrażenia i obserwacje dotyczące przebiegu badania. Fokusy pomogły też wyjaśnić niektóre różnice między Badaniem Terenowym a Badaniem RDS, dotyczące przebiegu wywiadów i odpowiedzi na wybrane pytania z kwestionariusza (obserwowane już w trakcie realizacji obu badań). Zrealizowano dwa fokusy:

1. fokus w gronie ankierów z Badania RDS (04.12.12) – z udziałem 6 ankierów,
2. fokus w gronie ankierów z Badania Terenowego (17.12.12) – z udziałem 7 ankierów.

Oba fokusy trwały około dwóch godzin i moderowane były przez Agatę Górny i Sabinę Toruńczyk-Ruiz. W pierwszym fokusie wzięła również udział Joanna Napierała.

3.2 Badanie RDS

3.2.1 Ogólne informacje na temat badania⁶

W rezultacie przeprowadzonego badania metodą RDS zrealizowano 510 wywiadów, w tym 472 z obywatelami Ukrainy, 25 z obywatelami Białorusi, 12 z Rosjanami i 1 z respondentem, którego obywatelstwo jest nieznanie. Pierwsze wywiady z „ziarenkami” zrealizowano 21 września, a ostatni wywiad odbył się 9 grudnia 2012. W realizacji badania uczestniczyło 32 ankierów (w tym dwie osoby pełniły jednocześnie rolę koordynatorek badania). Wszyscy ankierzy posługiwali się jednym z języków respondentów, czyli rosyjskim albo ukraińskim (ewentualnie białoruskim).

3.2.2 Przygotowanie do badania

Ważnym elementem przygotowania badania RDS jest dobór „ziarenek”, które mają zapoczątkować proces rekrutacji. W przeprowadzonym badaniu w wyborze pierwszych osób uwzględniono następujące charakterystyki: płeć, sektor zatrudnienia (budownictwo, sektor usług domowych, handel itd.), a także obywatelstwo. Z uwagi na istnienie podejrzenia co do szybszego procesu rekrutacji w grupie migrantów z Ukrainy, spowodowanej m.in. ich większą liczebnością, zdecydowano się na rozpoczęcie badania tylko od

⁶ Badanie RDS zostało zrealizowane przez OBMF.

jednego reprezentanta Ukrainy („ziarenko B”). Kolejnymi „ziarenkami” były osoby posiadające obywatelstwo rosyjskie („ziarenko C”) lub białoruskie („ziarenko A”). Jednakże po kilku tygodniach, gdy stwierdzono brak rekrutacji w przypadku „ziarenek” A i C, zdecydowano się na zaproszenie do badania kolejnych „osób-ziarenek” oznaczonych literami D i E. Ponadto z powodu powolnej i ograniczonej rekrutacji wśród obywateli Rosji, po ponad miesiącu od rozpoczęcia badania, zdecydowano się jeszcze raz zrekrutować kolejne rosyjskie „ziarenko F” (por. Tabela 3.1).

Przygotowanie do realizacji badania obejmowało również opracowanie kuponu/zaproszenia, na którym, oprócz informacji o badaniu i danych kontaktowych do koordynatorów badania⁷ umieszczony został specjalny unikatowy numer identyfikacyjny pozwalający na powiązanie osoby rekrutowanej z rekrutującym. Na kuponie umieszczono także krótką wzmiankę o charakterze badania oraz mapę umożliwiającą dotarcie do miejsca realizacji badania. Z uwagi na małą powierzchnię kuponu zdecydowano się wszystkie te informacje zamieścić tylko w języku ukraińskim i rosyjskim.

Kolejnym ważnym elementem przygotowań do rozpoczęcia realizacji badania metodą RDS było szkolenie dla ankierów, gdyż to właśnie ankierzy są pierwszymi osobami, które „uczą” respondentów jak postępować z zaproszeniami, by za rekrutację kolejnej osoby/osób otrzymać dodatkową gratyfikację. Z tego powodu na zorganizowanym szkoleniu nie tylko zostali oni przeszkoleni odnośnie do kwestionariusza ale także zostali dokładnie poinformowani, jak informacje o kuponach/zaproszeniach przekazywać respondentom.

Bardzo niepożądanym momentem podczas realizacji badania metodą RDS jest samoczynne zatrzymanie procesu rekrutacji. Może to mieć miejsce, gdy terminy wywiadów są niedogodne dla respondentów, co może powodować ich niechęć do wzięcia udziału w badaniu w ogóle. Aby tego uniknąć, do realizacji Badania RDS zatrudniono odpowiednią liczbę ankierów oraz zapewniono wystarczającą liczbę pomieszczeń, w których mogły odbywać się wywiady.

3.2.3 Przebieg badania

Nad sprawnością przebiegu realizowanego badania czuwały dwie koordynatorki, których zadaniem było zarządzanie pracą specjalnie zatrudnionych w tym celu 30 ankierów. Do obowiązków koordynatorek należało monitorowanie procesu rekrutacji oraz zarządzanie logistyką badania, począwszy od umawiania respondentów i ankierów na wywiady, aż po nadawanie unikatowej numeracji dla kolejnych zaproszeń i wypłacanie zachęt za wywiady i rekrutację. Były to osoby, które miały bezpośredni kontakt zarówno z badanymi, ankierami jak i badaczami i z tego powodu musiały biegle posługiwać się językiem rosyjskim lub/i ukraińskim oraz polskim. Zadaniem koordynatorek badania było również sprawdzenie przynależności osób posiadających kupony do populacji badanej, a także podczas umawiania wywiadów przez telefon potwierdzenie faktu, że osoba dzwoniąca spełnia warunek konieczny do uczestnictwa w badaniu, czyli posiada zaproszenie⁸.

Osoby z fali zerowej były znajomymi lub przyjaciółmi osób zaangażowanych w realizację badania, chociaż podjęto także próbę (nieudaną) wykorzystania pomocy organizacji non profit w zrekrutowaniu „ziarenek”. Jak pokazuje zestawienie odnośnie liczby rekrutowanych osób, zawarte w tabeli poniżej (por. Tabela 3.1),

⁷ Adres lokalizacji, w której odbywają się wywiady oraz numer telefonu, pod który osoba zaproszona do badania powinna zadzwonić, by umówić się na wywiad.

⁸ Przyniesienie kuponu na wywiad jest warunkiem koniecznym rozpoczęcia realizacji badania – osoby, które zgubiły kupon i przyszły na spotkanie bez niego w rezultacie nie zostały dopuszczone do badania, gdyż koordynatorki nie byłyby w stanie odtworzyć procesu rekrutacji.

łańcuchy rekrutacji trzech z sześciu zaproszonych do badania „ziarenek” były bardzo krótkie i były to „ziarenka” nieposiadające obywatelstwa ukraińskiego.

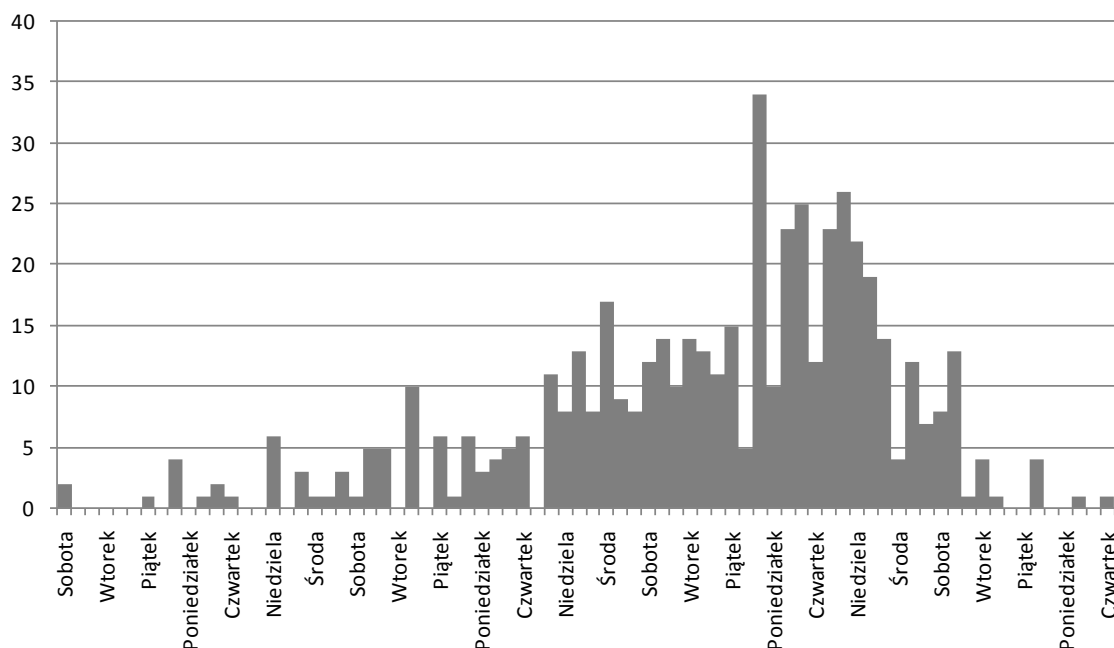
Tabela 3.1. „Ziarenka” według obywatelstwa i liczby osób przez nie zaproszonych do badania (jako odsetek całej próby)

„Ziarenko”	Obywatelstwo	Liczba rekrutowanych osób	Odsetek próby
A	białoruskie	7	1
B	ukraińskie	78	15
C	rosyjskie	1	0
D	ukraińskie	334	66
E	białoruskie	85	17
F	rosyjskie	0	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

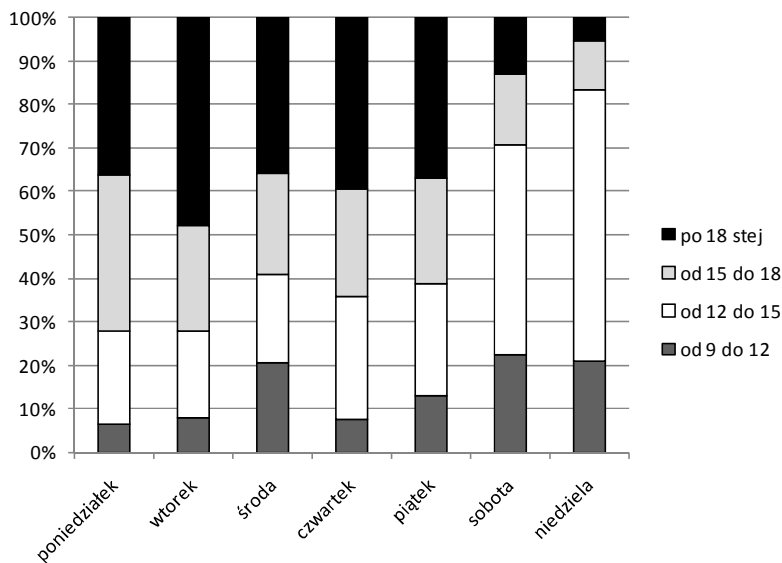
Respondenci po odbyciu rozmowy z ankierem otrzymywali dwa kupony, stanowiące jednocześnie zaproszenie do badania dla kolejnych osób i poproszeni zostali o ich przekazanie swoim znajomym, przyjaciołom lub osobom z rodziny, które spełniały założone w badaniu kryteria. Dlatego też liczba osób chętnych do wzięcia udziału w badaniu rosła w tempie geometrycznym. Jak obrazuje Rysunek 3.1 najwięcej wywiadów – 34 - przeprowadzono w pięćdziesiątym pierwszym dniu od momentu rozpoczęcia badania (dniem tym była niedziela).

Rysunek 3.1. Liczba zrealizowanych wywiadów według dni tygodnia

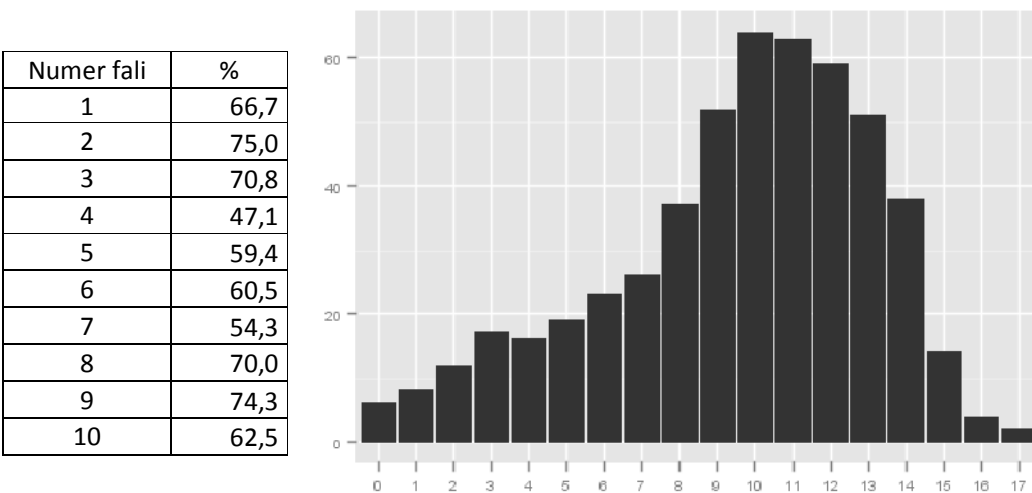
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Najwięcej wywiadów było przeprowadzanych właśnie w niedzielę – 22% ogółu zrealizowanych wywiadów. W dni powszednie wywiady odbywały się najczęściej dopiero po godzinie 18. W konsekwencji, ankierzy wielokrotnie pracowali do godziny 21, gdyż ostatnie wywiady były umawiane na godzinę 20stą.

Rysunek 3.2. Terminy realizacji wywiadów zrealizowanych metodą RDS

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

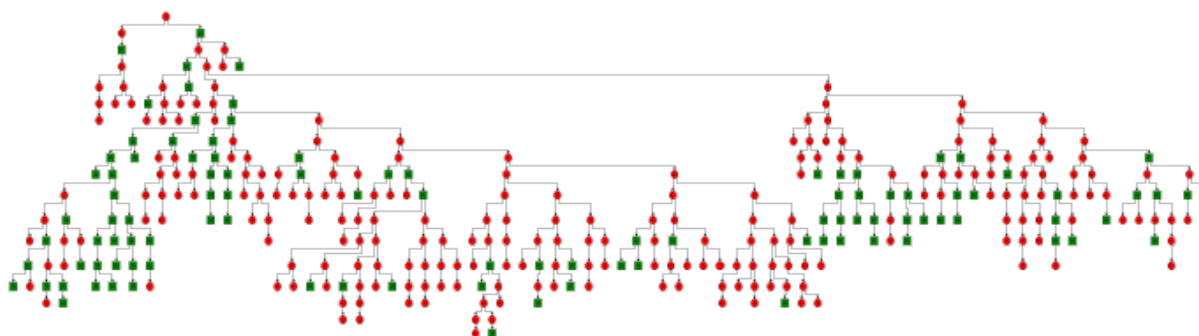
W zrealizowanym badaniu 282 osoby otrzymały 2 zaproszenia a 77 osób jedno zaproszenie. Wśród osób, które otrzymały dwa kupony, tylko 56% skutecznie przekazało obydwa. Natomiast wśród osób, które otrzymały możliwość zaproszenia tylko jednej osoby do badania, 86% wywiązało się z powierzonego zadania. Skuteczność przekazywania kuponu była różna w kolejnych falach, gdyż przykładowo odsetek osób przekazujących kupony wśród respondentów z fali czwartej spadł nawet poniżej połowy (por. Rysunek 3.3). W przeprowadzonym badaniu średni czas rekrutacji, czyli okres jaki upłynął pomiędzy wywiadami osoby rekrutowanej i rekrutującej do badania, wynosił ponad sześć dni.

Rysunek 3.3. Udział przekazanych dalej kuponów wśród wszystkich zaproszeń wydanych respondentom w danej fali (po lewej) oraz liczba respondentów w podziale na numer fali (po prawej)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Można domniemywać, że jednym z powodów⁹, dla którego osoby (także „ziarenka”) nie przekazały dalej zaproszenia, był brak zrozumienia roli, jaka została im powierzona. W rezultacie, pomimo wyboru 6 „ziarenek”, proces rekrutacji był oparty na jednym bardzo aktywnie rekrutującym „ziarenku D”, i dwóch dość dobrze rekrutujących „ziarenek” B i E. Poniżej przedstawiono rysunki obrazujące proces rekrutacji od trzech „ziarenek” - D, B i E - według płci, sektora zatrudnienia oraz obywatelstwa. Patrząc na wzorce rekrutacji kobiet i mężczyzn można powiedzieć, że prawdopodobieństwo zrekrutowania respondenta tej samej płci było znacznie wyższe wśród kobiet niż mężczyzn, gdyż taki wzorec obserwowano wśród 75% kobiet i tylko 62% mężczyzn (por. Rysunek 3.4, 3.7 i 3.8).

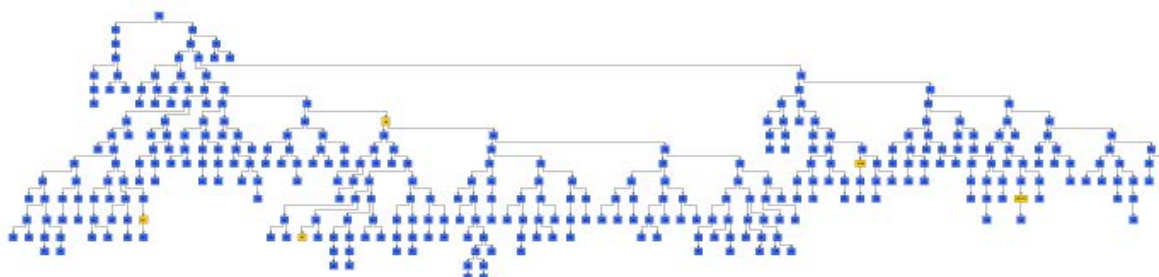
Rysunek 3.4. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka D” według płci (czerwony kolor oznacza kobiety, zielony - mężczyzn).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Pomimo posiadania w sieciach kontaktów osób z obywatelstwem innym niż ukraińskie (tematowi temu poświęcony jest rozdział 4.5 tego raportu) respondenci częściej decydowali się na przekazanie kuponu swojemu rodakowi. Nawet, gdy „ziarenkiem” była osoba posiadająca obywatelstwo białoruskie, już w czwartej fali jeden z kuponów przekazany został obywatelowi Ukrainy i dalszy proces rekrutacji przebiegał głównie pomiędzy osobami z tego kraju (por. Rysunek 3.5, 3.7 i 3.8).

Rysunek 3.5. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka D” według obywatelstwa (niebieski kolor oznacza obywatelstwo ukraińskie, żółty - pozostałe).

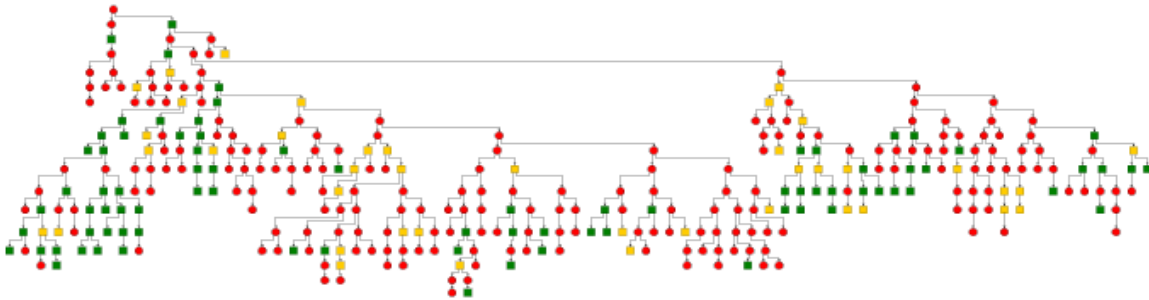
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Rekrutowanie osób o podobnych do siebie cechach (*homophily*) było też obserwowane w przypadku sektora zatrudnienia respondentów. Zwłaszcza budowlańcy czy migranci pracujący przy remontach mieszkań oraz osoby świadczące usługi na rzecz gospodarstw domowych były skłonne rekrutować osoby pracujące w tych samych sektorach. Odsetki osób rekrutujących migrantów pracujących w tych samych

⁹ Oprócz wielu innych, jak np. niemożliwość znalezienia chętnych osób, zbyt niska nagroda za zrekrutowanie, zgubienie kuponu itd.

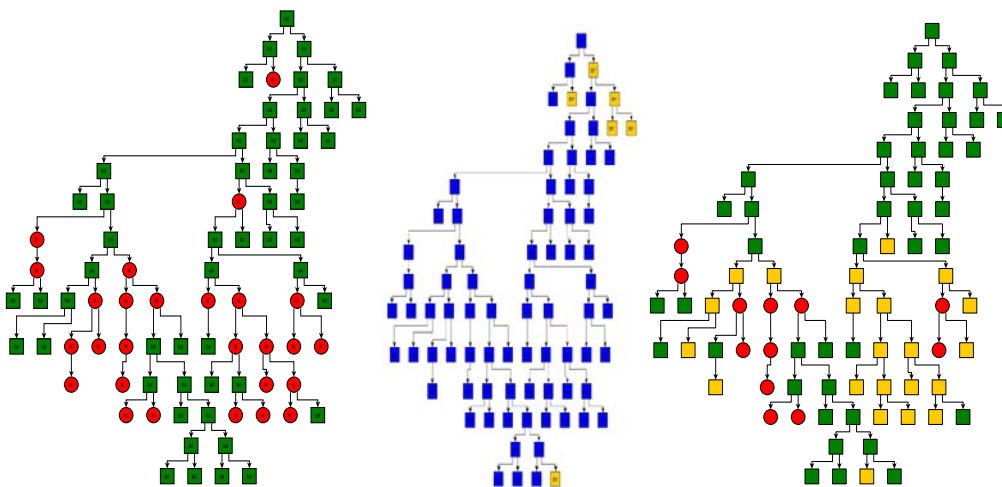
sektorach w Polsce co one same wyniosły 58% dla pracowników sektora budowlanego i remontowego oraz 60% dla migrantów świadczących usługi na rzecz gospodarstw domowych (por. Rysunek 3.6, 3.7 i 3.8).

Rysunek 3.6. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka D” według sektora zatrudnienia (czerwony kolor oznacza usługi dla gospodarstw domowych/sprzątanie, zielony – budownictwo/usługi remontowe, a żółty pozostałe sektory zatrudnienia).

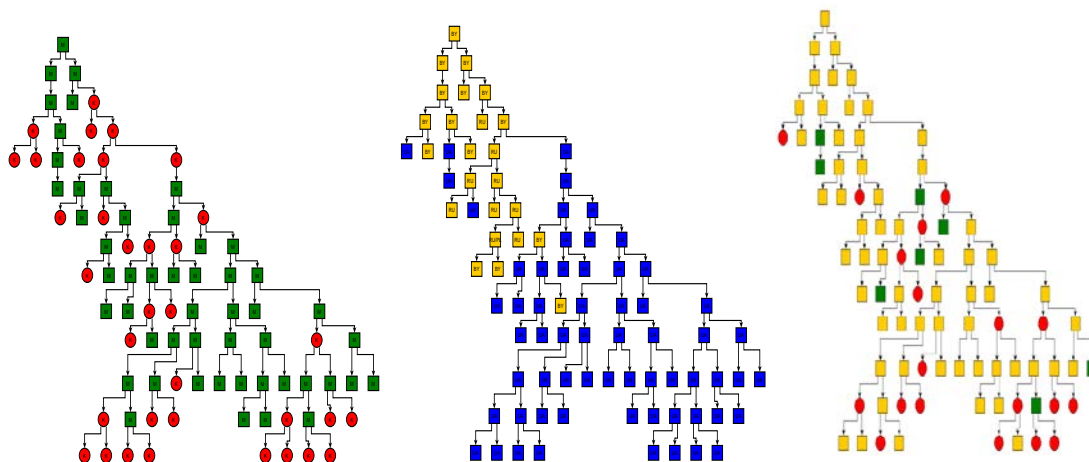
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Rysunek 3.7. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka B” według płci [wykres z lewej] (czerwony kolor oznacza kobiety, zielony - mężczyzn); według obywatelstwa [wykres środkowy] (niebieski kolor oznacza obywatelstwo ukraińskie, żółty - pozostałe); według sektora zatrudnienia [wykres z prawej] (czerwony kolor oznacza usługi dla gospodarstw domowych/sprzątanie, zielony – budownictwo/usługi remontowe, a żółty pozostałe sektory zatrudnienia)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Rysunek 3.8. Wizualizacja procesu rekrutacji metodą RDS od „ziarenka E” według płci [wykres z lewej] (czerwony kolor oznacza kobiety, zielony - mężczyzn); według obywatelstwa [wykres środkowy] (niebieski kolor oznacza obywatelstwo ukraińskie, żółty - pozostałe); według sektora zatrudnienia [wykres z prawej] (czerwony kolor oznacza usługi dla gospodarstw domowych/sprzątanie, zielony – budownictwo/usługi remontowe, a żółty pozostałe sektory zatrudnienia)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

W badaniu respondenci najczęściej przekazywali kupon znajomym, na drugim miejscu przyjaciółom, a następnie kolegom z pracy i osobom z rodziny. Jednocześnie, osoby tworzące wspólne gospodarstwo domowe, czyli małżonkowie, partnerzy, dzieci lub rodzice to osoby, które najrzadziej odmawiały udziału w badaniu. Natomiast znajomi, chociaż najczęściej to wśród nich rekrutowano, stanowili jednocześnie największą grupę odmawiających udziału w badaniu, co jednak powiązane jest ze strukturą sieci. (por. Tabela 3.2)

Tabela 3.2. Procentowy udział poszczególnych rodzajów relacji łączących osobę przekazującą zaproszenie z osobami które zgodziły się wziąć udział w badaniu oraz z osobami, które odmówiły wzięcia udziału w badaniu

Rodzaj relacji:	Relacja łącząca osobę przekazującą zaproszenie z osobą :	
	zrekrutowaną	która odmówiła udziału w badaniu
małżonek(ka)\partner\mój chłopak\moja dziewczyna	4,3	-
członek gospodarstwa domowego inny niż partner(ka)\mąż\żona	1,8	-
krewny(a)	6,1	4,2
przyjaciół(ó)łka	23,5	16,1
kolega(żanka) z pracy	23,1	15,8
pracodawca	,8	-
znajomy(a)	35,5	24,3
nieznajomy(a)	2,2	1,5
inny rodzaj relacji	1,2	0,8
„ziarenka” (osoby zrekrutowane przez badaczy)	1,6	-
<i>N</i>	510	146

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

W zrealizowanym badaniu 2,2% kuponów zostało przekazanych osobom przypadkowo spotkanym np. w supermarkecie, w cerkwi czy w urzędzie pracy. Tymczasem w Badaniu RDS zakłada się, że respondent powinien przekazać zaproszenie tylko osobom, które wcześniej znał, czyli będącym członkami jego sieci. Często jednak zdarza się, zwłaszcza w sytuacji sieci bardzo gęstych, w których osoby posiadają liczne kontakty z pozostałymi jej członkami, że w pewnym momencie w badaniu udział wzięli już wszyscy jej członkowie. Wtedy jedyną możliwością zaproszenia kogoś do badania i dzięki temu otrzymania wynagrodzenia za rekrutację jest przekazanie zaproszenia osobie nieznamomej. Często na taki krok decydują się także osoby, które posiadają niewielką sieć kontaktów i z tego powodu nie mają możliwości przekazania kuponu znajomej osobie. Wówczas decydują się przekazać kupon z pomocą osób trzecich. W omawianym badaniu głównie wykorzystywano jednak relacje symetryczne. Świadczy o tym wysoki odsetek osób, które zadeklarowały, że zaprosiłyby do badania osobę, która wręczyła im zaproszenie do wzięcia udziału w badaniu gdyby nie to, że brała ona już w nim udział – dotyczyło to 93% ogółu badanych.

Jak wspomniano wcześniej, metoda RDS oparta jest na systemie podwójnych zachęt, czyli wynagradzaniu respondentów po pierwsze za udział w badaniu, a po drugie za zrekrutowanie kolejnych osób do badania. Z przeprowadzonego badania wynika, że oferowana rekompensata nie była jednak najważniejszym powodem, dla którego respondenci zdecydowali się na udział w Badaniu RDS¹⁰. Połowa badanych odpowiedziała, że zdecydowała się na udział w nim ze względu na jego temat. Czasami jednak do udziału w badaniu motywuje respondentów altruizm, czyli chęć pomocy osobie, która zachęca do wzięcia w nim udziału, której to z kolei zależy na odebraniu pieniędzy za zrekrutowanie. W trakcie zrealizowanego po badaniu fokusa ankieterzy wspominali o grupie respondentów, którzy uzyskane pieniądze przekazali swojemu koledze będącemu w potrzebie¹¹. Innym powodem była możliwość porozmawiania w trakcie wywiadu w ojczystym języku. Miało to znaczenie zwłaszcza dla osób, które na co dzień nie posiadają takiej możliwości.

Z przeprowadzonego badania wynika, że respondenci średnio zarabiali około 12 zł za godzinę, co oznacza, że przyjęte stawki zachęt były adekwatne do ponoszonych przez respondentów kosztów w związku z udziałem w badaniu. O tym, że wysokość stawki zachęty za rekrutację została wyznaczona adekwatnie do ponoszonych kosztów świadczy chociażby fakt, że tylko 13 z 208 osób nie zgłosiło się po odbiór nagrody za zrekrutowanie dwóch osób. Natomiast w przypadku osób, które mogły zrekrutować już tylko jedną osobę, zachęta w wysokości 20 zł nie była wystarczającym wynagrodzeniem, gdyż aż jedna trzecia badanych (31 osób z 90) zrezygnowała z jej odbioru.

Chęć posiadania pewności co do możliwości odebrania wynagrodzenia za rekrutację powoduje, że czasami sami rekrutujący dzwonią do koordynatorów i umawiają zrekrutowanych znajomych na wywiady (17% badanych zostało umówionych właśnie przez osoby rekrutujące do badania). W takich sytuacjach zdarza się również, że nie dochodzi do fizycznego przekazania kuponu, gdyż osoba zrekrutowana na wywiad jest przyprowadzana przez swojego znajomego, który przy tej okazji ma możliwość odebrania swojej nagrody za rekrutację (10,3% ogółu badanych).

W badaniu metodą RDS trudno mówić o współczynniku realizacji próby, gdyż proces zbierania danych polega na tym, że osoby rekrutujące samodzielnie bez ingerencji badacza decydują o tym, kogo zaprosić do udziału w badaniu. Jedyną możliwością uzyskania informacji o odmowach wzięcia udziału w badaniu jest

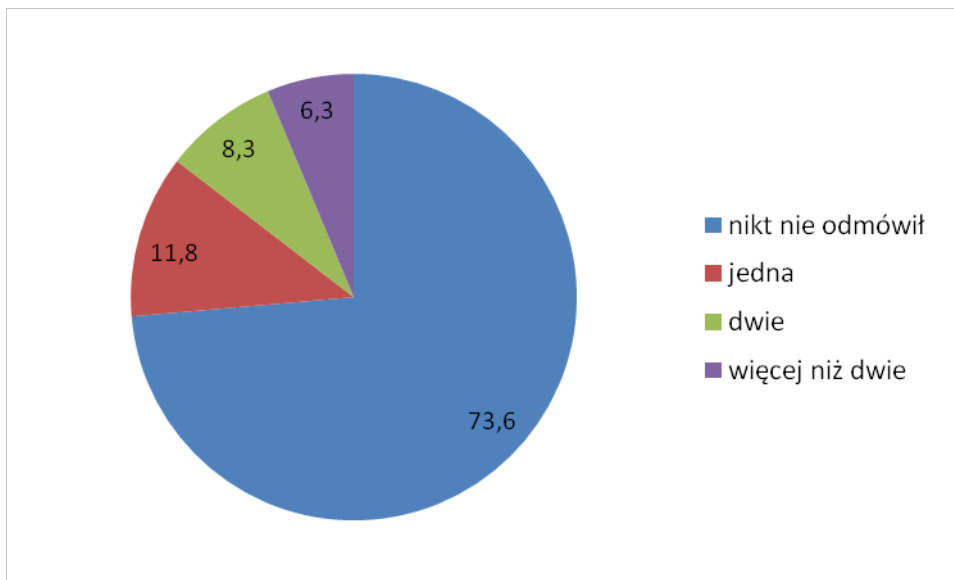
¹⁰ 23,4% respondentów na udział w badaniu zdecydowało się ze względów finansowych, 13,9% zostało przekonanych do udziału w badaniu przez osoby przekazujące zaproszenie, a 10,7% po prostu miało wolny czas.

¹¹ Osoba ta zbierała środki na operację dla chorej córki.

więc zapytanie osób odbierających nagrody za rekrutowanie (na ogół stanowią oni połowę próby¹²), czy miały problem z przekazaniem zaproszenia swoim znajomym i ile osób musiały namawiać żeby w rezultacie otrzymać wynagrodzenie za rekrutację.

Z Rysunku 3.9 wynika, że zaledwie jedna czwarta badanych napotkała problem z namówieniem znajomych do wzięcia udziału w badaniu, lecz tylko nieliczni musieli rozmawiać z więcej niż dwoma osobami, żeby skutecznie przekazać swoje zaproszenia. Zliczając liczbę osób o jakich wiemy, że odmówiły udziału w badaniu, można próbować oszacować stopę realizacji w badaniu metodą RDS. Ponieważ respondenci próbowali dodatkowo przekonać do wzięcia udziału w badaniu co najmniej 146 osób, to oznacza, że szacowana stopa realizacji badania wynosiła nie więcej niż 77%.

Rysunek 3.9. Liczba osób, które badany namawiał do wzięcia udziału w Badaniu RDS przed skutecznym przekazaniem zaproszeń (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

3.2.4 Przebieg wywiadów

Na początku wywiadu respondentom przypominano, że badanie jest w pełni anonimowe, a informacje uzyskane podczas rozmowy z ankieterem będą wykorzystywane jedynie w zbiorczych opracowaniach naukowych. Ponadto każdy respondent został poinformowany także o tym, że w dowolnym momencie wywiadu będzie mógł odmówić udzielenia odpowiedzi na zadane mu pytania i że w zasadzie lepiej dla badania będzie jak odmówi udzielenia odpowiedzi, niż poda informację nieprawdziwą. Wywiady były głównie przeprowadzane w języku ukraińskim (59%) lub rosyjskim (39%). W języku polskim zdecydowało się odpowiadać tylko 2% respondentów.

Wywiad odbywający się w języku ojczystym cudzoziemca nie tylko sprawia, że czuje się on dużo bardziej komfortowo, ale ogranicza też możliwość błędnego interpretowania pytań przez badanych. W trakcie fokusa realizowanego po Badaniu RDS, ankieterzy podkreślali, że badani czuli się bezpiecznie, gdyż byli

¹² Nie uzyskujemy informacji o osobach, które zrekrutowały kolejne osoby ale nie pojawiły się po odbiór wynagrodzeń oraz od osób, które w ogóle nie przekazały dalej swoich zaproszeń.

wśród „swoich”, co mogło w rezultacie przełożyć się na uzyskiwanie częstszych odpowiedzi na pytania drażliwe np. o wysokość wynagrodzeń czy środków przekazywanych zagranicę.

Wywiad trwał średnio nieco ponad godzinę (72 minuty). Najdłuższy wywiad trwał prawie trzy godziny, a najkrótszy 16 minut. Według ankierów (informacja z fokusa) respondenci czasami sami przedłużali wywiad traktując tę możliwość jako spotkanie o charakterze towarzyskim, czemu również sprzyjał fakt, że ankierem była osoba z rodzimego kraju.

Tabela 3.3. Język przeprowadzonych ankiet oraz odsetek ankiet przeprowadzonych przez poszczególnych ankierów

Nr ankiera	Język w jakim przeprowadzono wywiad:			Odsetek zrobionych wywiadów
	polski	rosyjski	ukraiński	
1	0	0	100	1
2	0	37	63	5
3	0	7	93	3
4	0	14	86	1
5	0	15	85	5
6	25	75	0	2
7	0	0	100	1
8	0	0	100	1
9	0	12	88	7
10	0	96	4	5
11	0	96	4	5
12	0	0	100	3
13	0	32	68	5
14	0	15	85	6
15	10	90	0	2
16	0	0	100	3
17	0	14	86	4
18	33	67	0	1
19	0	20	80	2
20	0	100	0	2
21	0	15	85	7
22	0	100	0	1
23	4	96	0	5
26	15	85	0	5
27	0	100	0	1
28	0	0	100	3
29	0	47	53	3
30	0	17	83	5
31	0	27	73	5
32	0	13	87	3
<i>N</i>	<i>10</i>	<i>198</i>	<i>303</i>	<i>511</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

3.2.5 Kontrola badania

Przeprowadzając badanie metodą RDS badacze posiadają praktycznie pełną kontrolę nad przebiegiem jego realizacji. Wywiady umawiane są przez koordynatorów i odbywają się pod ich okiem, także nie ma mowy o tym, żeby ankieterzy np. fałszowali wywiady lub przeprowadzali je z osobami nie spełniającymi kryteriów selekcyjnych. Dlatego jedyną przeprowadzaną kontrolą jest sprawdzenie jakości uzyskanych informacji. Koordynatorzy na bieżąco, po przeprowadzonym wywiadzie sprawdzają m.in. czytelność odpowiedzi na pytania otwarte, fakt uzyskania odpowiedzi na wszystkie właściwe dla respondenta pytania. Z uwagi na to, że ta kontrola realizowana jest w obecności ankietera, pełni ona również funkcję dodatkowego szkolenia ankietera, dzięki czemu kolejne wywiady realizowane są w sposób bardziej kompetentny.

3.3 Badanie Terenowe – dobór celowo-warstwowy

3.3.1 Ogólne informacje na temat badania¹³

W ramach Badania Terenowego przeprowadzono 503 wywiady. Jego etap terenowy (rekrutacja respondentów oraz realizacja wywiadów) odbył się w dniach 23 sierpnia – 23 listopada 2012. Badanie prowadziło ponad 70 ankieterów, z czego 57 zrealizowało przynajmniej jeden wywiad. Wśród nich było 54 ankieterów z Polski, 2 ankieterów z Ukrainy i 1 ankieter z Białorusi. Ankieterzy obcojęzyczni zrealizowali łącznie 52 wywiady.

Większość wywiadów (445 sztuk) zrealizowano po polsku przy wykorzystaniu „słownika”, tzn. tłumaczenia kwestionariusza na język rosyjski lub ukraiński. Niewielką część wywiadów przeprowadzono używając kwestionariusza w wersji rosyjskiej (44 sztuki) oraz ukraińskiej (14).

Pod względem obywatelstwa i sektorów osób badanych, struktura próby była następująca:

Tabela 3.4. Respondenci z Badania Terenowego według obywatelstwa i sektora zatrudnienia w Polsce

Sektor	Obywatelstwo		
	ukraińskie	rosyjskie	białoruskie
usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo	51	17	21
usługi dla gospodarstw domowych (sprzątanie, opieka nad dziećmi, opieka nad starszymi osobami)	58	16 ¹	17 ¹
rolnictwo, ogrodnictwo	57	14	20
transport	43	1 ¹	15
handel	48	23	17 ¹
inne	53	13	19
<i>N</i>	<i>310</i>	<i>84</i>	<i>109</i>

¹ Na sektory te nie nałożono kwot w zakładanej próbie.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania Terenowego Warszawa 2012

¹³ Badanie metodą celowo-warstwową (Badanie Terenowe) zostało zrealizowane przez firmę SMG/KRC Poland Media S.A.

3.3.2 Przygotowanie do badania

Przed realizacją Badania Terenowego przeprowadzono szkolenie dla wszystkich ankieterów biorących udział w badaniu. Indywidualne szkolenia odbywały się również w trakcie trwania badania, gdy poszerzano skład ankieterów realizujących badanie.

W ramach przygotowania do badania, ankieterzy dostali zadanie zebrania informacji o możliwych miejscach, w których potencjalni respondenci przebywają, pracują i mieszkają. Do identyfikacji tych miejsc wykorzystywano obiegową wiedzę na temat migrantów ukraińskich, rosyjskich i białoruskich, ponadto informacje na ten temat czerpano od znajomych zatrudniających do pracy migrantów, respondentów uczestniczących w innych badaniach oraz – kiedy badanie już było w toku – od samych migrantów. Sugestie co do potencjalnych miejsc, w których można dotrzeć do migrantów z trzech badanych krajów były również przekazywane przez OBMF, na podstawie wiedzy zdobytej we wcześniejszych badaniach terenowych Ośrodka Badań nad Migracjami UW.

3.3.3 Przebieg badania

Wywiady odbywały się w Warszawie (344 wywiadów) oraz w podwarszawskich miejscowościach. Z raportu z przebiegu badania sporządzonego przez Wykonawcę wynika, że do respondentów docierano głównie przez osoby znajome, a także w miejscach pracy, zamieszkania i spotkań migrantów. Wywiady odbywały się w miejscach pracy respondentów, kawiarniach, miejscach publicznych, w których rekrutowani byli respondenci (np. na bazarach), na ławkach przed domami respondentów, a także w mieszkaniach respondentów lub ich pracodawców. Większość wywiadów odbywała się w godzinach popołudniowych. Wywiady były albo umawiane na konkretny dzień i godzinę – gdy do respondenta trafiano z polecenia – albo też odbywały się w momencie rekrutacji (np. w przypadku osób pracujących na bazarach). Według raportu Wykonawcy miejsca rekrutacji i realizacji wywiadu były w znacznym stopniu uzależnione od sektora zatrudnienia respondentów, co pokazuje poniższy opis, opracowany na podstawie raportu Wykonawcy, obejmujący najważniejsze sektory uwzględnione w badaniu.

Rolnictwo – respondenci do badania rekrutowani byli na terenie całego województwa mazowieckiego. W Warszawie najczęściej byli to pracownicy szklarni zlokalizowanych na peryferiach miasta. Rekrutowano ich z polecenia innych osób, w miejscu zamieszkania lub w miejscu pracy po rozmowie z pracodawcą. Respondenci byli również rekrutowani w gospodarstwach rolnych, sadowniczych oraz miejscach grupowego zamieszkania zapewnianego przez pracodawcę – rekrutacja odbywała się wówczas najczęściej za pośrednictwem pracodawców. Zgoda i obecność pracodawcy była często gwarantem poczucia bezpieczeństwa dla respondentów. Osoby pracujące w rolnictwie to według relacji ankieterów osoby pracujące po 10-12 godzin dziennie, mieszkające w bardzo skromnych warunkach. W ocenie ankieterów, migranci pracujący w rolnictwie byli najbardziej nieufną grupą respondentów, co mogło wynikać z nieuregulowanego statusu prawnego ich zatrudnienia. W kilku przypadkach ankieterzy spotkali się kategorycznymi odmowami rekrutowanych osób ze względu na kontrolę ze strony któregoś z polskich urzędów, która według relacji migrantów miała miejsce w okresie bezpośrednio poprzedzającym badanie. Mówiono też o przypadkach donoszenia polskich gospodarzy na siebie wzajemnie w sprawie zatrudnienia lub wynajmowania mieszkań nielegalnym pracownikom, co dodatkowo zwiększało obawy migrantów co do udziału w badaniu.

Transport – pracownicy transportu to grupa respondentów najtrudniejsza do rekrutacji ze względu na relatywnie małą jej liczebność oraz dużą mobilność. Ankieterzy docierali do tych respondentów najczęściej przez znajomych, czasem rekrutowali badanych na pętlach autobusowych oraz w ich miejscu zamieszkania.

Mimo uregulowanego statusu prawnego pobytu oraz legalnej pracy, w grupie tej była duża liczba odmów udziału w badaniu, co według relacji ankieterów wynikało z obaw migrantów o utratę pracy.

Usługi remontowo-budowlane – w sektorze tym respondentów rekrutowano w większości na dwa sposoby: bezpośrednio na budowach oraz przez polecenie znajomych. Ankieterzy starali się też dotrzeć do migrantów pracujących w tym sektorze w hotelach robotniczych, jednak rekrutacja w ten sposób była utrudniona ze względu na długie godziny pracy potencjalnych respondentów. Część ankieterów nie decydowała się na rekrutację w hotelach robotniczych w obawie o swoje bezpieczeństwo. Generalnie, osoby pracujące w sektorze prac remontowo-budowlanych to według relacji ankieterów grupa stosunkowo nieufna, jednak relatywnie liczna i widoczna (szczególnie w sezonie letnim i wczesną jesienią, gdy prace odbywają się na zewnątrz budynków). Odmowy w tej grupie zdarzały się najczęściej wśród osób pracujących na dużych budowach, co wynika z nielegalnej pracy dużej części tych pracowników. W przypadku mniejszych budów udawało się dotrzeć do pracodawcy, który pozwalał na rozmowę i w ten sposób zmniejszał ewentualne obawy respondentów. Do części badanych robotników wykonujących remonty i drobne prace budowlane docierano dzięki kontaktom do ich pracodawców, a także z polecenia innych ekip remontowych.

Handel – respondenci trudniący się handlem rekrutowani byli na bazarach, straganach oraz w sklepach. Według relacji ankieterów jest to grupa respondentów stosunkowo liczna i przez to łatwo dostępna, jednak niechętnie udzielająca informacji na temat formy zatrudnienia i kwestii finansowych. Może to według ankieterów wynikać z faktu, że osoby rekrutowane na bazarach to w dużej części osoby pracujące nielegalnie, handlujące m.in. produktami przemysłowymi z kraju pochodzenia.

Usługi dla gospodarstw domowych – rekrutacja tych respondentów w większości odbywała się z polecenia znajomych i nie była problematyczna.

Jeżeli chodzi o obywatelstwo respondentów, to najłatwiej było dotrzeć do migrantów ukraińskich. Największe trudności wiązały się natomiast z dotarciem do Rosjan, co wynikało po pierwsze z mniejszej liczebności tej grupy migranckiej w Polsce, a po drugie z mniej licznych powiązań pomiędzy jej członkami niż ma to miejsce w przypadku Ukraińców i Białorusinów. Nawet jeśli udawało się zrekrutować obywatela rosyjskiego, to rzadko wskazywał on dalej miejsca pobytu czy pracy innych Rosjan. Dodatkowo, migranci rosyjscy w znacznie mniejszym stopniu niż migranci ukraińscy są skoncentrowani sektorowo, co utrudnia dotarcie do nich. Pewnych trudności dostarczała też rekrutacja migrantów białoruskich, co z kolei wynikało z częstych obaw przed badaniem w tej grupie.

W efekcie trudności w dotarciu do respondentów obniżone zostały niektóre zakładane na początku badania kwoty. Dotyczyło to Rosjan, wśród których zrealizowano 84 zamiast 100 wywiadów. Obniżona została także kwota-minimum wywiadów z Białorusinami pracującymi w sektorze transportowym, z 20% do 15%. Sektor ten okazał się problematyczny z uwagi na to, że pracujący w nim migranci są bardzo mobilni. W przypadku pozostałych kwot udało się je zrealizować przynajmniej w przybliżeniu¹⁴.

Generalnie, największe trudności w rekrutacji wynikały z niechęci potencjalnych respondentów do brania udziału w badaniu. Duża część migrantów była nieufna wobec ankieterów i wyrażała obawy, że udzielone przez nich informacje zostaną wykorzystane przeciw nim. Osoby rekrutowane nie były zainteresowane badaniem przede wszystkim ze względu na niechęć do ujawniania informacji o sobie i swych pracodawcach a także dlatego, że we wzięciu udziału w badaniu nie dostrzegali nic wymiernego dla siebie. Respondentów

¹⁴ W przypadku Rosjan kwoty należy odnosić do liczby 80, gdyż do takiej liczby była obniżona w trakcie badania kwota. W efekcie udało się zrealizować 84 wywiady.

nie przekonywał fakt, że jest to badanie prowadzone przez niezależny instytut badawczy oraz OBMF ani zapewnienie, że odpowiedzi będą prezentowane jedynie w postaci zbiorczej.

Z fokusa prowadzonego w gronie ankietów wynika ponadto, że respondenci odmawiali wzięcia udziału w badaniu po uzyskaniu informacji, że będą musieli podać swoje dane kontaktowe w celu przeprowadzenia przez Instytut Badawczy kontroli wywiadów. Według relacji ankietów, konieczność przekazania swego numeru telefonu sprawiała, że badanie nie było anonimowe w odczuciu migrantów. O ile praktyka taka nie budzi większego sprzeciwu wśród polskich respondentów – bardziej świadomych zasad związanych z realizacją badań marketingowych czy społecznych – dla badanych cudzoziemców była to nowość budząca silne obawy.

3.3.4 Przebieg wywiadów

Wywiady w Badaniu Terenowym trwały średnio 33 minuty. Najdłuższy wywiad trwał 1 godzinę, a najkrótszy 8 minut.

Tabela 3.5. Statystyki opisowe czasu trwania wywiadów (dane w minutach)

Liczba wywiadów	Czas najkrótszego wywiadu	Czas najdłuższego wywiadu	Średni czas trwania wywiadu	Odchylenie standardowe czasu trwania wywiadu
498 ¹	8	60	33,50	11,29

¹ W 5 wywiadach brakowało informacji o długości wywiadu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania Terenowego Warszawa 2012

Ogólnie rzecz biorąc, zarówno w trakcie prac terenowych, jak i w ramach fokusa, ankietery nie zgłaszali uwag co do trudności z porozumieniem się z respondentami. Jeżeli respondent miał wątpliwości co do danego pytania, ankietery pokazywał mu treść pytania w języku rosyjskim lub ukraińskim i zaznaczał odpowiedź w kwestionariuszu polskim.

W trakcie fokusa ankietery twierdzili natomiast, że spotykali się z dużą nieufnością i niechęcią respondentów w przypadku pytań o dokumenty pobytowe i status prawny pracy, pytań o pracodawców, oraz dochody i transfery pieniężne. Pytania te zostały uznane przez niektórych respondentów za zbyt inwazyjne (szczególnie wśród respondentów pracujących nielegalnie). Według relacji ankietów, część wywiadów została przerwana ze względu na te pytania, jednak uczestnicy fokusa nie podali szczegółowych informacji, przy których dokładnie pytaniach wywiady były przerywane i jak często (wywiady niepełne nie zostały zawarte w zbiorze a ankietery nie prowadzili tego typu statystyk, więc całościowe dane statystyczne na ten temat nie są dostępne).

Z fokusa wynika, że pytania, które przede wszystkim przysparzały trudności to:

- pytanie o posiadane dokumenty pobytowe (O14) – wielu respondentów nie orientowało się, jakie dokładnie dokumenty posiada;
- pytanie o to, czy obecny pobyt respondenta w Polsce jest pierwszym (P10) – ciągłość pobytu interpretowana była różnie w zależności od posiadanej w Polsce pracy. Jeżeli migrant wracał po dłuższej przerwie do kolejnej pracy, uważał pobyt za kolejny, zaś jeżeli wracał po krótkiej przerwie do tej samej pracy – pobyt uważał za ten sam;
- pytania dotyczące „kalendarza pobytów” (P16a – P16e) – według niektórych respondentów pytanie było zbyt szczegółowe.

3.3.5 Kontrola badania

Prace ankierów poddane zostały kontroli, mającej na celu sprawdzenie:

- faktu przeprowadzenia wywiadu,
- prawidłowości doboru respondenta,
- stopnia zbieżności odpowiedzi na wybrane pytania w kwestionariuszach jednego ankiera.

Kontrola odbywała się w oparciu o dane teleadresowe respondentów, które ankierzy mieli obowiązek pozyskać w celu kontroli wywiadów. Dane te zostały poddane analizie pod kątem powtarzających się w kilku zrealizowanych wywiadach takich samych numerów telefonów lub znacznych ich braków wśród wywiadów danego ankiera.

Ponadto zastosowano dwie metody kontroli:

- kontrola CATI – kontrola ta polegała na realizacji z respondentem krótkiego wywiadu typu CATI obejmującego specjalnie wytypowane wybrane pytania z kwestionariusza;
- kontrola PAPI – gdy nie było możliwe telefoniczne skontaktowanie się z respondentem, a możliwe było dotarcie do niego w inny sposób, kontrolerzy realizowali z danym respondentem powtórny wywiad, zadając wybrane pytania z kwestionariusza.

Oba rodzaje kontroli realizowane były przez kontrolerów niezależnych od Sieci Ankieterskiej realizującej badanie, przy czym w przypadku kontroli terenowej część wywiadów prowadzili Koordynatorzy przy udziale ankierów (gdy dotarcie do respondentów byłoby niemożliwe bez udziału ankiera).

Kontrolę uznawano za pozytywną gdy: potwierdzono fakt przeprowadzenia wywiadu przez ankiera, respondent spełniał kryteria doboru, respondent podawał odpowiedzi zbieżne z odpowiedziami wskazanymi podczas wywiadu w wybranych do kontroli pytaniach. Odpowiedzi znacząco różniące się od podanych w trakcie wywiadu były traktowane jako błąd. Łącznie, w wyniku kontroli, powtórzono 18 wywiadów.

4 OMÓWIENIE I PORÓWNANIE WYNIKÓW Z DWÓCH MODUŁÓW BADANIA

4.1 Uwagi wprowadzające

Niniejszy rozdział przedstawia wstępne wyniki Badania Terenowego i Badania RDS. Jego cel jest trojaki:

- wskazanie, jakie są podstawowe charakterystyki badanych migrantów w obszarach uznanych za kluczowe w świetle celów badania: cech społeczno-demograficznych migrantów, wzorców ich migracji, wzorców aktywności na polskim rynku pracy oraz charakterystyk ich sieci społecznych;
- identyfikacja różnic międzygrupowych;
- wychwycenie tych elementów analizowanych charakterystyk, które mogą wynikać z zastosowanych metod badawczych.

Obszary zagadnień omówionych w tym rozdziale obejmują: cechy społeczno-demograficzne migrantów, wzorce migracji, sytuację migrantów na rynku pracy, transfery przekazywane przez migrantów do krajów pochodzenia oraz sieci społeczne migrantów. Ostatnia kwestia ma istotne znaczenie w odniesieniu do porównania charakteru grup objętych dwoma modułami badania, gdyż w metodzie RDS sieci społeczne respondentów stanowią o mechanizmach procesu rekrutacji.

Z uwagi na to, że celem tego rozdziału jest przede wszystkim dokonanie porównań metodologicznych, w dalszych częściach porównywane są próby uzyskane za pomocą Badania RDS i Badania Terenowego. Dane pochodzące z Badania RDS nie są zatem ważone, za wyjątkiem rozkładu według obywatelstwa (por. Tabela 4.1).

4.2 Cechy społeczno-demograficzne migrantów

Jak wspomiano wcześniej, grupa badana obejmowała trzy grupy narodowościowe z krajów byłego ZSRR – Ukrainy, Białorusi i Rosji. W Badaniu Terenowym na kraj obywatelstwa nałożone zostały kwoty w związku z czym struktura próby względem tej cechy wynika z przyjętych w próbie założeń. Większość próby stanowią obywatele Ukrainy – 61,6%, a najmniej liczna jest grupa Rosjan – 16,7% (por. Tabela 4.1). W trakcie realizacji badania zmierzano do tego żeby grupy Białorusinów i Rosjan były równoliczne. Okazało się to jednak trudne w realizacji ze względu na kłopoty z dotarciem do respondentów rosyjskich (por. rozdział 3.3).

W Badaniu RDS o rozkładzie względem obywatelstw respondentów zdecydował proces rekrutacji. W próbie zdecydowanie dominują obywatele Ukrainy – 92,5% – podczas gdy udział Rosjan nie przekracza 3% (por. Tabela 4.1). Przeważenie zbioru względem charakterystyk sieci z wykorzystaniem estymatora Gille SS sugeruje, że udział obywateli ukraińskich wśród trzech analizowanych grup migrantów z byłego ZSRR może być nawet wyższy niż w otrzymanej próbie i osiągać 96,4% (por. Tabela 4.1).

Tabela 4.1. Migranci według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania (dane w %)

Kraj obywatelstwa	Badanie Terenowe	Badanie RDS	
		Ogółem – dane surowe	Ogółem – dane ważone ¹
Ukraina	61,6	92,5	96,4
Białoruś	21,7	4,9	1,4
Rosja	16,7	2,4	2,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>509²</i>	<i>509²</i>

¹Zbiór ważony – estymator Gille SS.

²W przypadku jednego migranta obywatelstwo jest nieznane.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Rozkład płci wśród migrantów można uznać za zbilansowany, zwłaszcza jeżeli chodzi o respondentów Badania Terenowego: 46,3% tej próby stanowili mężczyźni (por. Tabela 4.2). Spośród trzech badanych grup, pod względem rozkładu płci, wyróżniają się Rosjanie z 64,3% udziałem kobiet. Nadreprezentacja kobiet widoczna jest także w Badaniu RDS, zwłaszcza wśród Ukraińców – mężczyźni stanowią tylko 39,8% w tej grupie.

Można pokusić się o stwierdzenie, że różnice w rozkładach płci nie są duże pomiędzy modułami badania. Są one ponadto bezpośrednio związane z tym jakie sektory zatrudnienia były uwzględniane w każdym z modułów. W Badaniu Terenowym założone zostały pewne kwoty odnośnie sektorów zatrudnienia migrantów podczas gdy w Badaniu RDS struktura sektorów zatrudnienia wynika bezpośrednio z procesu rekrutacyjnego. Z uwagi na to, że niektóre sektory, w których pracują migranci z byłego ZSRR są silnie sfeminizowane (np. sektor pomocy domowych), a inne silnie zmaskulinizowane (np. sektor budowlano-remontowy), struktura płci w próbie ściśle wiąże się z sektorami zatrudnienia migrantów.

Tabela 4.2. Migranci według płci i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania (dane w %)

Płeć	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Mężczyzna	46,3	49,0	46,8	35,7	41,0	39,8
Kobieta	53,7	51,0	53,2	64,3	59,0	60,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Wiek migrantów w mniejszym stopniu wiąże się z sektorami zatrudnienia migrantów niż płeć. Warto zatem porównać wyniki otrzymane w dwóch modułach badania. Generalnie, średnia wieku w obu próbach nie przekracza 40 lat, co jest zgodne z oczekiwaniami, gdyż w migracji uczestniczą przede wszystkim stosunkowo młode osoby w wieku produkcyjnym. Średnia wieku w próbie z Badania Terenowego wynosi 33 lata, a w próbie z Badania RDS - 37 lat (por. Tabela 4.3). Bardzo niewielkie są różnice w średnim wieku poszczególnych grup narodowościowych uwzględnionych w Badaniu Terenowym, choć Rosjanie są nieznacznie młodszy od pozostałych (por. Tabela 4.3). Migranci uwzględnieni w Badaniu Terenowym są zatem młodszy niż respondenci w Badaniu RDS. Sugeruje to, że w badaniu metodą celowo-warstwową, w którym ankieterzy muszą sami docierać do respondentów, łatwiejsze jest pozyskanie do badania osób młodszych.

Tabela 4.3. Migranci według wieku (w latach) i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania (dane w %)

Charakterystyki wieku	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średni wiek	33,32	33,43	33,48	32,70	37,26	37,70
Mediana wieku	32,00	32,00	33,00	30,00	38,00	39,00
Odchylenie standardowe wieku	9,40	9,27	10,17	8,89	10,88	10,85
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>308</i>	<i>108</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Za pewne zaskoczenie można uznać fakt, że badani migranci byli stosunkowo dobrze wykształceni. W Badaniu Terenowym aż 19,3% miało wykształcenie wyższe magisterskie, a w Badaniu RDS było to aż 28,9%. Wśród migrantów przeważały jednak osoby z wykształceniem średnim zawodowym – w Badaniu RDS było to aż 41,1%. W Badaniu Terenowym udział osób z takim wykształceniem jest pozornie niższy – 20,3%. Wynika to jednak najprawdopodobniej z systematycznego błędu w rejestrowaniu poziomu wykształcenia respondentów w Badaniu Terenowym. W krajach pochodzenia badanych migrantów nie funkcjonuje poziom wykształcenia odpowiadający polskiemu wykształceniu zasadniczemu zawodowemu. Polscy ankieterzy realizujący w większości Badanie Terenowe najwyraźniej nie byli świadomi tego niuanisu, podczas gdy pochodzący z krajów byłego ZSRR ankieterzy pracujący przy Badaniu RDS zdawali sobie z tego sprawę i dlatego poprawnie rejestrowali odpowiedzi respondenta.

Powyższa kwestia może wyjaśnić więcej różnic w poziomie wykształcenia pomiędzy respondentami Badania Terenowego i Badania RDS. Przy czym taki czynnik nie wiązałby się z przyjętą w badaniu metodą, lecz wynikałby z kompetencji ankieterów. Tak czy inaczej nie ulega wątpliwości, że w badanych grupach dominują osoby z wykształceniem zawodowym, które według klasyfikacji z krajów pochodzenia określa się jako średnie zawodowe.

Tabela 4.4. Migranci według wykształcenia i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania (dane w %)

Poziom wykształcenia	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Stopień naukowy doktora lub wyższy	0,4	0,0	0,0	2,3	0,0	0,0
Wyższe magisterskie lub lekarskie	19,3	19,4	21,1	16,7	28,9	27,0
Wyższe licencjackie lub inżynierskie	8,7	8,7	6,4	11,9	7,3	6,4
Pomaturalne/policealne	6,0	7,1	2,8	6,0	7,7	7,6
Średnie zawodowe	20,3	20,0	20,2	21,4	41,1	43,1
Średnie ogólnokształcące	13,7	12,9	15,6	14,3	9,0	9,6
Zasadnicze zawodowe	24,3	23,5	25,7	25,0	3,1	3,2
Podstawowe lub gimnazjalne	6,6	7,7	7,3	1,2	2,4	2,6
Nieukończone podstawowe	0,8	0,6	0,9	1,2	0,6	0,6
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>509</i>	<i>471</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Zwracają uwagę różnice w stanie cywilnym pomiędzy respondentami Badania Terenowego i Badania RDS. Choć w obydwu grupach dominują osoby pozostające w związku małżeńskim – 45,3% w Badaniu Terenowym i 41,4% w Badaniu RDS – na tym podobieństwa się kończą. Drugą dominującą w Badaniu

Terenowym kategorią są osoby stanu wolnego – 41,6%. Choć odsetki ich różnią się pomiędzy trzema grupami narodowościowymi, to tylko w przypadku Ukraińców udział takich osób nie przekracza 40% (por. Tabela 4.5). Zwraca natomiast uwagę duży odsetek osób rozwiedzionych w próbie Ukraińców w Badaniu RDS – 20,8%. W Badaniu Terenowym takie osoby stanowią tylko 9,7%.

Powyższe różnice wynikają zapewne pośrednio z tego, że populacja objęta Badaniem Terenowym jest młodsza niż populacja z Badania RDS. Sugeruje to jednak jednocześnie, że próby objęte dwoma modułami badania mogą różnić się istotnie pod względem wzorców migracji, gdyż inny jest charakter mobilności osób stanu wolnego, a inny osób, które posiadają rozbite rodziny w kraju pochodzenia. Ta ostatnia grupa osób częściej niż osoby stanu wolnego podejmuje migrację zarobkową służącą utrzymaniu gospodarstwa domowego w kraju pochodzenia.

Tabela 4.5. Migranci według stanu cywilnego i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania (dane w %)

Stan cywilny	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Kawaler/panna	41,6	38,4	45,9	47,6	29,7	28,5
Pozostający w konkubinacie	3,6	2,6	1,8	9,5	4,0	3,4
Żonaty/zamężna	45,3	47,4	43,1	40,5	41,4	42,0
Rozwiedziony lub w separacji	8,0	9,7	8,3	1,2	20,0	20,8
Wdowiec/wdowa	1,6	1,9	0,9	1,2	5,0	1,1
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>505</i>	<i>467</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Migranci z Ukrainy i Białorusi pochodzą przede wszystkim z obszarów wiejskich. Sugerują to zarówno wyniki Badania Terenowego jak i Badania RDS, choć zauważalne są pewne różnice w tym względzie. Migranci z tych dwóch krajów, którzy pochodzą z miast, przyjechali do Polski przede wszystkim z miast mniejszej wielkości – do 50 tys. mieszkańców. Na tym tle wyróżniają się migranci z Rosji, wśród których aż 35,7% przyjechało do Polski z miast o wielkości do 20 tys. mieszkańców (por. Tabela 4.6).

Jeżeli chodzi o rejony, z których przyjechali respondenci, to można zauważyć pewną nadreprezentację wybranych obwodów w krajach pochodzenia. Wśród Ukraińców, którzy wzięli udział w Badaniu Terenowym ponad jedna piąta (21,2%) przyjechała z obwodu lwowskiego, a prawie jedna dziesiąta (8,7%) z obwodu iwano-frankowskiego. Te dwa obwody były także najczęstszymi rejonami pochodzenia Ukraińców objętych Badaniem RDS: lwowski – 30,4%; iwano-frankowski – 17,4%. Obydwa obwody zlokalizowane są w zachodniej części Ukrainy więc nie jest to wynik zaskakujący. Zaskakuje natomiast istotny udział – 9,6% - obwodu odeskiego w próbie ukraińskiej Badania Terenowego. Można przypuszczać, że badacze natknęli się na pewną specyficzną grupę migrantów z Ukrainy w tym module badania.

Tabela 4.6. Wielkość miejscowości zamieszkania w kraju pochodzenia według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Wielkość miejscowości zamieszkania	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Wieś	29,6	36,5	24,8	10,7	22,7	23,9
Miasto do 20 tys. mieszk.	17,1	14,2	11,0	35,7	16,9	17,6
Miasto 20-50 tys. mieszk.	13,7	13,2	14,7	14,3	17,8	18,6
Miasto 50-100 tys. mieszk.	9,7	11,0	3,7	13,1	10,2	9,7
Miasto 100-250 tys. mieszk.	7,6	7,4	10,1	4,8	5,5	4,4
Miasto 250-500 tys. mieszk.	8,5	7,1	17,4	2,4	11,8	11,2
Miasto 500 tys. – 1 mln mieszk.	3,4	4,2	3,7	10,7	9,4	9,5
Miasto 1-5 mln mieszk.	8,2	5,2	14,7	8,3	5,3	4,7
Miasto powyżej 5 mln mieszk.	1,6	0,3	0,0	0,0	0,4	0,2
Trudno powiedzieć	0,6	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Jeżeli chodzi o migrantów z Białorusi w Badaniu Terenowym, to pochodzili oni przede wszystkim z obwodu grodzieńskiego (27,5%) oraz mińskiego (23,9%). W pierwszym z nich zamieszkuje istotnie licznie mniejszość polska, co może tłumaczyć jego znaczenie w przebadanej próbie. Migranci z Rosji pochodzili natomiast przede wszystkim z obwodu kaliningradzkiego. Dotyczyło to prawie jednej trzeciej badanych (32,5%) z obywatelstwem rosyjskim. Mniejsza grupa, choć istotna w badanej próbie, pochodziła natomiast z obwodu sankt-petersburskiego.

Wyniki odnoszące się do rejonów pochodzenia migrantów z Ukrainy, Białorusi i Rosji sugerują zatem, że w przypadku tych grup mamy przede wszystkim do czynienia z mobilnością z regionów zlokalizowanych stosunkowo blisko polskiej granicy, co jest zgodne z wynikami wcześniejszych badań.

*

Porównanie podstawowych cech społeczno-demograficznych prób migrantów objętych Badaniem Terenowym i Badaniem RDS pokazuje, że choć istnieje wiele podobieństw pomiędzy charakterystykami zbadanych prób migrantów, zauważalne są także pewne systematyczne różnice pomiędzy nimi. Migranci z Badania Terenowego są przeciętnie młodszy i częściej pozostający w stanie wolnym. Ich nadreprezentacja w stosunku do Badania RDS wynika zapewne z tego, że osoby o takich charakterystykach są bardziej dostępne i ankieterom łatwiej było przekonać je do wzięcia udziału w badaniu. Czynniki te miały mniejsze znaczenie w Badaniu RDS, gdyż w nim respondenci sami rekrutowali kolejnych respondentów, a założone w nim parametry rekrutacji niwelowały wpływ selekcji respondentów ze względu na skłonność do wzięcia udziału w badaniu (por. rozdział 2.3.1).

4.3 Wzorce migracyjne

Nie ulega wątpliwości, że w obydwu modułach badania uwzględniono przede wszystkim migrantów zarobkowych, na co jasno wskazują najczęściej podawane przez migrantów powody ostatecznego przyjazdu do Polski (por. Tabela 4.7). Nadreprezentacja migrantów zarobkowych wynika z przyjętej definicji populacji badanej, choć jest również zgodna z dotychczasową wiedzą przede wszystkim na temat migracji z Ukrainy, w myśl której migranci zarobkowi to dominująca w napływie z tego kraju grupa.

Ponad trzy czwarte migrantów niezależnie od kraju pochodzenia i modułu badania jako główny powód przyjazdu do Polski podało względy związane z pracą i zarobkami, czyli: „brak pracy w kraju pochodzenia” lub „niezadowalający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia”. Zaskakuje natomiast fakt, że w Badaniu Terenowym respondenci częściej wskazywali brak pracy niż niezadowalające zarobki w kraju pochodzenia jako główny powód ich przyjazdu do Polski. W całej próbie było to odpowiednio 40,8% i 35,4%. Bezrobocie jako powód przyjazdu do Polski było istotne zwłaszcza wśród Rosjan, z których aż 50,0% wskazało ten czynnik. Tymczasem w Badaniu RDS miała miejsce sytuacja odwrotna: 28,0% respondentów mówiło o bezrobociu, a aż 50,0% o niezadowalających zarobkach (por. Tabela 4.7).

Tabela 4.7. Powód obecnego przyjazdu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Powód obecnego przyjazdu	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Brak pracy w kraju pochodzenia	40,8	37,1	44,0	50,0	28,0	30,1
Niezadowalający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia	35,4	40,3	27,5	27,4	50,0	51,1
Niezadowalający poziom świadczeń społecznych	0,2	0,0	0,0	1,2	1,8	1,9
Niezadowolenia z pracy w kraju pochodzenia	1,6	1,9	0,0	2,4	2,4	2,5
Chęć nauki języka polskiego	0,8	0,3	2,8	0,0	1,6	1,5
Chęć podjęcia lub kontynuacji studiów	8,7	7,1	13,8	8,3	4,3	3,2
Przyjazd do rodziny lub znajomych	5,6	5,5	5,5	6,0	2,5	1,9
Względy polityczne	0,4	0,0	1,8	0,0	0,0	0,6
Inne	6,6	7,7	4,6	4,8	8,0	7,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Różnice w wynikach pomiędzy dwoma modułami mogą wynikać z trzech względów. Po pierwsze, w Badaniu RDS zdecydowaną większość próby stanowili migranci z Ukrainy, a w obu modułach badania to oni spośród trzech badanych grup względnie najrzadziej wskazywali bezrobocie jako powód migracji. W Badaniu Terenowym dotyczyło to 37,4% ukraińskich badanych, a w Badaniu RDS 30,1%. Po drugie, różnice w rozkładzie uzyskanych odpowiedzi pomiędzy modułami mogą wynikać ze sposobu zadawania tego pytania, a zwłaszcza z faktu, że nie mówiący biegle po rosyjsku i ukraińsku ankieterzy realizujący Badanie Terenowe nie potrafili w razie konieczności odpowiednio przedstawić respondentom różnic w znaczeniu omawianych kategorii powodów. Po trzecie, zaobserwowane różnice mogą wynikać z różnic w charakterystykach społeczno-demograficznych i wzorców migracji (o czym w dalszej części tego rozdziału) migrantów uwzględnionych w obu modułach. Osoby stanu wolnego częściej migrują w poszukiwaniu satysfakcjonującej pracy, podczas gdy wśród osób posiadających gospodarstwa domowe w kraju pochodzenia motyw związany z pozyskaniem odpowiednio wysokich zarobków na ogół odgrywa większą rolę.

Jeżeli chodzi o moment rozpoczęcia migracji, to około trzy czwarte migrantów niezależnie od kraju pochodzenia i modułu badania przyjechało po raz pierwszy do Polski po 2004 roku (por. Tabela 4.8). Odsetek osób, które zaczęły przyjeżdżać do Polski wcześniej, jest nieco wyższy w Badaniu RDS – wynosi 28,6%, podczas gdy dla Badania Terenowego jest to 20,7%. Taki wynik mógłby sugerować, że Badaniem RDS

zostali objęci nieco bardziej doświadczeni migranci. Porównanie analogicznych odsetków tylko dla migrantów ukraińskich, które wynoszą 27,4% w Badaniu RDS i 25,8% w Badaniu Terenowym, nie potwierdza jednak tej obserwacji. Wygląda na to, że chodzi raczej o to, że wśród objętych badaniem migrantów, Ukraińcy są najbardziej doświadczeni w migracji do Polski.

Zwracają natomiast uwagę wysokie odsetki osób, które rozpoczęły migrację do Polski w 2012 roku wśród Białorusinów i Rosjan. Było to odpowiednio 26,6% i 28,6% migrantów, podczas gdy dla Ukraińców odsetek takich osób nie przekroczył 17% w żadnym z modułów (por. Tabela 4.8). Taki wynik mógłby sugerować, że migracja z Białorusi i Rosji nasiliła się w ostatnich latach. Nie potwierdzają tego jednak dostępne dane urzędowe. Innym wytłumaczeniem może być też fakt, że migranci z tych dwóch krajów w mniejszym stopniu niż Ukraińcy angażują się w długoterminowe strategie migracyjne (nawet jeżeli związane ze stosunkowo krótkimi wyjazdami do Polski), a częściej biorą udział w jednorazowych wyjazdach.

Tabela 4.8. Rok pierwszego przyjazdu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Rok pierwszego przyjazdu	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
1984 ¹ -1994	3,0	2,9	1,8	4,8	4,9	4,9
1995-1999	7,0	10,6	1,8	4,8	9,0	8,5
2000-2004	10,7	12,3	11,0	0,0	14,7	14,0
2005-2009	33,4	35,2	33,9	26,2	26,9	26,7
2010	11,1	10,6	9,2	15,5	10,6	11,2
2011	13,9	11,6	15,6	20,2	17,1	16,7
2012	20,9	16,8	26,6	28,6	16,9	18,0
Ogółem (N)	503	310	109	84	510	472

¹ W próbie RDS znalazła się jedna osoba, która przyjechała przed 1989 rokiem: w roku 1984. Nie została ona usunięta z uwagi na komplikacje związane ze strukturą próby w efekcie takiego działania.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Zgodnie z oczekiwaniami, migranci z trzech analizowanych krajów stosunkowo często uczestniczą w mobilności czasowej, co potwierdzają dane mówiące o średniej liczbie pobytów w Polsce (por. Tabela 4.9). Dotyczy to zwłaszcza migrantów ukraińskich. Przy czym w ich przypadku ujawniły się istotne różnice pomiędzy respondentami Badania Terenowego i Badania RDS. Średnia liczba pobytów w Polsce migrantów ukraińskich wyniosła: 5,0 w Badaniu Terenowym i 10,7 w Badaniu RDS. Z uwagi na to, że rozkłady liczby pobytów wykazują silną asymetrię prawostronną warto odwołać się do miar pozycyjnych. Mediana liczby wyjazdów dla migrantów ukraińskich wyniosła 2,5 w Badaniu Terenowym i 4,0 w Badaniu RDS.

Dodatkowe światło na zauważalne różnice pomiędzy dwoma modułami odnośnie średniej liczby pobytów migrantów ukraińskich w Polsce rzuca udział osób, które w momencie badania przebywały po raz pierwszy w Polsce. W badaniu Terenowym było to aż 44,2% migrantów, a w Badaniu RDS zauważalnie mniej – 19,6%. Wyjaśnienie dla tego faktu mogłoby być takie, że ankierzy z Badania Terenowego docierali do migrantów mniej doświadczonych niż osoby, które były rekrutowane do Badania RDS. Niestety istnieje również podejrzenie, że obraz wynikający z Badania Terenowego jest w tym względzie zafałszowany, gdyż zarówno ankierzy jak i respondenci mogli mieć pokusę żeby rejestrować danego respondenta jako osobę, która po raz pierwszy przyjechała do Polski, jako że to wiązało się ze skróceniem czasu realizacji wywiadu. Choć w Badaniu Terenowym przeprowadzana była intensywna kontrola wywiadów, była ona znacznie mniejsza niż w Badaniu RDS (choćaby ze względu na większą kontrolę pracy ankierów), stąd trzeba brać pod uwagę niebezpieczeństwo zaistnienia takiej sytuacji.

Jeżeli chodzi o migrantów z Białorusi i Rosji, to porównanie wyników Badania Terenowego i Badania RDS jest utrudnione z uwagi na niski udział migrantów z tych krajów w Badaniu RDS. W świetle danych uzyskanych w Badaniu Terenowym, migranci z tych krajów podejmowali zdecydowanie mniej wyjazdów niż migranci z Ukrainy. Było to średnio 3,13 wyjazdów w przypadku Białorusinów i 2,36 wyjazdów w grupie Rosjan. Dla obu grup mediana liczby wyjazdów wyniosła tylko 1 wyjazd. Nie dziwi to w świetle faktu, że dla ponad 60% migrantów z tych grup pobyt trwający w momencie badania był ich pierwszym pobyt w Polsce (63,3% dla Białorusinów i 60,7% dla Rosjan). Pozostaje to w zgodzie z wcześniejszymi obserwacjami co do tego, że znaczna część respondentów z tych grup zaczęła przyjeżdżać do Polski w 2012 roku. Otwartą pozostaje jednak kwestia, jaką rolę w otrzymaniu tego wyniku odegrał sposób realizacji wywiadów przez ankieterów z Badania Terenowego.

Tabela 4.9. Liczba pobytów według obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Charakterystyki liczby pobytów	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średnia liczba pobytów	4,95	6,29	3,13	2,36	10,07	10,16
Mediana liczby pobytów	1,00	2,50	1,00	1,00	4,00	4,00
Odchylenie standardowe liczby pobytów	7,69	8,94	5,27	2,53	21,71	22,23
<i>Ogółem (N)</i>	<i>500</i>	<i>308</i>	<i>109</i>	<i>83</i>	<i>504</i>	<i>468</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Jeżeli chodzi o średni łączny czas pobytu w Polsce badanych migrantów, to pod uwagę należy wziąć przede wszystkim medianę, a nie średnią wartość, gdyż rozkłady tej zmiennej charakteryzują się dużą asymetrią. Co ciekawe, migranci z Ukrainy objęci Badaniem RDS charakteryzują się porównywalną medianą łącznego czasu pobytu (20 miesięcy) do mediany łącznego czasu pobytu Białorusinów i Rosjan, których wyjazdy do Polski są mniej liczne. Zwraca uwagę stosunkowo wysoka mediana łącznego czasu pobytu w Polsce – blisko 3 lata – migrantów ukraińskich z Badania Terenowego, a także bardzo duża różnica w jego odchyleniach standardowych pomiędzy dwoma modułami badania. W badaniu RDS odchylenie standardowe łącznego czasu pobytu było niemal dwukrotnie większe niż w Badaniu Terenowym (por. Tab. 4.10), co oznacza, że pozwoliło ono dotrzeć do osób o znacznie bardziej zróżnicowanym łącznym czasie pobytów.

Tabela 4.10. Łączny czas pobytu migrantów (w miesiącach) w Polsce według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania

Charakterystyki czasu pobytu	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średni łączny czas pobytu	44,84	49,51	39,50	34,58	44,49	40,13
Mediana łącznego czasu pobytu	28,00	33,50	20,00	17,50	20,50	20,00
Odchylenie standardowe łącznego czasu pobytu	49,36	48,93	47,74	51,27	96,73	86,28
<i>Ogółem (N)</i>	<i>500</i>	<i>308</i>	<i>108</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Analiza średniego czasu spędzonego w Polsce podczas jednego pobytu rzuca dodatkowe światło na przedstawione wcześniej obserwacje dotyczące poszczególnych grup migrantów. Okazuje się, że pobyty migrantów z Ukrainy objętych badaniem RDS są relatywnie krótkie jeżeli porównać je do migrantów z Badania Terenowego. Trwają one średnio niespełna 8 miesięcy, a mediana ich długości wynosi 4 miesiące. Tymczasem w przypadku wszystkich grup narodowościowych uczestniczących w Badaniu Terenowym średni

czas jednego pobytu w Polsce wynosi około 2 lat, a mediana czasu pobytu oscyluje wokół 7 miesięcy. Różnice te są spójne z opisaną wyżej skośnością rozkładu średniej liczby pobytów w przypadku Badania Terenowego. W Badaniu Terenowym odsetek migrantów deklarujących swój obecny pobyt w Polsce jako pierwszy był znacznie wyższy niż w Badaniu RDS nawet wśród respondentów, którzy przyjechali do Polski po raz pierwszy wiele lat temu. Z kolei w Badaniu RDS liczba pobytów w Polsce jest skorelowana z łącznym czasem spędzonym w Polsce.

Tabela 4.11. Średni czas pobytu w Polsce w przeliczeniu na jeden wyjazd (w miesiącach) według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania

Charakterystyki czasu pobytu	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średni czas jednego pobytu	24,55	23,66	28,91	22,19	8,90	7,92
Mediana czasu jednego pobytu	6,67	6,63	7,10	7,00	4,00	4,00
Odchylenie standardowe czasu jednego pobytu	43,09	42,29	46,75	41,12	21,81	19,32
<i>Ogółem (N)</i>	<i>497</i>	<i>308</i>	<i>108</i>	<i>83</i>	<i>504</i>	<i>468</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Na wzorce migracji można też spojrzeć z perspektywy częstotliwości wizyt w kraju pochodzenia. Generalnie w każdej z analizowanych grup niezależnie od modułu badania, migranci najczęściej odwiedzają kraj pochodzenia 1-2 razy w ciągu pół roku. Dotyczy to jednej trzeciej badanych w Badaniu Terenowym oraz ponad 40% w Badaniu RDS. Niemniej i w tym względzie zarysowują się istotne różnice pomiędzy migrantami z dwóch modułów badania. Podczas gdy blisko trzy czwarte ukraińskich migrantów rekrutowanych w Badaniu RDS odwiedza Ukrainę 1-2 razy w ciągu pół roku i częściej, dotyczy to niewiele ponad połowy ukraińskich respondentów z Badania Terenowego. Nie ulega zatem wątpliwości, że migranci ukraińscy z Badania RDS są w największym stopniu, spośród analizowanych grup, zaangażowani w migrację cyrkulacyjną.

We wszystkich grupach uwagę zwracają także stosunkowo duże odsetki osób, które nigdy nie odwiedzały kraju pochodzenia od momentu wyjazdu: od 30,3% Białorusinów z Badania Terenowego do 11,2% Ukraińców z Badania RDS. Nie oznacza to jednak istotnego udziału definitywnej migracji osiadłej w analizowanych grupach. Kiedy uwzględnimy bowiem tylko osoby, które przyjechały do Polski po raz pierwszy przed 2011 rokiem to udział osób, które nigdy nie odwiedzały kraju pochodzenia gwałtownie spada i odpowiada: 7,9% wszystkich respondentów z Badania Terenowego (6,8% Ukraińców, 14,3% Białorusinów oraz 4,7% Rosjan) oraz 1,8% respondentów z Badania RDS (1,3% Ukraińców). Oznacza to, że osoby nie odwiedzające kraju pochodzenia to w badanych próbach przede wszystkim migranci, którzy są w Polsce stosunkowo krótko i nie mieli okazji wybrać się do kraju pochodzenia.

Tabela 4.12. Częstotliwość wyjazdów do domu według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Częstotliwość	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Jeden raz w miesiącu bądź częściej	3,4	2,6	6,4	2,4	2,0	1,7
Raz/dwa razy w ciągu trzech miesięcy	14,5	15,5	16,5	8,3	28,8	28,4
Raz/dwa razy w ciągu pół roku	32,2	36,1	27,5	23,8	40,8	42,4
Raz na rok	17,9	19,7	11,0	20,2	11,4	11,0
Raz na dwa/trzy lata	2,6	1,9	3,7	3,6	2,0	1,5
Rzadziej niż raz na trzy lata	2,8	1,9	2,8	6,0	1,4	1,3
Inaczej	0,8	0,6	0,0	2,4	1,6	1,5
Nigdy od momentu wyjazdu	23,5	19,4	30,3	28,8	11,2	11,2
Trudno powiedzieć	2,4	2,3	1,8	3,6	1,0	1,1
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Na koniec rozważań o wzorcach migracyjnych grup cudzoziemskich uwzględnionych w badaniu warto przyjrzeć się statusowi prawnemu ich pobytu w Polsce. Jest to zagadnienie wieloaspektowe i bardzo trudne w pomiarze. Pytania o dokumenty są złożone i skomplikowane zarówno dla respondentów jak i dla ankieterów. W omawianym badaniu respondenci mogli wskazać kilka posiadanych dokumentów. Zrobiło to tylko 32 respondentów z Badania Terenowego oraz 13 respondentów z Badania RDS. Dla przejrzystości prezentacji została opracowana zatem zmienna jednowymiarowa przygotowana w taki sposób żeby możliwie najlepiej odzwierciedlała sytuację prawną respondenta w zakresie pobytu w Polsce oraz jego wzorca migracji (por. Tabela 4.13).

To co zwraca uwagę to fakt, że w Badaniu RDS statusy prawne respondentów są dużo mniej zróżnicowane niż w Badaniu Terenowym. W Badaniu RDS dominują dwa typy respondentów – migranci posiadający wizę w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej (37,5% ogółu i 39,4% Ukraińców) oraz migranci posiadający wizę w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenie pracodawcy (29,2% ogółu i 31,6% Ukraińców). Ponadto 8,8% migrantów posiada zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony i nie jest jasne czy posiadają przy tym prawo do pracy w Polsce oraz około 5,7% posiada Karty Polaka, a 5,3% zezwolenie na osiedlenie lub zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego, czyli potocznie nazywany „stały pobyt” z nieograniczonym prawem do pracy w Polsce.

Jeżeli chodzi o respondentów z Badania Terenowego to mamy w tej grupie do czynienia z zaskakująco dużą różnorodnością posiadanych dokumentów pobytowych. Największa grupa respondentów – około jednej czwartej (25,6%) – posiada wizę w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia pracodawcy i odsetki takich osób są bardzo zbliżone we wszystkich grupach narodowościowych. Około jednej dziesiątej badanych posiada natomiast wizę w celu turystycznym. Jest to kategoria, która w ogóle nie pojawia się w Badaniu RDS. To, co zwraca jednak szczególną uwagę w wynikach Badania Terenowego, to bardzo duża grupa osób, które wybrały opcję „brak dokumentów”. Dotyczy to 8,5% badanych i znowu odsetki w poszczególnych grupach narodowościowych są do siebie zbliżone. Jeżeli chodzi natomiast o stały pobyt to ma go w grupie z Badania Terenowego 6,0% migrantów. Przy czym jest to sytuacja szczególnie częsta wśród migrantów z Białorusi i dotyczy 10,1% osób. Kartę Polaka posiada natomiast 7,0% badanych, w szczególności Rosjanie – 10,7%.

Tabela 4.13. Dokumenty związane ze statusem prawnym pobytu w Polsce według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Status prawny	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Tymczasowe zaświadczenie cudzoziemca	4,8	3,5	9,2	3,6	0,2	0,0
Status uchodźcy/ochrona uzupełniająca/zgoda na pobyt tolerowany	1,2	1,3	0,9	1,2	0,2	0,0
Wiza w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej	14,1	15,5	9,2	15,5	37,5	39,4
Wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia	25,6	26,5	23,9	25,0	29,2	31,6
Wiza w celu łączenia rodzin	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Wiza w celu turystycznym	11,1	11,0	9,2	14,3	0,2	0,2
Wiza w celu odwiedzin	4,2	5,8	1,8	1,2	3,5	3,8
Wiza w celu odbycia studiów	3,2	2,6	5,5	2,4	1,2	1,1
Wiza służbowa lub dyplomatyczna	0,4	0,3	0,0	1,2	0,2	0,2
Wiza związana z Kartą Polaka	7,0	6,1	6,4	10,7	5,7	5,5
Zezwolenie w ramach małego ruchu granicznego	0,4	0,0	0,9	1,2	0,0	0,0
Zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony	5,0	4,5	5,5	6,0	8,8	8,1
Zezwolenie na osiedlenie	5,2	4,2	9,2	3,6	5,1	3,2
Zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego	0,8	0,6	0,9	1,2	0,2	0,2
Dokumenty potwierdzające obywatelstwo polskie	0,4	0,3	0,9	0,0	1,0	0,2
Dokumenty pobytowe członka rodziny obywatela UE/EOG	0,2	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
Brak dokumentów	8,5	8,1	9,2	9,5	0,0	0,0
Respondent nie wskazał żadnych dokumentów	2,0	2,6	1,8	0,0	6,7	6,1
Karta pobytu bez dodatkowej specyfikacji	5,6	6,1	5,5	3,6	0,0	0,0
Inna wiza	0,2	0,3	0,0	0,0	0,4	0,4
Ogółem (N)	503	310	109	84	510	472

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Podsumowując to co łączy próby z Badania Terenowego i Badania RDS to podobne i stosunkowo niewielkie odsetki migrantów osiadłych i posiadaczy Kart Polaka oraz duże udziały osób posiadających wizę w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia pracodawcy. Poza tym obserwujemy przede wszystkim różnice, a w Badaniu Terenowym zaskakujące kategorie dokumentów. Niestety trudno przypisać obserwowane różnice jednoznacznie charakterystykom badanych i ich migracji. Wydaje się, że za otrzymane różnice w wynikach odpowiada przede wszystkim poziom kompetencji ankierów w zakresie dokumentów, jakie cudzoziemcy mogą posiadać w Polsce. Podczas gdy ankierzy zatrudnieni w Badaniu RDS posiadali w tym zakresie wysokie kompetencje między innymi z uwagi na własne doświadczenia jako migrantów w Polsce, kompetencje ankierów z Badania Terenowego były bez wątpienia niższe. Świadczyć może o tym chociażby fakt, że w odniesieniu do 5,6% respondentów z Badania Terenowego informacja o posiadanych dokumentach ograniczała się do określenia „karta pobytu”. Sami ankierzy zatrudnieni w

Badaniu Terenowym przyznali też w trakcie fokusa po badaniu, że nie umieli udzielić respondentom dodatkowych informacji na temat różnic między wypisanymi dokumentami. W świetle powyższego trudno także interpretować stosunkowo często wybraną kategorię „brak dokumentów”, która w Badaniu RDS w ogóle nie występowała. Trudno oprzeć się wrażeniu, że mogła to być kategoria podsuwana respondentom przez ankieterów. Istnieje także niebezpieczeństwo, że to pytanie bywało nie zadawane w Badaniu Terenowym z uwagi na jego drażliwość, a ankieter wybierał kategorię „brak dokumentów” bez porozumienia z respondentem. Przypuszczenie to jest spójne z wypowiedziami ankieterów udzielonymi w trakcie fokusów: o ile ankieterzy zatrudnieni w Badaniu RDS twierdzili, że pytanie o dokumenty pobytowe nie budziło niepokoju respondentów i traktowane było jako naturalne, ankieterzy zatrudnieni w Badaniu Terenowym przyznali, że pytanie było w ich własnym odczuciu drażliwe.

*

Informacje wypływające z analizy liczby wyjazdów, łącznego czasu pobytu w Polsce, przeciętnego czasu pobytu w Polsce podczas jednego wyjazdu, częstotliwości odwiedzin w kraju pochodzenia oraz posiadanych dokumentów pobytowych w Polsce jednoznacznie sugerują, że wzorce migracyjne respondentów objętych Badaniem RDS różnią się od tych zaobserwowanych w Badaniu Terenowym. Widać to wyraźnie na przykładzie migrantów z Ukrainy. O ile migranci uwzględnieni w Badaniu RDS przedstawiają się jako stosunkowo różnorodni ale jednocześnie dosyć doświadczeni w mobilności do Polski oraz mocno zaangażowani w mobilność cyrkulacyjną, o tyle wyniki Badania Terenowego przedstawiają migrantów w mniejszym stopniu cyrkulujących pomiędzy Polską a swym krajem pochodzenia i o krótszej historii migracji.

Trudno wykluczyć mechanizm sprawiający, że w ramach rekrutacji prowadzonej w Badaniu RDS dociera się do migrantów bardziej doświadczonych i zaangażowanych w intensywną mobilność cyrkulacyjną, która w dużym stopniu bazuje na migranckim kapitale społecznym (por. Górny i inni 2010). W przypadku badania, w którym ankieterzy sami muszą dotrzeć do badanych, do badania częściej zapraszane są osoby o mniejszym doświadczeniu migracyjnym oraz takie, których wyjazdy można uznać za bardziej incydentalne, a także osoby mieszkające w Polsce dłużej. Tych ostatnich jest w Polsce wprawdzie mniej niż migrantów czasowych, ale z uwagi na to, że przebywają oni w Polsce dłużej oraz funkcjonują „bliżej” polskiego społeczeństwa, polskim ankieterom może być łatwiej do nich dotrzeć.

4.4 Pozycja na polskim rynku pracy

W badaniach imigracji jedną z najważniejszych kategorii analitycznych jest sytuacja imigrantów na rynku pracy. Jest tak dlatego, że zmienne odnoszące się do pozycji na danym rynku pracy pozwalają ocenić poziom integracji (w sensie ekonomicznym) określonej grupy, wpływ na procesy gospodarcze oraz, pośrednio, system zabezpieczenia społecznego. Ten ostatni element wydaje się mniej istotny w przypadku analizowanego procesu migracyjnego, gdyż wcześniejsze badania wskazywały jednoznacznie, iż mamy do czynienia z migracją o charakterze wybitnie zarobkowym, co oznacza dominację osób nie tylko aktywnych zawodowo, ale i podejmujących zatrudnienie.

Punktem wyjścia dla dalszych analiz będzie ocena aktualnej sytuacji imigrantów na polskim rynku pracy. Jak wynika z danych przedstawionych w Tabeli 4.14, większość badanych zadeklarowała, iż w momencie realizacji badania podejmowała pracę (dorywczą bądź stałą). Odsetek osób, które pracowały w okresie minionych 12 miesięcy był jeszcze wyższy. Charakter zatrudnienia - stałe lub dorywcze - był w dużej mierze skorelowany z sektorem zatrudnienia. W przypadku danych pochodzących z Badania RDS (i odnoszących się

przede wszystkim do obywateli Ukrainy) większość pracowników dorywczych stanowiły osoby zatrudnione w sektorze usług domowych oraz, w mniejszym stopniu, w budownictwie i sektorze remontowym.

Tabela 4.14. Obecna sytuacja badanych na polskim rynku pracy według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Kategorie	Badanie terenowe				RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraińcy
		Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie		
Praca stała	52,5	53,2	56,0	45,2	52,7	51,7
Praca dorywcza	40,8	41,0	34,9	47,6	39,2	41,3
Własna działalność	4,6	3,2	6,4	7,1	1,2	0,6
Chwilowo bez pracy (gotowość do pracy)	1,6	1,9	1,8	0,0	6,7	6,1
Brak pracy (i gotowości do jej podjęcia)	0,4	0,6	0,0	0,0	0,0	0,0
Brak danych	0,2	0,0	0,9	0,0	0,2	0,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Odsetek osób nie pracujących w momencie badania był zauważalnie wyższy wśród migrantów z Badania RDS i wyniósł 6,7%, podczas gdy dla próby z Badania Terenowego - 2,0%. Tabela 4.15 wskazuje, iż odsetki osób, które w czasie tygodnia poprzedzającego badanie nie przepracowały choć jednej godziny były wyższe i wynosiły około 10% w Badaniu RDS i 4% w Badaniu Terenowym. Wynik ten wydaje się być pochodną dwóch elementów. Po pierwsze, jak wskazywano powyżej, pewna część badanych zadeklarowała, iż wykonywana przez nich praca ma charakter pracy dorywczej, co zakłada możliwość występowania przerw w pracy. Po drugie, badanie realizowane było poza sezonem największego nasilenia prac w niektórych sektorach (rolnictwo, w mniejszym stopniu budownictwo).

W obydwu modułach badania wśród badanych przeważają osoby pracujące. Znikomy (w obu modułach) udział osób prowadzących własną działalność gospodarczą (relatywnie wyższy w przypadku obywateli Białorusi i Rosji w próbie Badania Terenowego) może świadczyć o braku motywacji do wykształcania gospodarki etnicznej w przypadku migrantów z krajów byłego ZSRR w Polsce.

Tabela 4.15. Aktywność na polskim rynku pracy w minionym tygodniu (zgodnie z metodologią BAEL) według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Kategorie	Badanie terenowe				RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraińcy
		Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie		
Praca w wymiarze co najmniej 1 godziny	96,0	96,5	93,6	97,6	89,8	90,3
Brak pracy	4,0	3,5	6,4	2,4	10,2	9,7
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Tabela 4.16 podsumowuje informacje na temat statusu prawnego pracy wykonywanej przez imigrantów. Większość imigrantów – dotyczy to obu prób – deklarowała, iż pracuje w Polsce legalnie, czy to na podstawie zezwolenia na pracę (34,4% w próbie Badania Terenowego oraz 43,1% w próbie RDS) czy też oświadczenia o zamiarze powierzenia zatrudnienia (odpowiednio 14,3% i 22,5%). Szczegółowa analiza statusu legalności zatrudnienia wykazuje jednak, że w praktyce kategorie te bywają mylone. Np. w przypadku próby RDS około 30% badanych wskazało, iż do Polski dotarli na podstawie oświadczenia (32,4% Ukraińców) – różnica ta wynika z faktu, że część badanych odpowiadając na pytanie o status prawny zatrudnienia potraktowała oświadczenie jako zezwolenie na pracę¹⁵.

W obu przypadkach badania wychwyciły przypadki zatrudnienia nielegalnego. Co ciekawe, frakcja takich osób była wyższa w próbie Badania Terenowego i wynosiła 21,7% (w porównaniu do 9,4% w przypadku Badania RDS). Jest to wynik o tyle interesujący, iż RDS teoretycznie pozwala dotrzeć do populacji „ukrytych”, a za taką uznaje się migrantów nielegalnych. Takie właściwości miały poprzednie próby wykorzystania tej metody podejmowane przez OBM UW. Obecna struktura może być pochodną kilku elementów. Być może wysoki odsetek migrantów pracujących nielegalnie w próbie z Badania Terenowego jest pochodną metod doboru respondentów i wyszukiwania ich np. na bazarach czy nieformalnych giełdach pracy (czego skutkiem byłaby nadreprezentacja takich osób). Z drugiej strony, wydaje się, że zmniejszenie skali zatrudnienia nielegalnego – w porównaniu z wcześniejszymi badaniami metodą RDS – może wynikać z dużej popularności prostego i nie wymagającego dużych nakładów systemu oświadczeń.

Tabela 4.16. Status prawny wykonywanej pracy według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

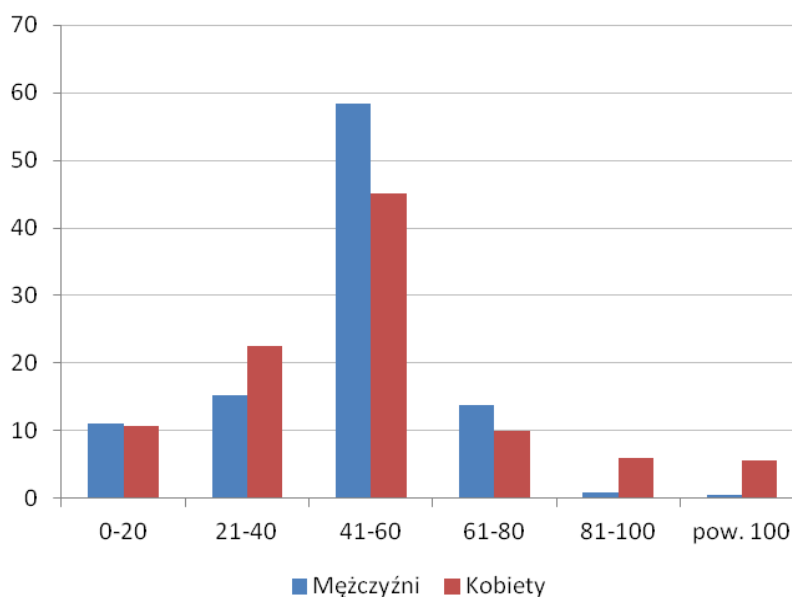
Kategorie	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Zezwolenie na pracę	34,4	34,8	30,3	38,1	43,1	44,7
Oświadczenie	14,3	12,9	17,4	15,5	22,5	24,4
Praca nie wymagająca zezwolenia	9,1	8,4	11,9	8,3	3,1	3,4
Karta pobytu umożliwiająca pracę bez zezwolenia	15,1	14,8	15,6	20,2	9,4	6,6
Praca nielegalna	21,7	23,9	18,3	17,9	9,4	10,0
Inna sytuacja	0,8	0,3	2,8	0,0	4,7	3,8
Nie dotyczy	2,0	2,6	1,8	0,0	6,7	6,1
Brak danych	1,8	2,3	1,8	0,0	1,0	1,1
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Badani pracownicy przeciętnie cechowali się wysoką intensywnością pracy. Z uzyskanych informacji wynika, że średnia liczba godzin pracy w tygodniu wynosiła w przypadku respondentów z Badania RDS około 51 (mediana - 50), przy dużym odchyleniu standardowym (~27) i rozkładzie o asymetrii prawostronnej. W przypadku drugiego z badań wartości te były nieco niższe i wynosiły odpowiednio: średnia – 45,8, mediana – 48 oraz odchylenie standardowe – 15,6 a sam rozkład cechował się o wiele mniejszą asymetrią. Różnice te wynikają przede wszystkim z faktu, że w Badaniu RDS uwzględnieni zostali przede wszystkim obywatele Ukrainy, którzy – o czym później – cechują się większą koncentracją w sektorach o dużej intensywności pracy. Wskazują na to także dane przedstawione na Rysunku 4.1.

¹⁵ Podobna zależność dotyczyła próby Badania Terenowego – w tym przypadku „rzeczywisty” udział „oświadczeniowców” wynosił 26,4% (27,7% dla Ukraińców, 23,9% dla Białorusinów i 25% dla Rosjan).

Rysunek 4.1. Rozkład przeciętnej (deklarowanej) liczby godzin w pracy w tygodniu – Badanie RDS (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Powyższy wykres wskazuje, że rozkład przeciętnej liczby godzin pracy dla kobiet i mężczyzn jest stosunkowo podobny, ale w przypadku kobiet obserwuje się nadreprezentację osób deklarujących bardzo dużą intensywność pracy, tj. powyżej 80 godzin w tygodniu (czyli ponad 11 godzin dziennie). Do danych tych należy podchodzić z pewną rezerwą, bo mogą wynikać z prostego przeszacowania respondentów, ale też możliwe, iż odzwierciedlają charakter pracy w sektorze usług domowych.

Jeżeli chodzi o rozkład sektorów, w których zatrudniani są migranci z analizowanych grup narodowościowych (por. Tabela 4.17), to wskazuje on na to, że zatrudnienie imigrantów z krajów byłego ZSRR w Polsce może być analizowane w kategoriach opisywanych przez teorię dualnego rynku pracy czy też koncepcję segmentacji. Zaznacza się wyraźna dominacja sektorów określanych jako drugorzędne (wtórne). W przypadku Badania Terenowego struktura sektorowa była co prawda w dużej mierze zdeterminowana pierwotnymi założeniami odnośnie planowanych warstw doboru próby. Tym niemniej, także w tym przypadku można wyróżnić kilka cech specyficznych dla poszczególnych grup imigranckich, w szczególności relatywnie duży udział Rosjan zatrudnionych w sferze handlu oraz Białorusinów podejmujących pracę w sektorze transportowym. W tym ostatnim przypadku ciekawy jest też relatywnie duży udział osób deklarujących kategorię „inne” – obejmuje ona bardzo szeroką gamę miejsc pracy, w tym także te, które można by określić jako prace wysoko wykwalifikowane bądź specjalistyczne. Potwierdza to obserwacje bazujące na analizie danych na temat „oświadczeń”, która to sugeruje, że zwłaszcza w przypadku Białorusinów ta formuła prawna coraz częściej bywa wykorzystywana jako furtka do zatrudnienia migrantów o wysokich kompetencjach zawodowych.

Ze względu na aprioryczne założenia związane z realizacją Badania Terenowego, o wiele większą wartość poznawczą jeżeli chodzi o rozkład sektorów mają wyniki z Badania RDS. W tym przypadku bardzo wyraźnie widoczna jest dualna struktura zatrudnienia tak typowa dla imigracji z krajów byłego ZSRR, zwłaszcza zaś z Ukrainy. Aż 26,9% migrantów z Ukrainy, którzy znaleźli się w tej próbie było zatrudnionych w sektorze budowlanym, zaś ponad 43% w szeroko rozumianych usługach na rzecz gospodarstw domowych.

Tabela 4.17 wskazuje na znikomy udział rolnictwa w zatrudnieniu, ale – ponownie – jest to pochodna faktu iż badanie było realizowane w obszarze metropolitalnym. Wreszcie, około 20-procentowa kategoria „inne” obejmuje wiele różnych sektorów, w tym oferujących prace o charakterze specjalistycznym.

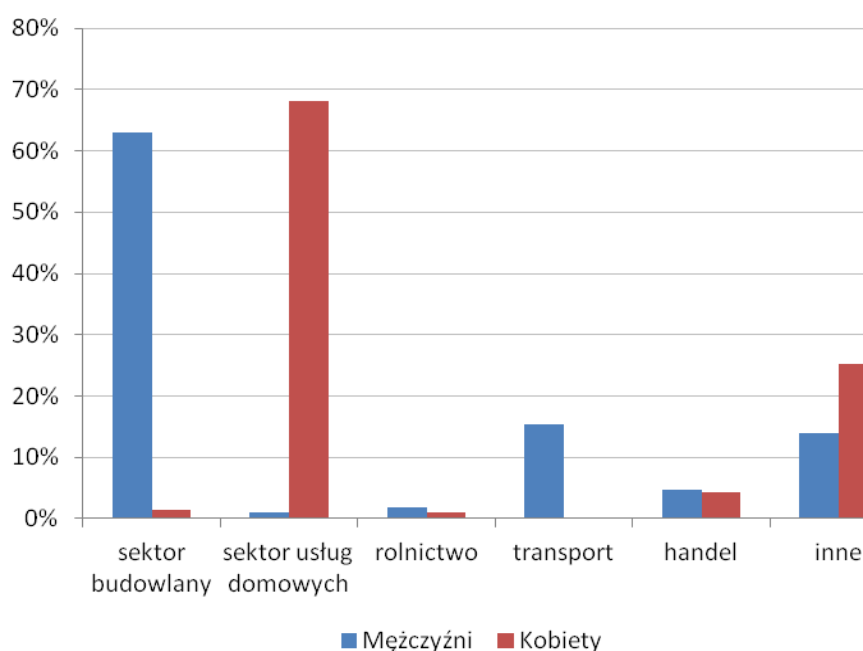
Tabela 4.17. Sektor zatrudnienia – obecna (ewentualnie: ostatnia) praca według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Kategorie	Badanie terenowe				RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraińcy
		Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie		
Budownictwo, usługi remontowo-wykończeniowe	17,7	16,5	19,3	20,2	26,5	26,9
Usługi na rzecz gospodarstw domowych	17,9	18,7	12,8	21,4	40,2	43,2
Rolnictwo, ogrodnictwo	18,1	18,4	18,3	16,7	1,4	1,3
Transport	11,9	13,9	13,8	2,4	6,3	6,6
Handel	16,7	15,5	11,9	27,4	4,5	3,2
Inne	17,7	17,1	23,9	11,9	20,4	18,0
Brak danych	0,0	0,0	0,0	0,0	0,8	0,8
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Rysunek 4.2 pokazuje, że struktura według sektorów zatrudnienia jest w oczywisty sposób skorelowana z płcią pracownika – mężczyźni jednoznacznie dominują w sektorze budowlanym, podczas gdy głównym sektorem zatrudnienia dla kobiet jest sfera usług domowych. Ze względu na jego duże znaczenie i specyficzne wzorce zatrudnienia (np. duże ryzyko nielegalności) ten ostatni sektor zasługuje na szczególną uwagę. W opisywanym badaniu po raz pierwszy podjęto próbę, by zbadać, jaki charakter mają świadczone usługi domowe. Z Badania RDS wynika, że większość kobiet pracujących na rzecz gospodarstw domowych zajmuje się sprzątniem o charakterze dorywczym (około 72%¹⁶), dużo rzadsze było prowadzenie całego gospodarstwa domowego (29%). Około 19% imigrantów zajmowało się dziećmi a blisko 26% osobami starszymi (oraz 3% osobami niepełnosprawnymi). Te dwie ostatnie wartości mogą sugerować, że w Polsce powoli wykształca się sektor opieki nad osobami niesamodzielnymi, który zaczyna być wypełniany przez cudzoziemską siłą roboczą.

¹⁶ Możliwe było wskazanie kilku form świadczenia usług domowych.

Rysunek 4.2. Struktura zatrudnienia według płci – Badanie RDS (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS Warszawa 2012

Zaprezentowana w tabeli 4.18 struktura zatrudnienia według zajmowanej pozycji zawodowej jest w dużej mierze pochodną struktury sektorowej analizowanych grup imigrantów. Tymi względami tłumaczyć można np. relatywnie wysokie odsetki obywateli Białorusi oraz Rosji zajmujących pozycje menedżerskie oraz specjalistyczne (łącznie odpowiednio 14,7% oraz 9,6% - próba Badania Terenowego). Badanie RDS wskazuje natomiast jednoznacznie na bardzo silną koncentrację imigrantów (w tym przypadku głównie z Ukrainy) na pozycjach nie wymagających wysokich (26,9% - robotnicy wykwalifikowani) lub niemal żadnych kwalifikacji (62,9% - robotnicy i pracownicy niewykwalifikowani).

Ilustracja różnic pomiędzy respondentami z Badania Terenowego i Badania RDS w kwestii zajmowanej pozycji zawodowej w Polsce względem momentu pierwszej migracji do Polski (por. Rysunek 4.3) pokazuje wyraźnie, iż niezależnie od momentu rozpoczęcia „kariery migracyjnej” osoby, które znalazły się w próbie Badania RDS cechują się gorszą pozycją zawodową¹⁷. W przypadku osób, które po raz pierwszy do Polski przyjechały po roku 2010 szanse zdobycia wyższej pozycji zawodowej były bardzo małe. Podobną zależność obserwujemy w przypadku próby Badania Terenowego – tj. osoby, które zaczęły przyjeżdżać bądź przyjechały do Polski przed 2004 rokiem wyróżniają się relatywnie lepszą pozycją zawodową. W tym jednak przypadku bardzo duże znaczenie mają kategorie „inne”, które obejmują szeroką gamę zawodów / pozycji zawodowych z dominacją tych związanych z sektorem transportowym (domena imigrantów z Białorusi).

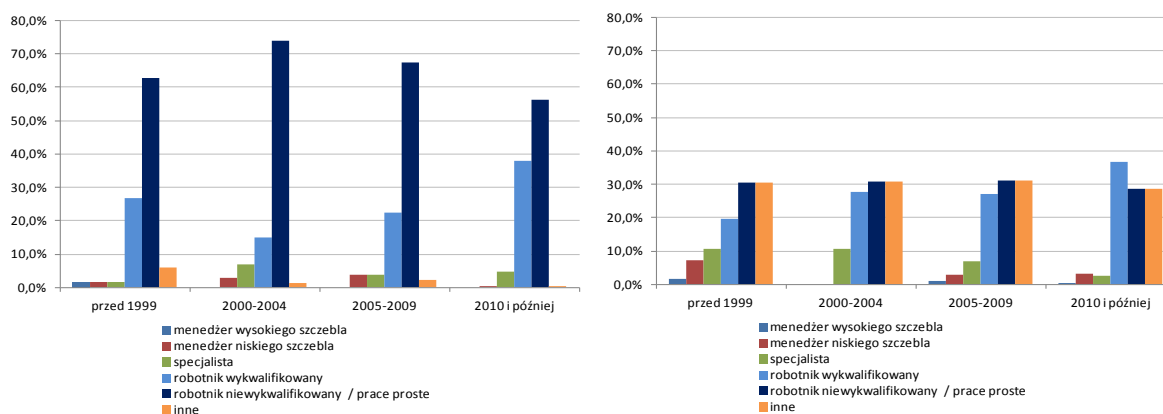
¹⁷ Co jest oczywiście do pewnego stopnia pochodną różnic w strukturze narodowościowej obu prób.

Tabela 4.18. Aktualna pozycja zawodowa / charakter aktualnej pracy według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Kategorie	Badanie terenowe				RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraińcy
		Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie		
Menedżer wysokiego szczebla	0,8	0,6	1,8	0,0	0,2	0,0
Menedżer niskiego szczebla	3,8	2,9	6,4	3,6	1,8	1,1
Specjalista	6,8	6,5	8,3	6,0	4,1	1,7
Robotnik wykwalifikowany	37,2	35,2	42,2	38,1	26,7	26,9
Robotnik niewykwalifikowany / prace proste / usługi domowe	35,8	38,7	23,9	40,5	58,6	62,9
Inne	13,5	13,5	14,7	11,9	1,8	1,1
Nie dotyczy	2,0	2,6	1,8	0,0	6,7	6,1
Brak danych	0,2	0,9	0,0	0,2	0,2	0,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Rysunek 4.3. Aktualna pozycja zawodowa wg momentu pierwszej migracji do Polski, Badanie RDS – lewy panel i Badanie Terenowe – prawy panel (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Ostatnim analizowanym wymiarem jest zgodność wykonywanej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi migrantów. Jak wskazują zaprezentowane powyżej dane – i jest to poniekąd zaskakujące – w przypadku obu prób dominowały osoby, które zadeklarowały zgodność pracy i posiadanych kompetencji (49,3% w przypadku Badania Terenowego oraz 53,3% w przypadku Badania RDS). Nieco mniejszy był odsetek osób, które pracowały poniżej kwalifikacji (odpowiednio 34,2% i 36,9%). Bardziej szczegółowa analiza danych wskazuje, iż największe rozbieżności zadeklarowały wcale nie osoby o najwyższych poziomach wykształcenia (tj. licencjackim czy magisterskim), ale osoby o wykształceniu średnim (zawodowym i ogólnym).

Tabela 4.19. Zgodność aktualnej pracy z posiadanymi kwalifikacjami zawodowymi według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Kategorie	Badanie terenowe				RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraińcy
		Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie		
Praca poniżej kwalifikacji	34,2	33,2	29,4	44,0	36,9	37,5
Praca zgodna z kwalifikacjami	49,3	47,7	57,8	44,0	53,3	53,6
Praca powyżej kwalifikacji	1,6	2,6	0,0	0,0	0,8	0,8
Trudno powiedzieć	12,9	13,9	11,0	11,9	2,2	1,7
Nie dotyczy	2,0	2,6	1,8	0,0	6,7	6,1
Brak danych	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

4.5 Transfery środków finansowych z Polski (*remittances*)

Jednym z głównych celów omawianego badania było przetestowanie, na ile możliwe jest uzyskanie pogłębionych, rzetelnych i wiarygodnych danych na temat finansowej strony pobytu imigrantów w Polsce. Dotyczy to zarówno osiągniętych przez nich dochodów, ponoszonych wydatków, oszczędności oraz, w szczególności, środków finansowych transferowanych do kraju pochodzenia (bądź innych krajów). Z tych względów część kwestionariusza poświęcona aspektom związanym z transferami była bardzo rozbudowana i umożliwiała między innymi poszukiwanie wartości przybliżonych w sytuacji, gdy respondent odmawiał odpowiedzi bądź też odpowiedź ta nie była wystarczająco precyzyjna. Celem tej części raportu nie jest jednak prezentacja szczegółowych wyników i analiz odnoszących się do transferów, ale porównanie wybranych aspektów w kontekście testowanych metod badawczych. Stąd też poniższe zestawienia odnoszą się wyłącznie do wybranych zmiennych i nie stanowią odzwierciedlenia potencjału zebranego materiału badawczego.

Punktem wyjścia do dalszych rozważań będą pozyskane informacje na temat poziomu dochodów osiągniętych w Polsce. Powszechnie wiadomo, że kwestia ta należy do najtrudniejszych tematów w badaniach ekonomicznych i społecznych. Respondenci mogą uznać pytania o dochody za zagrażające ich prywatności, co jest szczególnie problematyczne w przypadku badania migracji, zwłaszcza zaś tych o nierejestrowanym charakterze. Jedną z postulowanych zalet metody doboru próby opartej o sieci powiązań (RDS) była właśnie możliwość pozyskania nawet tak delikatnych danych. W tym przypadku na korzyść badaczy przemawiać miałyby miejsce realizacji wywiadu (np. siedziba instytucji badawczej), która stwarza szanse na zachowanie anonimowości. Tabela 4.20 przedstawia statystyki opisowe zmiennej, która odnosiła się do miesięcznych zarobków netto (na rękę).

Jak wskazują zamieszczone w Tabeli 4.20 dane, zachowanie respondentów w sytuacji otwartego pytania o poziom dochodów (prośba o podanie konkretnej sumy) było drastycznie różne w zależności od przyjętej metody badawczej. W przypadku Badania Terenowego udało się uzyskać informacje od zaledwie 58 respondentów (w tym 40 imigrantów z Ukrainy). Zupełnie inaczej zachowywali się badani zaproszeni do Badania RDS – w tym przypadku na pytanie o poziom miesięcznych zarobków odpowiedziała większość badanych – łącznie 399 respondentów, w tym 377 imigrantów z Ukrainy. Rysunek 4.4 przedstawia rozkłady dochodów dla imigrantów z Ukrainy w przypadku obu badań.

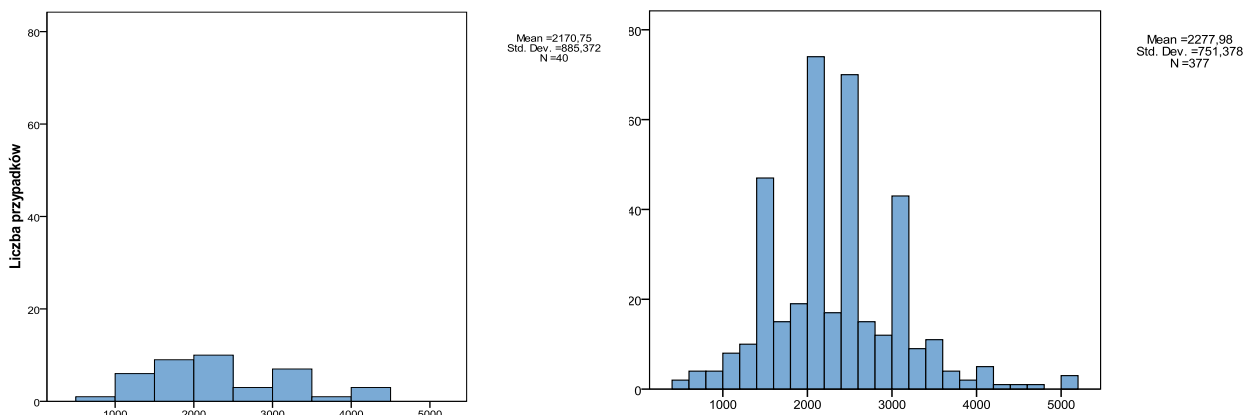
Tabela 4.20. Miesięczne zarobki netto – podstawowe statystyki opisowe według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania

Miesięczne zarobki netto	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średnia	2196,21	2170,75	2375,00	2008,33	2352,01	2277,98
Odchylenie standardowe	976,41	885,37	1444,61	196,00	968,21	751,38
Mediana	2000,00	2000,00	2000,00	2050,00	2300,00	2200,00
Ogółem (N)	58	40	12	6	399	377

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Jak wynika z Rysunku 4.4, pomimo silnych różnic w podstawach obliczeń, oba rozkłady miesięcznych zarobków migrantów w Badaniu Terenowym i Badaniu RDS są do siebie względnie zbliżone (pomijając typowe w takich przypadkach skupienia wokół wartości pełnych tysięcy w przypadku rozkładu drugiego). Świadczą zresztą o tym także statystyki opisowe (por. Tabela 4.20): na podstawie Badania RDS można przyjąć, że przeciętny poziom zarobków imigrantów z Ukrainy wynosił około 2300 zł miesięcznie (mediana równa 2200 zł) – ze względu na niewystarczające liczebności uzyskanych odpowiedzi w Badaniu Terenowym informacji otrzymanych w drugim module badania nie można uznać za wiarygodne.

Rysunek 4.4. Rozkład miesięcznych zarobków netto – Badanie Terenowe (lewy panel) i Badanie RDS (prawy panel)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Niezależnie od pytania „punktowego”, w kwestionariuszu dano również szansę, by respondenci wskazali przedział, w którym lokują się ich zarobki. W tym przypadku liczby odpowiedzi uzyskanych w ramach Badania Terenowego są bardziej satysfakcjonujące – por. Tabela 4.21. Na ich podstawie można stwierdzić, że rozkłady dochodów dla badanych grup narodowościowych są do siebie zbliżone, choć imigranci z Rosji notują relatywnie wyższe wynagrodzenia.

Tabela 4.21. Miesięczne zarobki netto według obywatelstwa: przedziały – dane z Badania Terenowego¹⁸ (dane w %)

Miesięczne zarobki netto - przedziały	Badanie Terenowe			
	Ogółem	W tym:		
		Ukraina	Białoruś	Rosja
Do 1000 zł	2,8	2,8	3,3	1,8
1001-1500	6,9	8,4	4,3	5,5
1501-2000	30,5	30,4	30,4	30,9
2001-3000	39,1	41,1	37,0	34,5
3001-5000	17,5	15,9	18,5	21,8
5001-7000	1,7	0,9	4,3	0,0
Powyżej 7000	1,7	0,5	2,2	5,5
<i>Ogółem (N) ważnych</i>	<i>361</i>	<i>214</i>	<i>92</i>	<i>55</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Pochodną osiągniętych wynagrodzeń oraz kosztów ponoszonych podczas pobytu w Polsce są oszczędności. Dane zawarte w tabeli 4.22 wskazują, że ponad połowie badanych udało się zgromadzić oszczędności w trakcie aktualnej migracji – odsetki były relatywnie wyższe w przypadku Badania Terenowego – w przypadku populacji Ukraińców wynosił on 64,2% w porównaniu do 53,2% w przypadku Badania RDS¹⁹.

Tabela 4.22. Oszczędności (bądź ich brak) zgromadzone w trakcie pobytu w Polsce według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Czy w trakcie pobytu zgromadził oszczędności?	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Tak	63,6	64,2	59,6	66,7	52,5	53,2
Nie	36,2	35,8	39,4	33,3	47,3	46,8
Brak odpowiedzi	0,2	0,0	0,9	0,0	0,2	0,0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Pytanie o zgromadzone oszczędności prowadzi wprost do kluczowej dla badania kwestii, a mianowicie skłonności i wzorców transferów finansowych za granicę. Kolejna tabela (por. Tabela 4.23) zawiera zestawienie przedstawiające planowane miejsce wykorzystania oszczędności zebranych w trakcie aktualnego pobytu w Polsce. Uwagę zwracają relatywnie wyższe odsetki osób, które w Badaniu Terenowym wskazywały chęć/plan wykorzystania oszczędności w Polsce (w przypadku Ukraińców 20,3% w porównaniu z 12,7% w Badaniu RDS). Może to sugerować, że obie próby obejmują nieco inne kategorie imigrantów, przy czym w odniesieniu do Badania Terenowego należałoby mówić o migrantach bardziej osiadłych, cechujących się niższą skłonnością do transferowania pieniędzy za granicę lub też koniecznością do wydatkowania ich w Polsce. Niezależnie od modułu badania, większość migrantów (zwłaszcza tych, którzy zgromadzili oszczędności) zamierzała przetransferować je / wykorzystać je w kraju pochodzenia.

¹⁸ Ze względu na fakt, że w przypadku RDS większość badanych podała wartości punktowe nie ma sensu przytaczać wartości dla przedziałów. Można natomiast podejmować próby połączenia wyników uzyskanych dwoma metodami.

¹⁹ Szczegółowego wyjaśnienia wymagałaby zapewne kwestia, w jaki sposób badani rozumieli sformułowanie „oszczędności”, w szczególności czy niższy odsetek wskazań w Badaniu RDS nie wynikał z tego, że respondenci przyjęli, iż „oszczędności” to „reszta” pozostająca po przekazaniu części zarobionych pieniędzy do kraju. Zgromadzone dane pozwalają na rozstrzygnięcie tej wątpliwości w przyszłości.

Tabela 4.23. Udział procentowy¹ migrantów w całej próbie według planowanego miejsca wykorzystania zakumulowanych oszczędności i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

Planowane miejsce wykorzystania oszczędności	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Polska	20,1	20,3	22,9	15,5	13,9	12,7
Kraj pochodzenia	43,9	44,5	38,5	48,8	38,4	41,5
Inny kraj	1,8	1,3	1,8	3,6	2,5	2,1
Nie wiem	8,5	8,1	9,2	9,5	4,1	3,6
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

¹Istniała możliwość podania kilku miejsc w związku z tym odsetki nie sumują się do 100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Jeżeli chodzi o zachowania związane z transferem środków finansowych za granicę (*remittances*), to dane zawarte w Tabeli 4.24 wskazują jednoznacznie, że alternatywne metody badania prowadzą do zauważalnych różnic w rozkładach odpowiedzi na pytanie o skłonność do transferowania zarobionych pieniędzy za granicę. Odsetek pozytywnych wskazań w przypadku Badania Terenowego wyniósł 40,6% (44,2% w przypadku imigrantów z Ukrainy) oraz 67,6% w przypadku Badania RDS (69,5% dla imigrantów z Ukrainy). Odpowiedź na pytanie, na ile zróżnicowanie to wynika tylko z metody badania a na ile jest pochodną cech społeczno-demograficznych badanych i ich wzorców migracyjnych (pośrednio także wynikających z wykorzystanej metody) wymagałoby przeprowadzenia bardziej pogłębionych analiz.

Tabela 4.24. Skłonność do transferowania zarobionych pieniędzy za granicę według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (dane w %)

Czy transferował pieniądze za granicę Polski?	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Tak	40,6	44,2	33,9	35,7	67,6	69,5
Nie	55,8	66,1	64,3	59,4	32,2	30,5
Brak odpowiedzi	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,0
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

O istotnym zróżnicowaniu badanych populacji przekonują także rozkłady odpowiedzi na pytanie o wykorzystywane kanały transferów. Tabele 4.25 i 4.26 zbierają te informacje, przy czym pierwsza z nich pokazuje odsetki całości badanych populacji (por. Tabela 4.25) a druga odwołuje się wyłącznie do subpopulacji transferujących (por. Tabela 4.26).

Generalnie, z przedstawionych danych wynika, że migranci objęci Badaniem RDS zdecydowanie częściej transferują pieniądze osobiście (prawie 70% wszystkich transferujących w porównaniu z około połową w Badaniu Terenowym). Jest to spójne z poczynioną wcześniej obserwacją, iż w tym przypadku mamy relatywnie częściej do czynienia z migracjami krótkookresowymi bądź cyrkulacyjnymi, które *de facto* umożliwiają odwołanie się do tej w istocie najprostszej formy przekazu jakim jest przekaz osobisty. Wśród respondentów z Badania RDS relatywnie częste, w porównaniu do respondentów z Badania Terenowego, są transfery za pomocą nieformalnych pośredników (efekt sieci?) oraz, co ciekawe, za pomocą specjalistycznych firm (np. Western Union).

Tabela 4.25. Udział procentowy¹ migrantów w całej próbie według kanałów przesyłu transferów i według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

Sposób przekazu	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Osobiście	19,9	27,4	8,3	7,1	45,5	46,8
Przyjaciele / krewni	14,9	13,2	13,8	22,6	25,3	26,3
Transfer z rachunku bankowego	4,4	3,2	5,5	7,1	3,7	3,8
Specjalistyczna firma	8,2	9,4	8,3	3,6	23,9	24,4
Transfer pocztowy	3,0	2,6	2,8	4,8	1,2	1,3
Nieformalni pośrednicy	3,6	3,2	3,7	4,8	10,0	10,6
Inne formy	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2	0,8
Nie dotyczy	59,4	55,8	66,1	64,3	32,2	30,5
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

¹Istniała możliwość podania kilku miejsc w związku z tym odsetki nie sumują się do 100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Interesującym jest też fakt, iż około 40% badanych z obu modułów zadeklarowało, iż wykorzystuje instytucjonalne kanały transferów, tj. rachunek bankowy, transfer pocztowy lub usługi firm specjalistycznych. Może to wskazywać na powolną zmianę wzorca zachowań i odchodzenia od najbardziej tradycyjnych (i opartych na sieciach) zachowań w zakresie transferowania środków do kraju pochodzenia. Dane wskazują na odmienne zachowania imigrantów z Rosji (np. silna rola sieci rodzinnych), ale mała liczebność transferujących osób z tej grupy nie pozwala na wyciąganie z tej informacji zbyt daleko idących wniosków²⁰.

Tabela 4.26. Udział procentowy¹ migrantów w populacji transferujących według kanałów przesyłu transferów i według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

Sposób przekazu	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Osobiście	49,1	62,0	24,5	19,9	67,1	67,3
Przyjaciele / krewni	36,7	29,9	40,7	63,3	37,3	37,8
Transfer z rachunku bankowego	10,8	7,2	16,2	19,9	5,5	5,5
Specjalistyczna firma	20,2	21,3	24,5	10,1	35,2	35,1
Transfer pocztowy	7,4	5,9	8,2	13,4	1,8	1,9
Nieformalni pośrednicy	8,9	7,2	10,9	13,4	14,7	15,3
Inne formy	0,0	0,0	0,0	0,0	1,8	1,2
<i>Ogółem (N) ważnych</i>	<i>204</i>	<i>137</i>	<i>37</i>	<i>30</i>	<i>346</i>	<i>328</i>

¹Istniała możliwość podania kilku miejsc w związku z tym odsetki nie sumują się do 100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Kolejna tabela (Tabela 4.27) odnosi się do następnego wymiaru mechanizmów transferów, a mianowicie częstotliwości realizowania transferu / przekazu. W tej kwestii odpowiedzi respondentów koncentrują się w zakresie od „raz w miesiącu” do „co 4-6 miesięcy” a rozkłady dla obu prób są relatywnie zbliżone. Ponownie potwierdza to specyfikę migracji z krajów byłego ZSRR do Polski – dla wielu z migrujących osób migracje do

²⁰ Odpowiedzi na pytanie o najczęściej wykorzystywaną metodę prowadziły do zbliżonych wniosków. Jeśli zaś chodzi o motywację do wykorzystania określonego kanału dominujące znaczenie miały: bezpieczeństwo, szybkość przekazu, łatwość dostępu oraz poziom opłat (a w zasadzie ich brak jak to ma miejsce w przypadku bezpośredniego, osobistego transferu).

krajów lepiej rozwiniętych stają się swoistą strategią przeżycia a to oznacza, iż transferowane środki finansowe pełnią ważną rolę w budżetach domowych rodzin, które pozostały w kraju pochodzenia. W takim przypadku warunkiem efektywności migracji jest regularne transferowanie dochodów migracyjnych – w przypadku próby Badania Terenowego dotyczyło to około 70% badanych, a dla Badania RDS odsetek ten był jeszcze wyższy (choć w obu przypadkach konieczne byłoby wyeliminowanie możliwości udzielenia kilku odpowiedzi).

Tabela 4.27. Udział procentowy¹ migrantów w populacji transferujących według częstotliwości przekazów i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

Częstotliwość przekazów	Badanie Terenowe			Badanie RDS		
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Częściej niż raz w miesiącu	1,5	2,3	0,0	0,0	2,4	2,4
Raz w miesiącu	20,2	20,4	18,9	19,9	23,7	24,8
Co 2-3 miesiące	31,8	35,8	24,5	23,2	42,7	43,3
Co 4-6 miesięcy	21,0	19,0	27,1	23,2	20,2	19,1
Co 7-12 miesięcy	4,4	3,6	5,3	6,7	4,6	4,3
Rzadziej niż co rok	2,5	3,6	0,0	0,0	4,0	3,6
Trudno powiedzieć	18,7	15,4	24,5	26,6	1,8	1,9
<i>Ogółem (N)</i>	204	137	37	30	346	328

¹Istniała możliwość podania kilku miejsc w związku z tym odsetki nie sumują się do 100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

W kontekście prowadzonych rozważań fundamentalnym pytaniem pozostaje wartość transferowanych środków finansowych (istotne z punktu widzenia samych migrantów, ale i kraju pochodzenia) oraz sposób ich wykorzystania (kluczowe dla oceny skutków *remittances*). Tabela 4.28 zawiera statystyki opisowe odnoszące się do wielkości transferów.

Przedstawione w Tabeli 4.28 dane po raz kolejny wskazują na ułomność tradycyjnej metodologii (Badanie Terenowe), jeśli chodzi o pozyskiwanie danych uznawanych za drażliwe. Podobnie jak w przypadku pytania o zarobki, wśród wszystkich grup narodowościowych odsetki osób, które zgodziły się podać punktowe (szczegółowe) wartości transferów były bardzo niskie (dotyczy to zwłaszcza Białorusinów i Rosjan). Zupełnie inaczej jest w Badaniu RDS. W tym przypadku 251 osób podało dokładną kwotę przekazaną w ostatnich 12 miesiącach. Średnio wyniosła ona 7137 zł (mediana - 5000 zł). Wartość ta wskazuje, że nawet jeśli przeciętnie transferowane sumy nie są bardzo wysokie, to mogą stanowić istotne wsparcie budżetów rodzin migrantów przebywających w krajach pochodzenia.

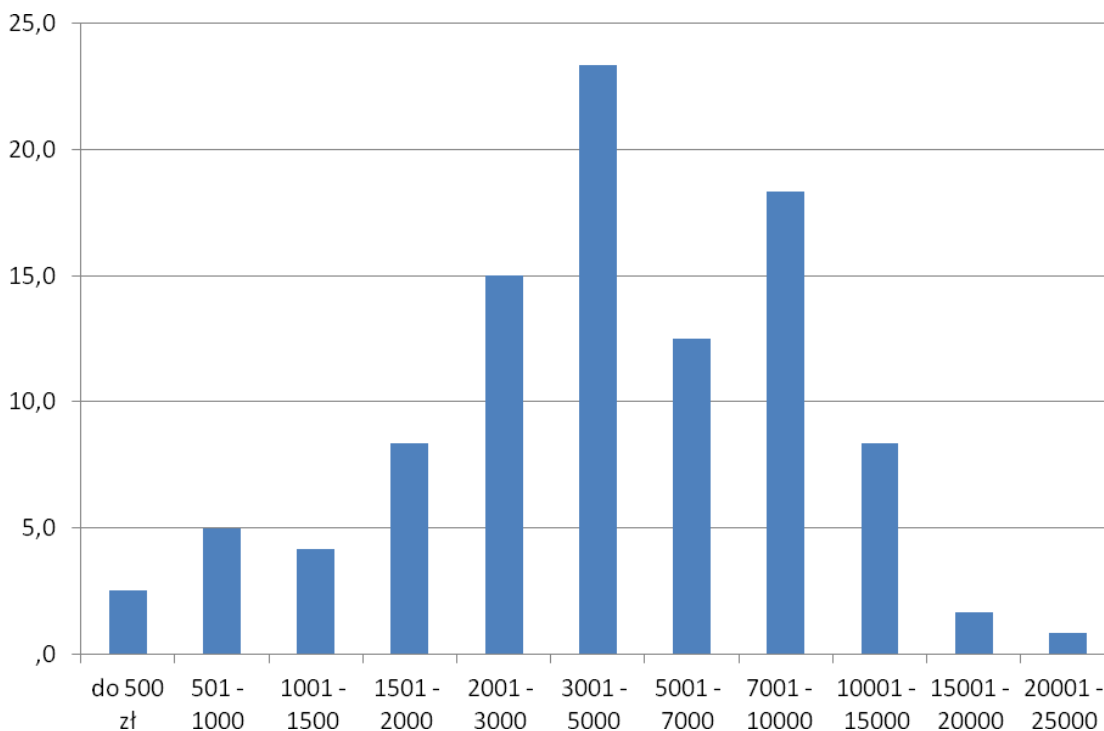
Tabela 4.28. Wzorce transferów finansowych – statystyki opisowe kwoty przetransferowanej w minionych 12 miesiącach według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania

Łączna przetransferowana kwota	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średnia	5045,95	5353,57	5133,33	.	7137,13	7075,29
Odchylenie standardowe	4919,95	5356,16	3636,85	.	6488,01	6216,42
Mediana	3000,00	3500,00	4000,00	.	5000,00	5000,00
Ogółem (N)	37	28	6	3	251	238

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

W przypadku Badania Terenowego istnieje możliwość odwołania się do opcji, jaką stworzono w kwestionariuszu dla sytuacji kiedy respondent nie chce podać konkretnych wartości, a mianowicie wskazania przedziałów, w jakich mieściły się transferowane kwoty²¹. Z przedstawionych na Rysunku 4.5 danych wynika, że odwołanie się do danych przedziałowych pozwala zwiększyć próbę o około 120 odpowiedzi i uzyskać choć przybliżony obraz analizowanego procesu (choć wciąż liczebności dla grup narodowościowych nie są wystarczające).

Rysunek 4.5. Rozkład deklarowanych transferów w ostatnich 12 miesiącach – Badanie Terenowe (w % populacji transferujących; N=120)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania Terenowego Warszawa 2012

Ostatnim analizowanym wymiarem jest sposób wykorzystania transferowanych pieniędzy. Uzyskane na ten temat informacje podsumowuje Tabela 4.29²². Wnioski z nich płynące sugerują, że występują bardzo

²¹ Oczywiście ta sama możliwość istniała w przypadku kwestionariusza realizowanego w Badaniu RDS – pozwoliłaby ona na zwiększenie próby o około 80 osób.

²² Dane zostały uzyskane w następujący sposób: każdy z badanych miał za zadanie wskazać alokację transferowanych środków, tak by suma odsetków była równa 100%; dane zawarte w tabeli to średnie arytmetyczne z deklarowanych udziałów poszczególnych kategorii.

poważne różnice między wynikami uzyskanymi na podstawie Badania Terenowego oraz Badania RDS. W przypadku Badania Terenowego bardzo silna jest koncentracja wskazań odnoszących się do bieżących wydatków (ponad 50% całości alokacji, w przypadku Ukrainy nawet ponad 55%) i znacznie mniejsze udziały innych kategorii (z wyjątkiem odpowiedzi „nie wiem”). Na tym tle wyniki uzyskane w ramach Badania RDS sprawiają wrażenie o wiele bardziej interesujących poznawczo. Po pierwsze, rozkład odpowiedzi jest zgodny ze stanem wiedzy na temat sposobów wykorzystania transferów (np. relatywnie duży udział wydatków na cele mieszkaniowe, oszczędności czy spłatę długu). Po drugie, odsetki osób, które nie były w stanie wskazać sposobów alokacji były stosunkowo niskie (a warto zaznaczyć, że to akurat pytanie odnosiło się nie do planów ale do realnego wykorzystania środków w przeszłości).

Tabela 4.29. Wzorce transferów finansowych – wykorzystanie środków przekazanych w ostatnich 12 miesiącach według kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania (średnie udziały procentowe całkowitej przekazanej kwoty)

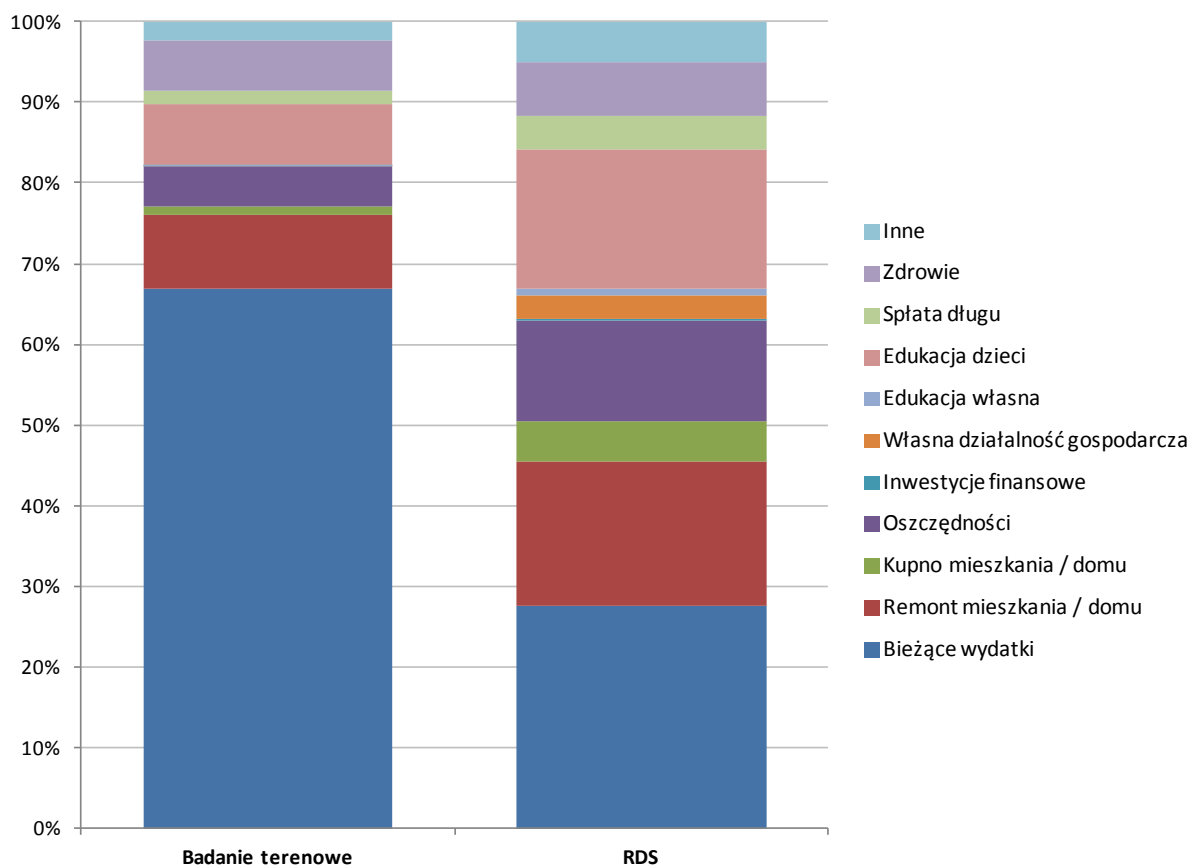
Sposób wykorzystania przekazanych środków	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś ¹	Rosja ¹		
Bieżące wydatki	51,86	55,22	57,16	30,00	27,89	27,05
Remont mieszkania / domu	6,50	7,56	2,97	6,00	17,22	17,47
Kupno mieszkania / domu	1,37	0,88	2,70	2,00	4,55	4,79
Oszczędności	5,02	4,12	6,76	7,00	11,62	12,16
Inwestycje finansowe	0,15	0,07	0,00	0,67	0,29	0,30
Własna działalność gospodarcza	0,15	0,07	0,00	0,67	3,06	2,76
Edukacja własna	0,49	0,15	0,00	2,67	0,84	0,88
Edukacja dzieci	4,78	6,09	0,27	4,33	16,16	16,91
Spłata długu	1,10	1,39	0,81	0,17	4,01	4,07
Zdrowie	4,83	5,15	2,30	6,50	6,91	6,47
Inne	2,65	1,97	2,70	5,67	4,77	4,92
Nie wiem	16,69	13,69	16,22	31,00	1,23	0,99
<i>Ogółem (N)</i>	<i>204</i>	<i>137</i>	<i>37</i>	<i>30</i>	<i>345</i>	<i>328</i>

¹ Z uwagi na niskie liczebności wyniki należy traktować z ostrożnością

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Porównanie danych dla populacji Ukraińców w obu badaniach zawiera Rysunek 4.6. Oprócz wskazanych już powyżej prawidłowości, warto zwrócić uwagę na duże znaczenie wydatków edukacyjnych (edukacja dzieci, w dużo mniejszym stopniu własna) oraz wydatków na cele zdrowotne.

Rysunek 4.6. Rozkład deklarowanych sposobów wykorzystania środków transferowanych w ostatnich 12 miesiącach – subpopulacja Ukraińców według Badania Terenowego oraz Badania RDS (N=137 i N=328)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

4.6 Dostęp do sieci / powiązania

Sieci kontaktów z rodakami, którzy mieszkają w kraju przyjmującym, są niewątpliwie nieocenionym zasobem migrantów. Jest to swoisty kapitał społeczny, który ułatwia zarówno sam proces migracji jak i integracji na rynku pracy w kraju docelowym. Migracje kolejnych osób często możliwe są właśnie głównie dzięki istniejącym sieciom migranckim, które stanowiąc cenne źródło informacji o sytuacji na rynku pracy w kraju przyjmującym, zmniejszają ryzyko związane z podjęciem decyzji o wyjeździe. Osoby, które rozważają wyjazd mogą uzyskać od swoich znajomych informacje o wszelkiego rodzaju szczegółach związanych z migracją, np. jakie dokumenty są niezbędne, jakie formalności wiążą się z wyjazdem, w jaki sposób i gdzie poszukiwać pracy, jak znaleźć mieszkanie. Migranci korzystają więc z wiedzy zgromadzonej przez osoby, które doświadczyły wyjazdów za granicę, a także często zatrzymują się u swoich znajomych już po przyjeździe do kraju docelowego zanim jeszcze znajdą własne lokum. Wśród migrantów nierzadkie jest również polecenie swojemu pracodawcy własnych przyjaciół i znajomych czy członków rodziny, którzy poszukują zatrudnienia, co również oznacza, że nowoprzybyli docierając na miejsce nie muszą martwić się o znalezienie pracy. Dlatego migranci bardzo często od samego początku są w stałym kontakcie z osobami pochodzącymi z tego samego kraju wysyłającego, często wspólnie mieszkają bądź pracują dla tego samego pracodawcy.

W kontekście prowadzonych w tym raporcie porównań pomiędzy badaniem realizowanym z wykorzystaniem metody doboru celowo-warstwowego i metody RDS, analiza wielkości sieci

respondentów ma szczególne znaczenie. Wielkość sieci determinuje bowiem w dużym stopniu procesy rekrutacji w badaniach realizowanych metodą RDS. Istotnym pytaniem na jakie stara się odpowiedzieć niniejszy podrozdział jest zatem kwestia na ile respondenci pozyskani do Badania RDS różnią się od respondentów pozyskanych do Badania Terenowego pod względem wielkości sieci i ich podstawowych charakterystyk.

Jeżeli chodzi o wielkość sieci, to w Badaniu Terenowym respondenci znali średnio około 16 osób, które przyjechały do Polski po raz pierwszy po 1989 roku i posiadały jedno z trzech obywatelstw, czyli ukraińskie, białoruskie lub rosyjskie. Z kolei w Badaniu RDS średnia wielkość sieci kontaktów respondentów wynosiła 43,27, czyli prawie trzykrotnie więcej niż w badaniu terenowym (por. Tabela 4.30). Przy czym w myśl wyników obu modułów, mężczyźni znali średnio więcej osób od kobiet, jednak różnice te były statystycznie istotne tylko w Badaniu RDS (por. Tabela 4.31).

Tabela 4.30. Wielkość sieci¹ respondentów według kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

Statystyki opisowe	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Średnia	16,20	17,66	13,62	14,77	43,27	40,90
Odchylenie standardowe	18,050	20,019	15,148	12,612	68,627	67,013
Mediana	10,00	10,00	8,00	10,00	20,50	20,00
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

¹ Liczba znanych osób, które przyjechały do Polski po raz pierwszy po 1989

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Tabela 4.31. Średnia wielkość sieci¹ respondentów według płci i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

Płeć	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Kobieta	17,17	18,18	15,80	14,77	55,25	51,94
Mężczyzna	15,37	17,15	13,26	12,612	34,96	33,60
<i>Ogółem (N)</i>	<i>503</i>	<i>310</i>	<i>109</i>	<i>84</i>	<i>510</i>	<i>472</i>

¹ Liczba znanych osób, które przyjechały do Polski po raz pierwszy po 1989

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS i danych z Badania Terenowego Warszawa 2012

Jednym z czynników potencjalnie izolujących cudzoziemców ze społeczności kraju przyjmującego jest rodzaj wykonywanej przez nich pracy. Kobiety wykonując usługi dla gospodarstw domowych (np. sprzątanie czy opieka nad dziećmi czy osobami starszymi) często albo pracują dla kilku pracodawców wykonując pracę w pojedynkę albo pracują dla jednego pracodawcy zamieszkując u niego w domu. Z tych dwóch powodów ich kontakt z rodakami w kraju docelowym jest dużo bardziej ograniczony niż przykładowo pracownika budowlanego, który jest zatrudniony na dużym placu budowy wraz z kilkudziesięcioma innymi osobami pochodzącymi z tego samego kraju. Dodatkowo często zdarza się, że mężczyźni zamieszkują pomieszczenia zbiorowego zakwaterowania np. hotele pracownicze, gdzie mogą łatwo nawiązywać znajomości.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują na zróżnicowanie wielkości sieci kontaktów w zależności od wykonywanej pracy. Co jednak ciekawe, w Badaniu Terenowym to kobiety świadczące usługi dla gospodarstw domowych posiadały więcej kontaktów od mężczyzn pracujących w sektorze budowlanym (por. Tabela 4.32).

Tabela 4.32. Średnia wielkość sieci kontaktów według sektora zatrudnienia respondenta i kraju obywatelstwa w podziale na moduły badania

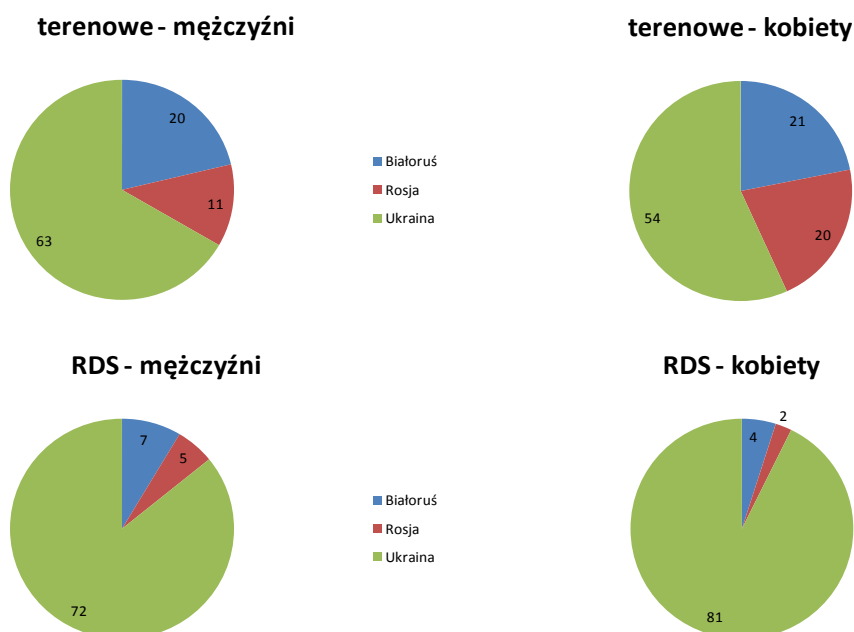
Sektor zatrudnienia	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym: Ukraina
		Ukraina	Białoruś	Rosja		
Usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo	12,84	13,00	10,33	15,47	49,47	45,38
Usługi dla gospodarstw domowych (sprząatanie, opieka nad dziećmi, opieka nad starszymi osobami)	16,80	17,67	17,29	13,61	34,20	34,17
Rolnictwo, ogrodnictwo	7,97	7,77	7,70	9,14	20,86	16,00
Transport	21,18	24,09	13,33	17,50	86,59	87,94
Handel	20,27	26,25	9,15	14,09	50,04	40,20
Pozostałe	20,17	19,75	21,27	19,50	40,81	36,24
<i>Ogółem (N)</i>	503	310	109	84	510	472

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Zróżnicowanie popytu na pracę cudzoziemców w Polsce powoduje, że na rynku pracy znajdują zatrudnienie zarówno mężczyźni jak i kobiety. Dostępne oficjalne statystyki migracyjne sugerują przy tym, że strumień migracji z badanych trzech krajów jest pod względem płci dość zbilansowany, z niewielką przewagą mężczyzn. Znajduje to również odzwierciedlenie w wynikach omawianego badania odnoszących się do sieci społecznych respondentów: kobiety stanowią średnio połowę osób znanych respondentom. Warto jednak zwrócić uwagę na fakt, że w sieciach kontaktów na ogół przeważają osoby tej samej płci – w przypadku mężczyzn średnio 75% sieci to kontakty z innymi osobami tej płci – a w przypadku kobiet sieci są średnio sfeminizowane w 60-65%. Struktura sieci pod względem płci może zatem wskazywać na przewagę cudzoziemców płci męskiej mieszkających w Polsce.

Ważnym założeniem przyjętym przed realizacją badania metodą RDS był fakt istnienia powiązań pomiędzy migrantami z Rosji, Białorusi i Ukrainy. Z przeprowadzonych badań wynika, że faktycznie grupy te utrzymują ze sobą kontakt. Jednak obywateli pozostałych państw było w sieciach kontaktów relatywnie mniej niż obywateli kraju, z którego pochodzili sami respondenci. Z Badania RDS wynika również, że kobiety rzadziej niż mężczyźni utrzymują kontakty z migrantami z innych krajów (por. Rysunek 4.7).

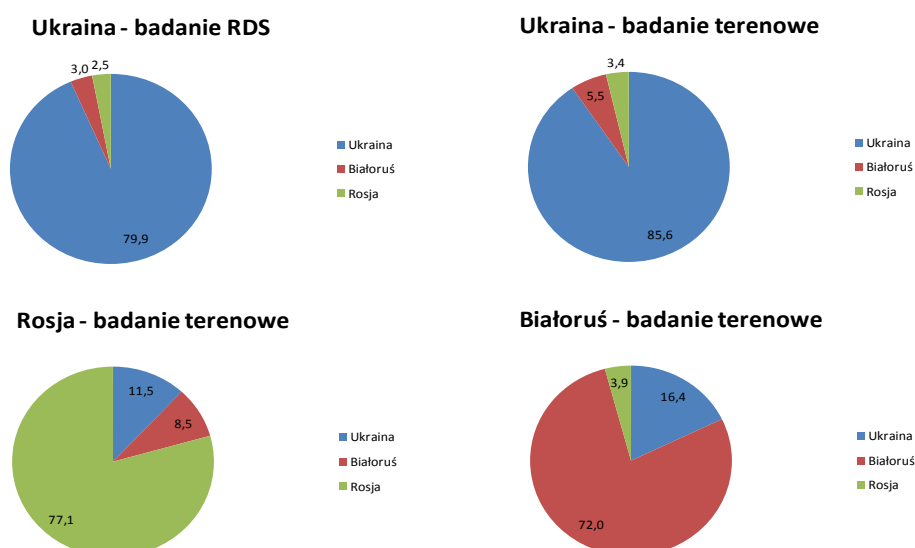
Rysunek 4.7. Struktura sieci respondentów według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na płeć respondentów i moduły badania (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Porównując strukturę sieci pod względem powiązań z migrantami z innych badanych państw można zauważyć, że w sieciach kontaktów respondentów, niezależnie od kraju obywatelstwa respondenta, przeważają osoby pochodzące z tego samego²³ (por. Rysunek 4.8).

Rysunek 4.8. Struktura sieci respondentów według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na obywatelstwo respondentów i moduły badania (dane w %)

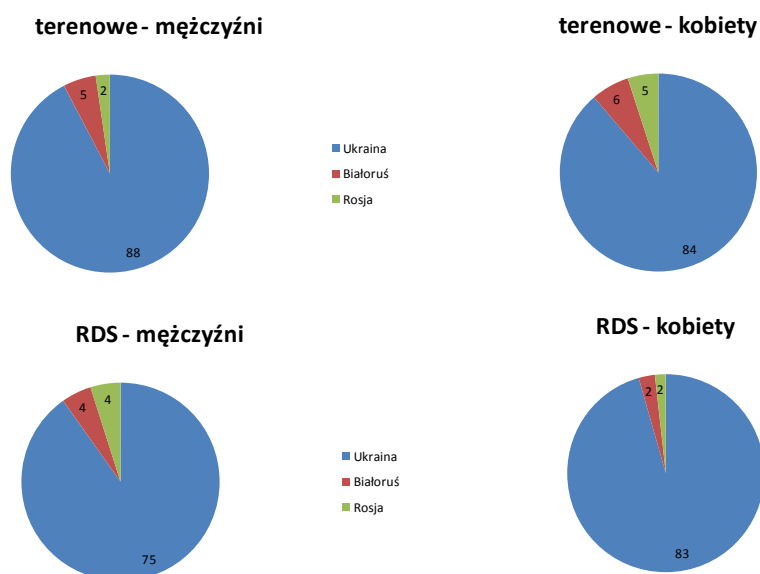

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych RDS i danych z Badania Terenowego Warszawa 2012

²³ Ze względu na małe liczebności przeprowadzenie podobnej analizy dla metody RDS nie było możliwe.

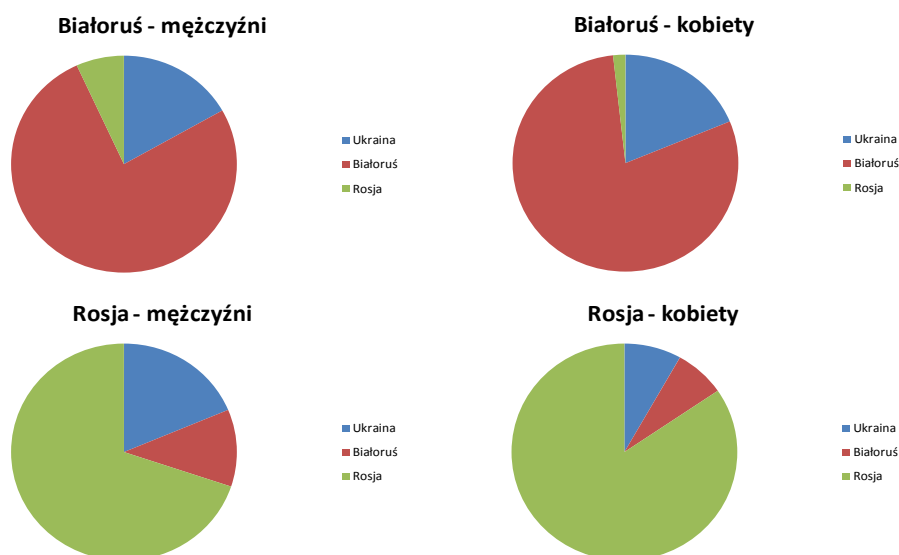
Najwyższa homogeniczność sieci pod względem obywatelstwa występowała w przypadku obywateli Ukrainy. Również fakt bycia kobietą jest nieznacznie związany z większą homogenicznością sieci pod tym względem (por. Rys. 4.9).

Rysunek 4.9. Struktura sieci Ukraińców według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na płeć respondentów i moduły badania (dane w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Rysunek 4.10. Struktura sieci Białorusinów i Rosjan według kraju obywatelstwa znajomych migrantów w podziale na płeć respondentów i moduły badania (dane w %) (Badanie Terenowe).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania Terenowego Warszawa 2012

Posiadanie przez Białorusinów jak i Rosjan stosunkowo dużych udziałów osób z Ukrainy w sieci kontaktów (por. Rysunek 4.10) można wytłumaczyć przede wszystkim dużą wielkością grupy Ukraińców w Polsce w porównaniu do dwóch pozostałych grup narodowościowych. Pracując na budowie z dużo większym prawdopodobieństwem można spotkać migranta z Ukrainy niż z Rosji czy Białorusi. Natomiast

homogeniczność sieci badanych respondentów może być wynikiem migracji opartych na sieciach, a także koncentracji etnicznej w niektórych z badanych sektorów.

Struktura sieci kontaktów różni się również pod względem rodzaju relacji jakie łączą respondentów z pozostałymi członkami sieci. W literaturze, najczęściej wyróżnia się słabe i mocne więzi, gdzie do pierwszej grupy zalicza się osoby, które są osobami znajomymi respondentowi, natomiast do drugiej jego przyjaciół, członków rodziny oraz krewnych. W świetle wyników z obu modułów badania to w sieciach kobiet więcej relacji opartych jest na mocnych więziach (za wyjątkiem respondentów z Białorusi w Badaniu Terenowym), co przedstawia Tabela 4.33. Różnice te wynikają głównie z faktu, iż kobiety rzadziej niż mężczyźni są pionierami migracji stąd najczęściej przyjeżdżają do kogoś, z kim utrzymywały bliskie relacje np. migracje za mężem w ramach łączenia się rodzin.

Tabela 4.33. Struktura sieci – udział procentowy silnych więzi w sieci według płci i kraju obywatelstwa migrantów w podziale na moduły badania

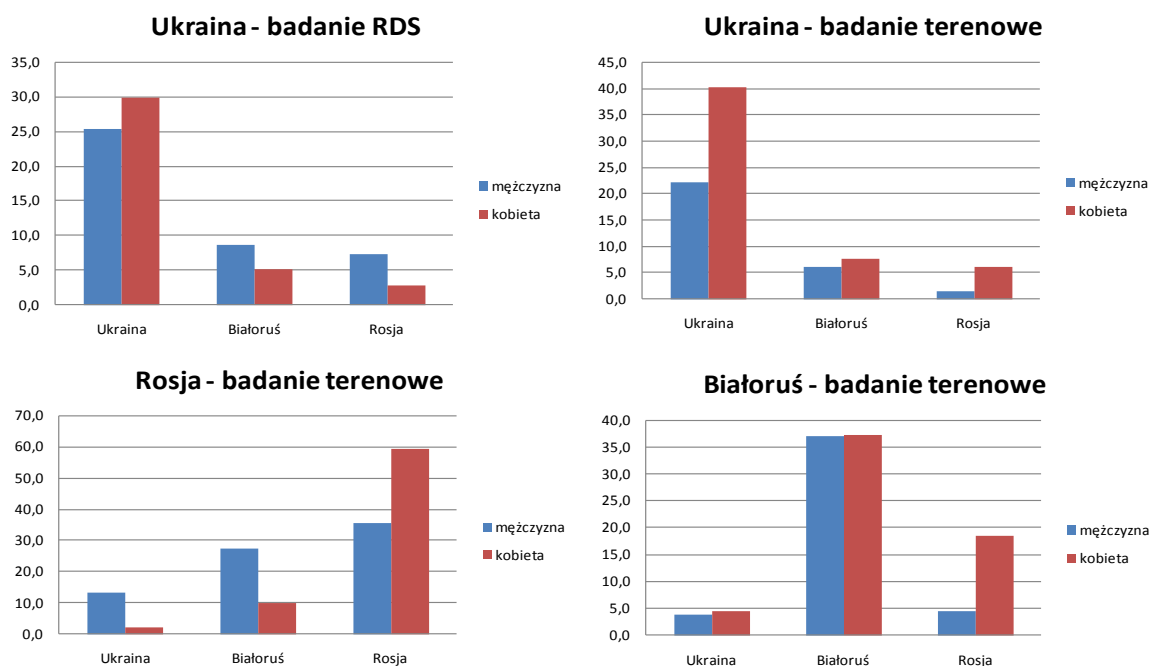
Płeć	Badanie Terenowe				Badanie RDS	
	Ogółem	W tym:			Ogółem	W tym:
		Ukraina	Białoruś	Rosja		Ukraina
Mężczyzna	30,24	25,98	38,56	37,67	25,81	26,05
Kobieta	41,90	39,34	33,24	58,02	30,65	30,49
<i>Ogółem (N)</i>	<i>494</i>	<i>303</i>	<i>107</i>	<i>84</i>	<i>509</i>	<i>471</i>

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Porównując strukturę sieci pod względem mocnych i słabych więzi w kontekście obywatelstwa warto zwrócić uwagę, że sieci obywateli Rosji są w największym stopniu oparte na relacjach rodzinno-przyjacielskich – wśród Rosjanek jest to średnio prawie 60% wszystkich posiadanych więzi.

Przyglądając się strukturze relacji bardziej dokładnie (por. Rysunek 4.11) zauważymy, że więzi pomiędzy obywatelami Ukrainy i pozostałymi dwoma grupami – osobami z Białorusi czy Rosji mają przede wszystkim charakter słaby – są to głównie znajomi, bardzo rzadko przyjaciele. Natomiast pomiędzy obywatelami Białorusi i Rosji występują częściej relacje o mocnych więziach.

Rysunek 4.11. Struktura sieci – udział procentowy silnych więzi w relacjach z innymi cudzoziemcami według ich obywatelstwa w podziale na obywatelstwo respondentów i moduły badania

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Badania RDS i Badania Terenowego Warszawa 2012

Ponieważ z wyników innych badań metodą RDS wiemy, że w procesie rekrutacji często wykorzystywane są przede wszystkim więzi słabe, to można uznać, że taka struktura relacji pomiędzy badanymi grupami cudzoziemców pozwala na użycie tej metody i traktowania tych trzech grup jako sieci jedno-komponentowej, w której, chociaż sieci Białorusinów i Rosjan są mniejsze liczebnie od sieci Ukraińców to obejmują, w większym stopniu niż sieci Ukraińców, osoby o innym niż badany obywatelstwie. Jednocześnie Rosjanie i Białorusini powiązani są nieco silniejszymi więziami niż badani Ukraińcy, a w badaniu RDS to głównie słabe więzi były wykorzystywane do przekazywania zaproszenia do badania. Słusznym było więc oczekiwanie rekrutacji pomiędzy trzema analizowanymi grupami migrantów.

*

Na podstawie przedstawionych wyników można wysnuć wniosek, że wielkość i charakter sieci w dużym stopniu zależy od płci, sektora zatrudnienia oraz obywatelstwa respondentów. Analiza powiązań pomiędzy Ukraińcami, Białorusinami i Rosjanami oraz porównanie charakterystyk ich sieci sugeruje natomiast, że decyzja o traktowaniu w Badaniu RDS tych trzech grup jako jednej populacji w procesie rekrutacji była właściwą decyzją, ze względów metodologicznych. Na podkreślenie zasługuje jednak także kolejny wniosek z analizy sieci przedstawionej w tej części: respondenci objęci dwoma modułami badania zauważalnie różnią się pod względem wielkości sieci, co zapewne przekłada się na inne różnice pomiędzy tymi próbami.

5 WNIOSKI I REKOMENDACJE

5.1 Uwagi wprowadzające

Niniejszy rozdział przedstawia porównanie możliwości i ograniczeń dwóch zastosowanych metod badania – RDS i metody doboru celowo-warstwowego – w badaniu imigrantów przebywających w Polsce oraz, w szczególności, dokonywanych przez nich przekazów pieniężnych do kraju pochodzenia (podrozdział 5.2). Zawiera on także rekomendacje co do tego, która z metod jest bardziej właściwa do tego typu badań (podrozdział 5.3).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że choć głównym wymiarem odróżniającym te dwie metody jest sposób doboru próby, to na różnice pomiędzy nimi składa się także szereg innych aspektów związanych ze sposobem realizacji badania. Są to między innymi: sposób budowania zaufania respondentów, miejsce realizacji wywiadów, sposób koordynacji oraz poziom i zakres kontroli pracy ankieterów. W przypadku dwóch modułów badania, z których doświadczenia służą porównaniom przeprowadzanym w tym rozdziale, dodatkową istotną różnicą jest fakt, że w Badaniu RDS wywiady były przeprowadzane wyłącznie przez ankieterów posługujących się językiem ojczystym badanych (co jest wymuszone w dużym stopniu przez charakter metody), podczas gdy w Badaniu Terenowym ankieterzy władający językiem ojczystym respondentów byli w mniejszości. Pochodną takiej sytuacji jest również zdecydowanie wyższy poziom kompetencji kulturowych oraz znajomości sytuacji imigrantów w Polsce wśród ankieterów realizujących Badanie RDS. Z jednej strony, różnice w kompetencjach ankieterów zatrudnionych w dwóch modułach badania wpływają bez wątpienia na wnioski formułowane w niniejszym rozdziale. Z drugiej strony, w naszym przekonaniu fakt, że możemy obserwować, w jakim stopniu kompetencje ankieterów w badaniu imigrantów w Polsce mają znaczenie dla jakości otrzymanych wyników pozwala na jednoznaczne wskazanie jak ważnym jest dobór odpowiedniego zespołu w badaniu zagadnień, które wiążą się z funkcjonowaniem w Polsce grup odmiennych kulturowo.

5.2 Wnioski - porównanie możliwości i ograniczeń metody RDS i doboru celowo-warstwowego

5.2.1 Porównanie metod i doświadczeń z realizacji badania

Dotarcie do różnych kategorii migrantów

Silną stroną metody RDS jest możliwość dotarcia do „ukrytych” członków populacji, czyli takich, którzy nie są widoczni z uwagi na to, że nie figurują w żadnych rejestrach bądź unikają kontaktów z szerszymi kręgami społeczeństwa. Jest to trudne lub wręcz niemożliwe w doborze celowo-warstwowym. Metoda RDS została specjalnie zaprojektowana w celu dotarcia do takich osób. Metoda doboru celowo-warstwowego nie stwarza takich możliwości i sprawdza się w docieraniu do grup najlepiej widocznych, dodatkowym ryzykiem jest to, że badanie może objąć grupy dobrane przypadkowo (tj. o charakterze niereprezentatywnym).

Ograniczeniem metody RDS jest natomiast brak możliwości dotarcia do osób nietworzących jednej sieci, czyli niepozostających w kontaktach z członkami badanej grupy. Jeśli istnieją charakterystyki²⁴, które mogą powodować izolację części badanych z analizowanej społeczności, wówczas badanie metodą RDS może być nieefektywne. W takim przypadku można starać się rozpocząć badanie od takich jednostek, które reprezentują bardziej odizolowane grupy. Warto jednak zdać sobie sprawę, że w takiej sytuacji dobór celowo-warstwowy może przynieść lepsze rezultaty tylko w ograniczonym zakresie jeżeli badacze przez przypadek trafią na odizolowaną część populacji.

Dotarcie do różnych kategorii migrantów: grupy narodowościowe. W obydwu modułach badania problemem okazało się dotarcie do odpowiedniej liczby respondentów z Białorusi i Rosji, którzy są mniej liczni w Polsce niż obywatele Ukrainy. W przypadku badania na próbie celowo-warstwowej problem ten sprowadził się do przedłużenia się badania oraz konieczności zmniejszenia kwoty dla obywateli Rosji. W Badaniu RDS problem wynika z tego, że metoda ta prowadzi do uzyskania próby, która odzwierciedla strukturę populacji (w tym przypadku według kraju obywatelstwa). Niskie udziały obywateli Białorusi i Rosji w badanej populacji migrantów sprawiały, że uzyskanie odpowiednich liczebności w tych grupach wymagałoby bardzo dużej liczebnie próby RDS. Potencjalne działania służące motywowaniu rekrutacji osób z tych grup, w postaci na przykład zwiększenia nagród za przyjsie na wywiad lub za rekrutowanie osób z tych grup, były w omawianym badaniu utrudnione. Wynikało to z trudności w odróżnieniu respondentów ukraińskich od pozostałych, gdyż członkowie każdej z tych grup posługują się językiem rosyjskim. Zwiększenie nagród mogłoby natomiast zachęcać do podawania się Ukraińców za Białorusinów lub Rosjan. Nie podjęto takiego ryzyka w trakcie badania. W efekcie udziały Białorusinów i Rosjan są w otrzymanej w Badaniu RDS próbie stosunkowo niskie, jednak odpowiadają strukturze narodowościowej badanych, gdy porównamy je z oficjalnymi danymi.

Dotarcie do różnych kategorii migrantów: pracownicy różnych sektorów. Doświadczenia z obydwu modułów badania pokazują, że nawet jeśli w badaniu celowo-warstwowym nałożymy kwoty na odpowiednie sektory rynku pracy, w których mają pracować respondenci-migranci, i tak trudno uniknąć problemów z dotarciem do odpowiednich badanych. Pokazuje to dobrze przykład sektora transportowego, który przysporzył kłopotów ankieterom realizującym Badanie Terenowe. Z uwagi na dużą mobilność pracowników tego sektora oraz związaną z tym ich niedostępność w miejscach pracy, dotarcie do nich było prawie niemożliwie. Tymczasem w Badaniu RDS sektor transportowy jest reprezentowany, gdyż docierano do migrantów w nim pracujących poprzez innych migrantów, ponadto pracujący w tym sektorze migranci sami decydowali o momencie badania i mogli to pogodzić ze swoimi obowiązkami w pracy. Można zatem pokusić się o stwierdzenie, że jeżeli w badaniu chcemy uwzględnić sektory, w których koncentruje się dana grupa migrancka, to RDS w większym stopniu zapewnia dotarcie do ich reprezentantów. Trzeba jednak podkreślić, że również metoda RDS ma w tym względzie swoje ograniczenia, gdyż pozwala dotrzeć do jednostek tworzących jednokomponentową sieć i jeżeli mamy do czynienia z takimi sektorami, które mogą izolować część społeczności migranckiej jak np. sektor rolniczy, to trzeba rozważyć wprowadzenie co najmniej dwóch miejsc realizacji wywiadów RDSowych, żeby umożliwić uczestnictwo osób pracujących poza metropolią. Z uwagi na to, że gospodarstwa rolne są zazwyczaj oddalone od miasta gdzie na ogół zlokalizowane jest miejsce realizacji wywiadów, a jednocześnie pracujący w tym sektorze są mało dyspozycyjni z uwagi na długie godziny pracy, pozyskanie respondentów z tego sektora przy założeniu posiadania tylko jednego miejsca, gdzie przeprowadzamy wywiady, może okazać się problematyczne w

²⁴ W poprzednich badaniach zidentyfikowanymi cechami wpływającymi na większą izolację był sektor zatrudnienia – np. rolnictwo; długość pobytu – osoby przebywające dłużej w kraju przyjmującym nie utrzymują wielu kontaktów z migrantami i rekrutują się znacznie wolniej; czy płeć – kobiety świadczące usługi na rzecz gospodarstw domowych i mieszkające u pracodawców.

metodzie RDS. Z drugiej strony wprowadzenie kilku miejsc przeprowadzania wywiadów wiąże się również z koniecznością poradzenia sobie z sytuacjami, w których ta sama osoba może próbować wziąć udział w badaniu w kilku miejscach.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że jeżeli porównać, do jakich grup migrantów udało się dotrzeć w Badaniu RDS i Badaniu Terenowym, to respondenci Badania RDS są bardziej zróżnicowani pod względem wybranych cech społeczno-demograficznych, a przede wszystkim wzorców migracyjnych. Widoczni są wśród nich migranci cyrkulacyjni. Tymczasem w Badaniu Terenowym migranci są zdecydowanie mniej różnorodni jeżeli chodzi o wzorce migracyjne. Jednocześnie można zauważyć też, że wśród respondentów z tego modułu badania pojawiają się różne przypadkowe, przynajmniej jeżeli bazować na dotychczasowej wiedzy na temat imigracji do Polski, kategorie migrantów.

Anonimowość wywiadów i jej konsekwencje

W metodzie RDS gwarantowana jest pełna anonimowość respondentów: miejsce wywiadu jest odosobnione i zamknięte; żadne dane osobowe respondentów nie są zbierane; uniemożliwiony jest udział osób postronnych w wywiadzie. Tymczasem podczas wywiadów przeprowadzanych w terenie nie jest możliwe zagwarantowanie respondentom anonimowości, gdyż przynajmniej część wywiadów przeprowadzana jest w miejscach publicznych. Z kolei w wywiadach przeprowadzanych w domach prywatnych przynajmniej niektóre dane osobowe respondenta muszą zostać ujawnione oraz istnieje możliwość uczestnictwa osób postronnych w wywiadzie. Przy realizacji wywiadów w terenie konieczne jest również uzyskanie danych kontaktowych respondenta w celu przeprowadzenia kontroli pracy ankietera. Przewagą metody RDS jest więc zapewnienie większej anonimowości respondentowi, co pozwala na poruszanie tematów drażliwych w trakcie wywiadu, w tym obejmujących kwestie finansowe. Ma to krytyczne znaczenie w przypadku badania transferu środków finansowych przez migrantów.

Jak pokazały między innymi oba fokiuse zrealizowane z ankieterami uczestniczącymi w Badaniu RDS i Badaniu Terenowym, anonimowość respondentów była bardzo istotnym aspektem w omawianym badaniu, które często obejmowało cudzoziemców o nieuregulowanym statusie oraz poruszało drażliwe tematy zarobków i transferów. Pomimo tego, że w obu badaniach ankieter zapewniał o poufności danych w ten sam sposób – odczytując identyczne wprowadzenie na ten temat – w Badaniu RDS respondenci byli przeświadczeni o anonimowości badania, zaś w Badaniu Terenowym tego przeświadczenia nie było. Wynika to między innymi ze specyfiki badań terenowych, w których praca ankieterów musi być poddawana systematycznej kontroli – a ta odbywa się poprzez powtórny kontakt z respondentem. Kwestia anonimowości była więc szczególnie żywiołowo podnoszona przez ankieterów uczestniczących w Badaniu Terenowym, którzy skarżyli się na trudności z wyjaśnieniem respondentowi na czym polega anonimowość badania skoro jest on proszony o podanie swoich danych kontaktowych w celu kontroli. Jednocześnie, wydaje się, że brak przeświadczenia badanych o tym, że pozostaną anonimowi, może w istotny sposób wpływać na ich odpowiedzi, zwłaszcza w odniesieniu do kwestii drażliwych.

Czas realizacji wywiadów

W metodzie RDS to respondenci wybierają dogodny dla siebie czas wywiadu. Przychodzą umówieni na konkretną godzinę i są wynagradzani za poświęcony badaczom czas, dlatego łatwiej zgadzają się na dłuższe rozmowy. Z tego też względu oraz dzięki temu, że informuje się ich o szacunkowej długości trwania wywiadu, wywiady są rzadko przerywane przez respondentów. Natomiast podczas realizacji badania terenowego wywiady często są przeprowadzane od razu po nawiązaniu kontaktu z potencjalnym respondentem w jego miejscu pracy lub w innym miejscu spotkania. To sprawia, że gdy wywiad się przeciąga, a respondent ma już zaplanowane inne zobowiązania, do których się spieszy, to może w pewnym

momencie odmówić dalszego udzielania odpowiedzi. Fakt, że w odróżnieniu od metody RDS, respondent nie dostaje za swój czas wynagrodzenia, także nie sprzyja jego chęci do dłuższych rozmów. Przewagą metody RDS nad badaniem terenowym realizowanym z wykorzystaniem doboru celowo-warstwowego jest więc możliwość przeprowadzania dłuższych i bardziej szczegółowych wywiadów.

Porównanie czasu trwania wywiadów pomiędzy dwoma modułami jasno wskazuje, że w przypadku Badania RDS ankieterzy byli w stanie realizować dłuższe wywiady. Średni czas trwania wywiadów wyniósł 33 minuty w Badaniu Terenowym i 72 minuty w Badaniu RDS. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że podane wartości mogą być nieco mylące, gdyż w Badaniu RDS realizowany był nieco dłuższy kwestionariusz (ze względu na konieczność uwzględnienia w nim rozbudowanej sekcji poświęconej sieciom powiązań migracyjnych), niemniej zastosowane rozszerzenia nie zwiększały jego objętości (i koniecznego czasu realizacji wywiadu) o więcej niż 10-15%, a różnica w średnim czasie trwania jest ponad dwukrotna na korzyść wywiadów realizowanych w Badaniu RDS.

Kontrola pracy ankieterów

Metoda doboru celowo-warstwowego stwarza ograniczone możliwości kontroli pracy ankieterów i tym samym jakości ich pracy. Ponieważ migranci niechętnie udostępniają swoje dane kontaktowe, możliwość kontroli części zrealizowanych wywiadów jest praktycznie niemożliwa. W badaniu RDS wywiady odbywają się w przeznaczonym do tego miejscu i przy obecności koordynatora (nieuczestniczącego w samym wywiadzie). W badaniu RDS kontrola nad pracą ankietera jest zatem pełna, zwłaszcza jeżeli chodzi o sam fakt realizacji wywiadu z osobą o ustalonych charakterystykach. Kwestia kontroli pracy ankieterów wiąże się też bowiem z kontrolą charakterystyk badanych. W Badaniu RDS ma miejsce podwójna kontrola przynależności respondentów do badanej grupy – w momencie umawiania na wywiad (koordynator) i przez *screener* w kwestionariuszu (w trakcie wywiadu). W Badaniu Terenowym koordynator często nie ma szans weryfikacji, czy osoba odpowiadająca na pytania w kwestionariuszu rzeczywiście spełnia kryteria selekcyjne, czy informacje na jej temat zostały „naciągnięte”.

Jak wspomniano wcześniej, w Badaniu RDS kontrola ankieterów odbywała się na bieżąco i gwarantowała wysoką jakość uzyskanych danych oraz całkowicie eliminowała ryzyko fałszowania wywiadów. W Badaniu Terenowym kontrola ankieterów była bardzo czasochłonna i z uwagi na wątpliwości co do jakości uzyskiwanych danych konieczne było kontrolowanie dużej liczby kwestionariuszy. To z kolei powodowało nieufność w grupie respondentów uczestniczących w Badaniu Terenowym, którzy mieli poczucie wręcz inwigilacji ze strony Agencji Badawczej realizującej badanie i towarzyszące temu wątpliwości co do anonimowości badania. Na podkreślenie zasługuje fakt, że znaczną część pracy związanej z kontrolą jakości wywiadów musiał *de facto* przejąć Zleceniodawca badania, czyli OBMF.

W Badaniu RDS, obecność koordynatora w trakcie trwania wywiadów, który na bieżąco sprawdza każdy wywiad po jego przeprowadzeniu, umożliwia wyjaśnienie nieścisłości w wywiadzie oraz przynajmniej częściowe ich uzupełnienie, gdyż ankieter bezpośrednio po wywiadzie pamięta jeszcze całą sytuację i historię cudzoziemca. Natychmiastowa kontrola pozwala również na skorygowanie ewentualnych błędów ankieterów, co z kolei umożliwia uzyskiwanie lepszych danych w kolejnych wywiadach. W badaniu terenowym kwestionariusze przekazywane są koordynatorowi raz na jakiś czas, więc zdarza się, że ankieter oddaje kilka/kilkanaście wywiadów, w których popełnił ten sam błąd, którego mógłby uniknąć gdyby kontrola nastąpiła bezpośrednio po każdym wywiadzie.

Koszt badania

Ze względu na konieczność wypłacania badanym nagród za udział w badaniu oraz za rekrutację, metoda RDS wydaje się dużo droższą metodą od badania terenowego. W badaniach metodą doboru celowo-warstwowego powinno się jednak uwzględnić koszt znalezienia i dotarcia do respondentów, czyli koszty czasu pracy ankieterów, który spędzają oni na poszukiwaniu kolejnych respondentów. Ten czas na ogół nie jest wyceniany w kosztorysach badania terenowego a powinien, gdy badaną grupą są cudzoziemcy, do których dotarcie nie jest łatwe. Brak uwzględnienia tego kosztu może przekładać się na zwiększenie chęci fałszowania ankiet, gdy ankieterzy z trudem docierają do respondentów i wynagrodzenie za godzinę ich pracy nie jest adekwatne do ponoszonych w związku z tym kosztów. Ponadto, co dużo ważniejsze, bardzo kosztowną częścią badania terenowego powinna być kontrola pracy ankieterów jeżeli badacze chcą uzyskać wiarygodne dane. Ten koszt często jest zaniżony w budżecie badania realizowanego metodą celowo-warstwową. Oznacza to, że różnice pomiędzy kosztami badań realizowanych za pomocą dwóch opisywanych metod doboru próby mogą być przeszacowane. Odpowiednie skorygowanie kosztorysu badania terenowego wykorzystującego dobór celowo-warstwowy o koszty powyższych zadań może spowodować, że jego koszt nie będzie dużo niższy od kosztu badania RDS.

W odniesieniu do zagadnienia rzeczywistych kosztów badania realizowanego metodą doboru celowo-warstwowego, które powinny uwzględniać koszty docierania do respondentów oraz kontroli pracy ankieterów, to warto wspomnieć, że na kontrolę ankiet dostarczanych przez Wykonawcę współpracownicy OBMF poświęcili łącznie 100 godzin, co stanowi istotną pozycję kosztową, której wartość należy uwzględnić planując kolejne badania tego typu i opracowując ich kosztorysy.

Analizując strukturę kosztów obu badań, należy wziąć pod uwagę, iż relatywnie wyższe nakłady na Badanie RDS wynikały z przekonania o celowości pozyskania do pracy ankieterów posiadających odpowiednie kompetencje językowe i kulturowe, co w konsekwencji wiązało się z koniecznością zatrudnienia i przeszkolenia oraz zorganizowania pracy nowozatrudnionym osobom. To pociąga za sobą dodatkowe koszty i konieczność zaplanowania wyższych stawek za realizację wywiadu niż w standardowym badaniu komercyjnym.

Wiarygodność i trafność pozyskiwanych danych

Choć sposób zbierania danych jest taki sam w metodzie RDS i doboru celowo-warstwowego – za pomocą kwestionariusza osobistego – wiarygodność i jakość zebranych od respondentów informacji mogą się różnić pomiędzy metodami. Wynika to przede wszystkim z odmienności sytuacji wywiadu i poziomu kontroli pracy ankieterów. W metodzie RDS wywiady najczęściej odbywają się w specjalnie do tego przeznaczonych pomieszczeniach, gdzie warunki do rozmowy są idealne i gdzie respondenci muszą sami dotrzeć. W metodzie doboru celowo-warstwowego miejsca wywiadów są bardzo zróżnicowane i często nie zapewniają odpowiedniego komfortu rozmowy – np. na bazarze czy na giełdzie pracy. Ponadto, bardzo ważnym elementem metody RDS jest fakt, iż respondenci dzielą się swoimi doświadczeniami z przeprowadzonego wywiadu z osobami, które zapraszają do wzięcia udziału w badaniu, co sprzyja zwiększeniu zaufania do samego badania i przekazaniu informacji o jego celu. W efekcie respondenci, którzy przychodzą jako kolejni badani, są już na ogół utwierdzeni w tym, że firma badawcza to instytucja godna zaufania i dostarczone przez nich informacje są bezpieczne. Te czynniki sprawiają, że metoda RDS bardziej sprzyja pozyskiwaniu wiarygodnych i wyczerpujących informacji.

Ponadto, jak opisano wcześniej, ciągła kontrola jakości wywiadów przez koordynatorów badania RDS i poprawianie błędów ankieterów pozwala na otrzymanie danych wysokiej jakości, co jest dużo trudniejsze w metodzie doboru celowo-warstwowego kiedy kwestionariusze przekazywane są koordynatorowi raz na

jakiś czas. Powyższe różnice w nadzorze nad jakością danych jednoznacznie wskazują na wyższy potencjał badania metodą RDS jeżeli chodzi o wiarygodność i trafność pozyskiwanych danych, zwłaszcza jeżeli temat badania obejmuje kwestie drażliwe dla respondentów.

Doświadczenia z obydwu zrealizowanych modułów zdają się potwierdzać powyższe przewidywania: wszystko wskazuje na to, że respondenci uczestniczący w Badaniu RDS bardziej ufnie odnosili się do ankieterów i udzielali bardziej wyczerpujących odpowiedzi. Na różnice w kwestii jakości zbieranych danych pomiędzy Badaniem RDS i Badaniem Terenowym wpłynął także bez wątpienia fakt, że ankieterzy zatrudniani w Badaniu RDS, w przeciwieństwie do ankieterów z Badania Terenowego, byli w przeważającej większości cudzoziemcami i posiadali przeciętnie wyższe kompetencje kulturowe w zakresie znajomości sytuacji migrantów w Polsce niż ankieterzy Badania Terenowego.

Zatrudnienie w Badaniu RDS ankieterów mówiących płynnie w języku respondentów i korzystanie z przetłumaczonego narzędzia pozwoliło uniknąć problemów z nieodpowiednim zrozumieniem pytań przez respondentów. Dodatkowo respondenci czuli się bardziej swobodnie mogąc wyrazić własne opinie i doświadczenia w swoim ojczystym języku, a nie języku kraju przyjmującego. Gdy zarówno dla respondenta i ankietera język wywiadu jest językiem ojczystym, dodatkowo zwiększa to poziom zaufania pomiędzy nimi. Zatrudnienie cudzoziemców jako ankieterów ma również tę zaletę, że orientują się oni w przepisach i słownictwie, którym posługują się respondenci, np. odnośnie wiz czy innych dokumentów związanych z legalizacją pobytu czy pracy. Tej wiedzy często brakowało polskim ankieterom pracującym w Badaniu Terenowym.

Podsumowując, jeżeli chodzi o wiarygodność i jakość uzyskanych danych, Badanie RDS posiada liczne przewagi nad Badaniem Terenowym. Przy czym warto zaznaczyć, że zatrudnienie kompetentnych ankieterów może i powinno mieć miejsce niezależnie od metody badania. W przypadku metody RDS kompetencje ankieterów stanowią jednak klucz do powodzenia badania.

5.2.2 Porównanie wyników uzyskanych w dwóch modułach badania

Bazując wyłącznie na analizie wyników dwóch modułów badania i abstrahując od aspektów związanych z praktyczną stroną realizacji badania opisanych powyżej, trudno wskazać, która z testowanych metod jest zdecydowanie lepsza. Gdyby dostępne były w Polsce wiarygodne rejestry migracji można by odnieść do nich wyniki przeprowadzonych badań i dokonać jednoznacznej oceny. W obecnej sytuacji można jedynie pokusić się o stwierdzenie, że **każda z testowanych metod badawczych spełnia pewne zadania, a jej adekwatność i użyteczność zależy od celów badania. Jeżeli w badaniu chodzi o określenie struktury badanej populacji według wybranych cech to zdecydowanie należy sięgnąć po metodę RDS. Jeżeli natomiast chodzi raczej o to żeby dotrzeć do wszystkich pod-kategorii analizowanej populacji, nawet tych najmniej licznych i zlokalizowanych poza miejscem gdzie realizowane jest badanie (tak jak w metodologii RDS), to bardziej użyteczna może być metoda doboru celowo-warstwowego.** Warunkiem tej użyteczności będzie jednak zapewnienie skutecznych mechanizmów kontroli realizacji badania. W omawianym przykładzie, Badanie RDS przyniosło pozornie gorsze rezultaty jeżeli chodzi o dotarcie do obywateli Białorusi i Rosji (co wynikało z niskiego ich udziału w populacji badanej), podczas gdy w Badaniu Terenowym mocno zbliżono się do kwot nałożonych na obywatelstwo kraju pochodzenia. Wyniki Badania RDS pozwalają natomiast na oszacowanie rozkładów wybranych cech w populacji migrantów, co nie jest możliwe w oparciu o dane z Badania Terenowego.

Inną kwestią, którą należałoby poddać ocenie, to zagadnienie w jakim stopniu i pod jakimi względami próby zebrane w Badaniu RDS i Badaniu Terenowym różnią się. W tym względzie otrzymane wyniki dostarczają niejednoznacznych odpowiedzi. Jeżeli chodzi o cechy społeczno-demograficzne, to migranci z Badania RDS

i Badania Terenowego wydają się dosyć podobni do siebie tylko pod pewnymi względami – dotyczy to zwłaszcza struktury wg płci. W innych przypadkach **różnice są znaczące i odnoszą się do takich cech jak wiek migrantów, ich stan cywilny oraz, w szczególności, poziom wykształcenia**. Biorąc pod uwagę, że badana populacja jest względnie homogeniczna może to sugerować, że struktury w jednej z pozyskanych baz danych są istotnie obciążone. Wszystkie przesłanki wskazują, iż znacznie bliższa „realnemu” rozkładowi jest populacja RDS.

Bardziej spójny obraz różnic między dwoma modułami wypływa z porównania wzorców migracyjnych respondentów Badania RDS i Badania Terenowego. Migranci z próby RDS są średnio bardziej doświadczonymi migrantami, mają doświadczenie z większą liczbą wyjazdów oraz angażują się w krótsze wyjazdy niż migranci z Badania Terenowego. Innymi słowy w większym stopniu niż pozostali uczestniczą w migracjach cyrkulacyjnych. Taki **wynik potwierdza tezę o wysokim potencjale metody RDS w docieraniu do migrantów cyrkulacyjnych, trudno uchwytnych w innych metodach (np. spisy czy rejestry)**. Wynika to między innymi z tego, że pobyty migrantów cyrkulacyjnych w Polsce są relatywnie krótkie, co utrudnia ankieterom dotarcie do takich osób.

Nie ulega także wątpliwości, że otrzymane próby różnią się pod względem wielkości i charakterystyki sieci społecznych migrantów. Sieci społeczne respondentów z Badania RDS są zdecydowanie bardziej liczne niż respondentów z Badania Terenowego, co dobrze obrazuje porównanie pomiędzy Ukraińcami uczestniczącymi w różnych modułach. Średnia wielkość sieci respondentów ukraińskich wynosi 17,66 w Badaniu Terenowym i 40,90 w Badaniu RDS. W zależności więc od znaczenia zagadnienia sieci społecznych w badaniu bardziej rekomendowana może być jedna bądź druga metoda. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że sieci są rozwijane w miarę trwania migracji i najczęściej migranci z większym doświadczeniem w migracji do danego kraju mają większe sieci, co jest spójne z zaobserwowanymi różnicami pomiędzy respondentami z Badania RDS i Badania Terenowego jeżeli chodzi o doświadczenie migracyjne.

Warto jednakże podkreślić, że **otrzymane wyniki wskazują także na przypadkowość struktury próby w badaniu metodą celowo-warstwową**, co zdecydowanie przemawia na jej niekorzyść. Dla przykładu, około 10% ukraińskich respondentów z Badania Terenowego pochodziło z Odessy, co jest wynikiem zaskakującym, gdyż jest to rejon z którego mieszkańcy rzadko decydują się na migrację do Polski. Można przypuszczać, że ankieterzy realizujący Badanie Terenowe natknęli się na pewną specyficzną grupę migrantów z Ukrainy w tym module badania. Jest to bez wątpienia jedno z najpoważniejszych ryzyk pozyskiwania danych za pomocą tej właśnie metody.

Obraz sytuacji migrantów na rynku pracy, według wyników z dwóch zastosowanych podejść jest do siebie stosunkowo zbliżony, choć uzyskane różnice wydają się istotne w kontekście porównań metodologicznych. Przede wszystkim **bardzo zbliżone są wyniki odnoszące się do aktywności migrantów na polskim rynku pracy, ale to nie powinno zaskakiwać, gdyż jest pochodną przyjętych założeń** (badani mieli być z założenia osobami, które w okresie minionych 12 miesięcy pracowały w Polsce zarobkowo). **Odchylenia mogły więc wynikać przede wszystkim z różnic w sytuacji aktualnej, a ta może być determinowana charakterem samej migracji bądź pracy (sezonowość)**. Generalnie oba badania wskazują na to, że mamy do czynienia z typowymi migracjami zarobkowymi, dodatkowo z relatywnie niskim udziałem gospodarki etnicznej (niskie wskaźniki osób samozatrudnionych, także w przypadku populacji Rosjan i Białorusinów).

Udziały osób pracujących i aktualnie nie pracujących są różne w przypadku dwóch zastosowanych metod. Wskazuje to na przewagę metody RDS. O ile bowiem ankieterzy realizujący Badanie Terenowe kierowali się jasną przesłanką, by poszukiwać przede wszystkim osób AKTUALNIE zatrudnionych, to sieciowy charakter

doboru próby w przypadku metodologii RDS stwarza większe prawdopodobieństwo pojawienia się w próbie osób o innym statusie. **Jest to o tyle istotne, że daje bliższy rzeczywistości obraz sytuacji na rynku pracy oraz stwarza możliwość analizy nie tylko osób zatrudnionych, ale i bezrobotnych** (choćby w kontekście korzystania ze świadczeń społecznych, co było przedmiotem zainteresowania w rozdziale 4).

Oba badania wychwyciły przypadki zatrudnienia nielegalnego, choć udziały osób o takim statusie były różne (około 20% w Badaniu Terenowym i 10% w Badaniu RDS). Kwestia ta wymaga pogłębionego komentarza. W poprzednich analizach metodologicznych zwracano uwagę, że jedną z przewag metody RDS jest właśnie zdolność „wychwytywania” migrantów o nieuregulowanym statusie. Po pierwsze jednak, dotyczy to – jak się wydaje – raczej migrantów o nielegalnym statusie pobytowym a niekoniecznie nielegalnie pracujących. Przy zastosowaniu określonych metod doboru celowego (np. poszukiwanie respondentów na targowiskach czy nieformalnych giełdach pracy) metody „tradycyjnie” mogą dać nawet wyższe frakcje nielegalnie pracujących. **Kwestią zasadniczą jest więc, na ile uzyskane wyniki stanowią odzwierciedlenie stanu rzeczywistego** (albo przynajmniej intuicji co do stanu rzeczywistego w sytuacji, gdy nie istnieją sensowne dane oficjalne). I tutaj dochodzimy do punktu drugiego: z doświadczeń realizacji obu badań wynika jednoznacznie, że **kwestia ustalenia legalności / nielegalności pobytu i pracy okazała się być jednym z najbardziej krytycznych aspektów badania**. Wskazują na to szczegółowe analizy danych uzyskanych w Badaniu Terenowym (także na poziomie kwestionariuszy papierowych), które mogą sugerować, iż pomimo niezbędnego w takich przypadkach przygotowania ankierów nie byli oni w stanie zidentyfikować w sposób oczywisty statusu imigrantów. **Ryzyko to było istotnie minimalizowane w przypadku badania RDS, co wynikało z kompetencji koordynatorów (np. możliwość każdorazowej konsultacji sytuacji niejednoznacznych) oraz realizujących badanie (np. kwestia znajomości języka)**. W tym sensie – punkt trzeci – uzyskane frakcje migrantów nielegalnych, zwłaszcza w badaniu RDS, nie muszą zaskakiwać. Sugerują to co najmniej trzy czynniki: 1) moment realizacji badania, który sprawił, że w kraju mogło znajdować się relatywnie mniej migrantów o nieuregulowanym statusie podejmujących się nielegalnych prac dorywczych, 2) niedawna abolicja, która w istocie dawała szansę na legalizację pobytu w Polsce oraz 3) upowszechnienie systemu oświadczeń pracodawców, który mógł w istotny sposób zmniejszyć skalę zatrudnienia nielegalnego bądź też rozszerzyć szarą strefę (osoby, których status nie jest jednoznaczny, np. posiadają oświadczenie ale podejmują prace, do których ono nie upoważnia).

Doświadczenia realizacji badania metodą RDS oraz analiza wyników dotyczących np. oświadczeń wskazują, że w przyszłości aspekt ten powinien być traktowany jeszcze bardziej rygorystycznie. Wynika to z tego, że sami migranci nie mają pełnej ani eksperckiej wiedzy na ten temat, a nawet dobrze przeszkoleni ankierzy nie są w stanie zapewnić odpowiedniego wsparcia (np. traktowanie oświadczenia jako zezwolenia na pracę). **Wymaga to zmian tak na poziomie narzędzi badawczych, jak i przygotowania ankierów**.

Ze względu na narzucone warstwy w Badaniu Terenowym **tylko badanie realizowane metodą RDS pozwala na ocenę struktury sektorowej zatrudnienia imigrantów w Polsce** (choć z oczywistych względów metodologia Badania Terenowego jest też użyteczna, pozwalając na przykład uzyskać informację na temat sektorów niedoreprezentowanych w aglomeracji warszawskiej). **W tym sensie metoda RDS jednoznacznie zdała egzamin. Uzyskano pogłębione dane na temat dwóch sektorów, o których powszechnie wiadomo, iż są sektorami pracy imigrantów z krajów byłego ZSRR a jednocześnie wiedza ta jest najczęściej wiedzą anegdotyczną (bądź opartą o badania jakościowe) – sektor budowlany i sektor prac domowych**.

O dużym potencjale metody RDS świadczą między innymi dane na temat osób zatrudnionych w sektorze usług domowych. Po raz pierwszy na taką skalę udało się np. wykazać wykształcanie się sektora

usług opiekuńczych nad osobami starszymi, który w zgodnej opinii wielu ekspertów będzie odpowiedzialny za kreowanie popytu na pracę imigrantów w przyszłości.

Dodatkowo, analiza struktury zatrudnienia i pozycji zawodowej imigrantów, którzy znaleźli się w obu omawianych próbach wskazuje na bardzo **duży potencjał metody RDS, jeśli chodzi o możliwości wychwytywania osób zatrudnionych na gorszych pozycjach zawodowych, na drugorzędnym rynku pracy.** Struktury przedstawione w rozdziale 4.3 bazujące na tych właśnie danych wydają się znacznie lepiej oddawać rzeczywistość niż dane zgromadzone w ramach Badania Terenowego.

W kontekście porównania uzyskanych wyników **krytyczne znaczenie** mają jednak wnioski odnoszące się do danych dotyczących dochodów imigrantów i wzorców transferowania środków finansowych za granicę. **Zachowanie respondentów w przypadku bezpośredniego pytania o poziom dochodów było drastycznie różne w zależności od metody badawczej.** W przypadku Badania Terenowego udało się uzyskać informacje od zaledwie 58 respondentów (w tym 40 imigrantów z Ukrainy). Zupełnie inaczej zachowywali się badani w siedzibie OBM UW – w tym przypadku na pytanie o poziom miesięcznych zarobków odpowiedziała większość badanych – łącznie 399 osób, w tym 377 imigrantów z Ukrainy. W Badaniu Terenowym nie pomogło zawarcie w kwestionariuszu możliwości wskazania przedziałów, w których lokuje się dochody respondentów: dotyczy to zwłaszcza wyróżniających się małymi liczebnościami danych dla Białorusi i Rosji. Wniosek, jaki z tego wynika jest następujący: **środowisko realizacji badania ma krytyczne znaczenie dla pozyskiwania danych, które są powszechnie uznawane za drażliwe – typowym przykładem takich kwestii jest tematyka transferów środków finansowych.**

Dane na temat wzorców oszczędzania wskazują na to, iż w istocie mamy w dwóch modułach badania do czynienia z różnymi grupami imigrantów. W przypadku Badania Terenowego należałoby mówić o migrantach bardziej osiadłych, cechujących się niższą skłonnością do transferowania pieniędzy za granicę lub też koniecznością wydatkowania ich w Polsce. Po raz kolejny potwierdza to tezę, że potencjałem metodologii RDS jest szansa na pozyskanie informacji o osobach, których status jest relatywnie niestabilny (np. migranci czasowi, cyrkulacyjni, często działający w ramach sieci powiązań).

Alternatywne metody doboru próby prowadzą do istotnie różnych rozkładów odpowiedzi na pytanie o skłonność do transferowania zarobionych pieniędzy za granicę. Odsetek pozytywnych wskazań w przypadku Badania Terenowego wyniósł około 41% (44% w przypadku imigrantów z Ukrainy) oraz blisko 67% w przypadku badania RDS (około 70% dla imigrantów z Ukrainy). Sugeruje to większą użyteczność badania realizowanego metodą RDS, ale do wyników tych należy podchodzić z pewną rezerwą. **Krytyczne znaczenie ma bowiem kwestia, na ile zróżnicowanie to wynika tylko z metodologii, a na ile jest pochodną cech społeczno-demograficznych badanych i ich wzorców migracyjnych** (o czym pisano już wcześniej). Generalnie jednak te cechy są także (pośrednio) pochodną wykorzystanej metodologii, co oznacza, że jej wybór winien być w oczywisty sposób determinowany potrzebami i oczekiwaniami zleceniodawcy.

Migranci, którzy znaleźli się w próbie RDS w o wiele większym stopniu transferują pieniądze osobiście (prawie 70% wszystkich transferujących w porównaniu z 50% w Badaniu Terenowym), co jest zgodne z obserwacją, iż w tym przypadku mamy relatywnie częściej do czynienia z migracjami krótkookresowymi bądź cyrkulacyjnymi, które *de facto* umożliwiają odwołanie się do tej w istocie najprostszej formy przekazu. Na poziomie metodologii, uzyskany wynik może jednak wynikać również z faktu, że w przyjaznym dla respondentów środowisku badania tworzonym w przypadku metody RDS pozyskiwanie tego typu danych jest łatwiejsze, a same informacje bardziej wiarygodne. W przypadku tej grupy zaznacza się również nadreprezentacja osób transferujących w oparciu o system nieformalnych pośredników, co może być

swoistym „efektem sieci” (pozostawanie w silnych sieciach powiązań stwarza większe możliwości takich właśnie form transferowania pieniędzy za granicę).

Bardzo ważną kwestią w badaniu było ustalenie wielkości transferów. Analiza danych odnoszących się do pytań z tej tematyki wskazuje jednoznacznie na **ułomność tradycyjnej metodologii (Badanie Terenowe), jeśli chodzi o pozyskiwanie danych uznawanych za drażliwe**. W przypadku wszystkich subpopulacji odsetki osób, które zgodziły się podać punktowe wartości były bardzo niskie (dotyczy to zwłaszcza Białorusinów i Rosjan). Zupełnie inaczej wygląda ta kwestia dla próby RDS: w tym przypadku przy liczebności 251 uzyskano przeciętną wielkość transferu na poziomie 7137 zł w skali roku, co wydaje się wartością racjonalną w przypadku migrantów czasowych (a z takimi mamy przede wszystkim do czynienia).

Wniosek ten potwierdzają także dane na temat sposobu alokacji / wykorzystania transferowanych środków. **Dane pozyskane dwiema zastosowanymi metodami wskazują na drastyczne różnice w pytaniach o sposób wykorzystania transferów:** w przypadku zbioru wygenerowanego w Badaniu Terenowym znalazło się dużo odpowiedzi „nie wiem”, a dodatkowo odpowiedzi były bardzo skoncentrowane (olbrzymia większość wydatków „na życie”). Z kolei odpowiedzi w badaniu RDS sprawiają wrażenie o wiele bardziej pogłębionych a także bardziej „sensownych” (w tym sensie, iż odpowiadają intuicji i stanowi wiedzy na ten temat). Wydaje się, że **jest to pochodną sposobu realizacji badania, w tym kompetencji koordynatorów czy samych ankietowanych, którzy byli w stanie pozyskać szczegółowe informacje na temat alokacji transferowanych środków** (łącznie z procentowymi udziałami poszczególnych kategorii).

Na koniec, warto zwrócić uwagę, iż **opisywane powyżej różnice między analizowanymi grupami mogą mieć różne źródła**, co w pewnym stopniu ogranicza możliwość formułowania jednoznacznych sądów. Różnice w wynikach między Badaniem Terenowym a Badaniem RDS mogą wynikać:

- **po pierwsze**, ze zróżnicowanej struktury obu prób pod względem najważniejszych cech społeczno-demograficznych (zwłaszcza wiek, sytuacja rodzinna, poziom wykształcenia), a także wzorców migracyjnych oraz dostępu do i struktury sieci powiązań;
- **po drugie**, z różnic w sposobie rozumienia i interpretowania konkretnych pytań przez respondentów, co jest pochodną charakterystyk ankietowanych realizujących badanie (ankieterzy rosyjskojęzyczni lub nie) i ich kompetencji (oraz sposobu kontroli);
- **po trzecie**, ze sposobu reakcji na pytania drażliwe, co mogło skutkować podwyższonym wskaźnikiem braku odpowiedzi na konkretne kwestie; bez wątpienia reakcja ta różniła się ze względu na sposób organizacji badania oraz poziom zaufania i poczucie anonimowości;
- **po czwarte** wreszcie, z możliwości pełnej kontroli i deficytów z nią związanych, co w pewnych przypadkach prowadzi do podejrzeń o fałszowanie przekazywanych danych; pod tym względem przewaga metodologii RDS jest – jak się wydaje – oczywista.

5.2.3 Wnioski – zestawienie mocnych i słabych stron Badania RDS i Badania Terenowego

Poniższa Tabela zawiera zestawienie i podsumowanie najważniejszych obserwacji, opisanych w poprzednich podrozdziałach, na temat słabych i mocnych stron metody RDS i doboru celowo-warstwowego w kontekście badania przekazów pieniężnych do kraju pochodzenia dokonywanych przez imigrantów przyjeżdżających do Polski.

Tabela 5.1. Zestawienie mocnych i słabych stron Badania RDS i Badania Terenowego

Aspekty realizacji badania	Badanie RDS		Badanie Terenowe	
	Mocne strony	Słabe strony	Mocne strony	Słabe strony
Możliwość dotarcia do różnych grup respondentów	a) Umożliwia dotarcie do różnorodnych grup cudzoziemców oraz do respondentów o niskiej dyspozycyjności (np. pracowników sektora transportu); b) Daje szansę na uwzględnienie w próbie reprezentantów tzw. „ukrytych” populacji (np. migranci zatrudnieni nielegalnie) bądź populacji, które są trudno osiągalne (np. migranci cyrkulacyjni)	a) Stwarza ograniczone możliwości dotarcia do grup wyizolowanych w ramach sieci dotyczy to na przykład osób, które przebywają poza lokalizacją, gdzie realizowane jest badanie (np. osoby zatrudnione w gospodarstwach rolnych poza aglomeracjami).	a) Możliwość „punktowego” dotarcia do określonych grup / kategorii imigrantów (np. osoby starające się o status uchodźcy przebywający w ośrodkach).	a) Umożliwia dotarcie tylko do najłatwiej dostępnych najbardziej widocznych członków populacji badanej; b) Dobór może mieć charakter przypadkowy, ale przypadkowość ta nie ma nic wspólnego z losowością (np. rekrutacja na jednej giełdzie pracy czy w jednym dużym gospodarstwie rolnym); c) Ograniczone możliwości uwzględnienia migrantów pracujących nielegalnie – w tym przypadku badanie może zostać skojarzone z działaniami kontrolnymi
Anonimowość respondentów	a) Łatwo przekonać respondentów o anonimowości, gdyż nie zbiera się żadnych danych osobowych respondenta.	a) Metodologia wymaga przeprowadzenia wywiadu w określonym miejscu; musi ono być tak dobrane, by miało charakter „neutralny” (np. nie powinna to być siedziba kojarzona z instytucją publiczną).	a) Teoretycznie istnieje możliwość zachowania anonimowości; w praktyce jednak – por. obok – jest to możliwość iluzoryczna.	a) Często trudno przekonać respondentów o anonimowości ze względu na konieczność pozyskania kontaktu w celu kontroli wywiadu
Czas realizacji wywiadów	a) Możliwość realizacji dłuższych wywiadów dzięki komfortowym warunkom wywiadu; b) Ze względu na fakt, iż respondenci są umawiani na konkretną godzinę możliwe jest zapewnienie minimalnego czasu trwania wywiadu.	a) Proces umawiania wywiadów może stanowić pewne ograniczenie, jeśli chodzi o realizację długich wywiadów z „nietypowymi” respondentami (ograniczenie to można jednak korygować na poziomie koordynacji).		a) Ze względu na okoliczności realizacji wywiadów, zwykle nie mogą one zbyt długo trwać; b) Ten sam element sprawia, że poważne jest ryzyko przerywania wywiadów przed zakończeniem (tj. bez udzielenia odpowiedzi na wszystkie pytania).

Aspekty realizacji badania	Badanie RDS		Badanie Terenowe	
	Mocne strony	Słabe strony	Mocne strony	Słabe strony
Kontrola pracy ankieterów	a) Immanentną cechą metodologii jest to, że kontrola sprawowana jest przy okazji koordynacji badania i nie wymaga wielu dodatkowych działań i kosztów.	a) Realizacja badania tą metodą wymaga pozyskania doświadczonego, sprawnego i wiarygodnego zespołu badawczego (zwłaszcza na poziomie koordynacji).		a) Czasochłonna (czyli kosztowna) i o ograniczonej skuteczności – ryzyku fałszerstw; b) Utrudniająca przekonanie respondentów o anonimowości badania.
Koszt badania		a) Wysoki koszt ze względu na konieczność płacenia respondentom oraz wysokie koszty koordynacji; b) Konieczne zapewnienie lokalu(i), gdzie realizowane jest badanie; c) Istnieje pewne ryzyko, iż w przypadku nieskuteczności zachęt (zbyt niska aprioryczna wycena czasu respondentów) konieczne będzie ich podniesienie a tym samym zwiększenie kosztów badania.	a) Niski koszt jeżeli respondenci nie dostają pieniędzy i koordynacja nie wymaga dodatkowych specyficznych działań.	a) Niedoszacowane koszty kontroli i docierania do respondentów; b) Ryzyko konieczności podniesienia kosztów w przypadku niemożności dotarcia do respondentów (np. konieczność zatrudnienia dodatkowych ankieterów).
Wiarygodność i jakość uzyskanych danych	a) Komfort realizacji wywiadu sprzyja pozyskiwaniu wyczerpujących informacji; b) Zaufanie zbudowane w bardziej komfortowych warunkach wywiadu oraz przez doświadczenia poprzednich respondentów sprzyja pozyskiwaniu wiarygodnych informacji c) Zachowana anonimowość respondenta sprzyja pozyskiwaniu danych wiarygodnych i wyczerpujących.			a) Brak dobrych warunków wywiadu utrudnia zebranie wyczerpujących informacji; b) Sytuacja nawiązania kontaktu przez ankietera nie zawsze sprzyja budowaniu zaufania i uzyskiwaniu wiarygodnych informacji; c) Obecność osób trzecich nie sprzyja pozyskiwaniu wyczerpujących i wiarygodnych informacji

Aspekty realizacji badania	Badanie RDS		Badanie Terenowe	
	Mocne strony	Słabe strony	Mocne strony	Słabe strony
Czas trwania badania	a) Dotychczasowe doświadczenia z realizacji badań tego typu w Polsce i za granicą świadczą o tym, że metodologia RDS daje szansę na szybkie i sprawne zrealizowanie badania wśród imigrantów.	a) Dokładny czas trwania badania jest trudny do oszacowania przed jego rozpoczęciem (zależy ona od intensywności rekrutacji i skuteczności działania zachęt).	a) Teoretycznie – przy założeniu sprawnego i działającego efektywnie zespołu ankieterskiego – możliwe jest zrealizowanie badania w krótszym czasie niż w przypadku RDS.	a) W praktyce długość realizacji zwiększa się istotnie, gdy badania dotyczy „trudnych” populacji; b) Szybka realizacja badania wymaga od firmy realizującej zaangażowania dużej liczby ankieterów, co może istotnie podnieść koszty koordynacji.
Możliwości realizacji przez firmy badawcze	a) Ograniczenie wynikające z konieczności posiadania doświadczenia i odpowiedniego zespołu (por. obok) jest w pewnym sensie cechą pozytywną, stanowi bowiem gwarancję jakości.	a) Badanie może zostać zrealizowane jedynie przez doświadczony i odpowiednio przygotowany zespół; dodatkowo, wykonawca badania musi być w stanie zapewnić lokale, w których realizowane są wywiady	a) Potencjalna liczba oferentów jest bardzo duża	a) Brak bariery know-how (znajomość metodologii) nie stanowi filtra zabezpieczającego przed podjęciem się realizacji badania przez podmioty bez odpowiednich kompetencji i zasobów
Dane na temat struktury migrantów	a) Bardzo dobry przekrój struktury migrantów, metodologia pozwala na dotarcie do osób o różnym statusie pobytowym i na rynku pracy	a) Ograniczenie w doborze próby stanowi dostęp do sieci powiązań; oznacza to, iż istnieje teoretycznie możliwość „wykluczenia” grup izolowanych	a) Struktura migrantów w próbie może odpowiadać narzuconym parametrom; metoda ta sprawdzi się więc, gdy istnieją sensowne przesłanki określenia warstw (np. na podstawie danych rejestrowych)	a) Duże ryzyko przypadkowości i wystąpienia w próbie jednostek nietypowych; dotyczy to zwłaszcza takich sytuacji, gdy są poważne problemy z dotarciem do określonych respondentów (np. migrantów z określonej branży) i dobór odbywa się pod silną presją

Aspekty realizacji badania	Badanie RDS		Badanie Terenowe	
	Mocne strony	Słabe strony	Mocne strony	Słabe strony
Dane na temat pozycji na rynku pracy	<p>a) Szerokie spektrum zachowań; możliwe wychwycenie także tych osób, które nie pracują a tym samym nie są obecne np. w miejscach rekrutacji związanych z wykonywaniem pracy</p> <p>b) Możliwość dotarcia do osób zatrudnionych na relatywnie gorszych pozycjach zawodowych (rynek drugorzędny)</p>	<p>a) Bardzo duże trudności z dotarciem do osób, które pracują w miejscach odizolowanych i mają ograniczone możliwości dotarcia na miejsce badania.;</p> <p>b) Trudności z dotarciem do osób, których intensywność pracy jest bardzo wysoka (mogą nie mieć czasu, by dotrzeć na wywiad)</p>	<p>a) Możliwość pozyskania informacji na temat migrantów pracujących w specyficznych warunkach (np. pracujących i mieszkających w gospodarstwach rolnych)</p> <p>b) Względna łatwość dotarcia do osób w relatywnie dobrej sytuacji na rynku pracy – zatrudnionych na tzw. pierwotnym rynku pracy</p>	<p>a) Niewielkie szanse na dotarcie do osób, które pozostają bez pracy</p> <p>b) Niewielkie szanse dotarcia do osób szczególnie mobilnych, niedostępnych w swych miejscach pracy (np. pracujących w sektorze transportowym)</p>
Dane na temat transferów środków finansowych	<p>a) Atmosfera zaufania i poczucie anonimowości stwarzają podstawy do pozyskiwania danych o charakterze drażliwym, do których należą dane o transferach</p> <p>b) Badanie pozwala wychwycić migrantów czasowych i cyrkulacyjnych, którzy cechują się największą skłonnością do transferów</p> <p>c) Badanie pozwala otrzymać informacje na temat nieformalnych kanałów transferów (czyli takich, których nie ma w innych bazach danych)</p>	<p>a) Małe możliwości zdobycia informacji na temat transferów migrantów funkcjonujących poza sieciami powiązań</p>	<p>a) Teoretycznie możliwość pozyskania informacji na temat transferów w przypadku konkretnych grup celowych (np. pracowników danego sektora)</p>	<p>a) Formuła realizacji badania i warunki przeprowadzania wywiadów skutkują bardzo dużą skalą odmów odpowiedzi na pytania o transfery</p> <p>b) Pozyskane dane na temat wielkości transferów są o wiele mniej dokładne (głównie przedziały) niż w przypadku danych RDS</p> <p>c) Niska wiarygodność danych może być pochodną braku pełnej anonimowości</p>

Źródło: opracowanie własne

5.3 Rekomendacje

W oparciu o rozważania przedstawione w poprzednich częściach raportu, należy jednoznacznie stwierdzić, iż **jeśli celem badania będzie zbadanie wzorców oraz mechanizmów transferów środków finansowych przez migrantów, to metodą jednoznacznie rekomendowaną jest RDS**. Jest to pochodną wielu składowych tej metodologii, które skutkują uzyskaniem danych na temat pełnego przekroju populacji imigrantów a jednocześnie warunki realizacji badania (zaufanie, anonimowość) dają duże szanse na pozyskanie wiarygodnych danych wysokiej jakości, także w zakresie tematów drażliwych jakimi są transfery do kraju pochodzenia.

W szczególności RDS stanowi bardziej efektywną metodę badania:

- jeżeli w badaniu istotnym jest, aby uzyskać informację co do struktury migrantów (uwzględniającej także migrantów nielegalnych), pełnego spektrum wzorców migracyjnych i powiązanych z nimi zachowań dotyczącymi transferów;
- jeżeli w badaniu istotnym jest, aby dotrzeć do głównych grup transferujących pieniądze, którymi są przede wszystkim migranci czasowi i cyrkulacyjni;
- gdyż daje unikatową szansę poznania wzorców transferowania ze strony migrantów, których nie ma w żadnych rejestrach oraz których transfery nie są wychwytywane w rejestrach bankowych, bo głównie przekazują oni pieniądze kanałami nieformalnymi.

Próba celowo-warstwowa może potencjalnie stanowić lepsze rozwiązanie w badaniu transferów imigrantów w wybranych sytuacjach (dotyczy to np. konieczności zbadania specyficznych grup – por. poniżej). Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że decydując się na tę metodę **koniecznym jest opracowanie efektywnych i rygorystycznych metod kontroli pracy ankieterów**. Trzeba się też zawsze liczyć z przypadkowością uzyskanych wyników, niższą jakością uzyskanych danych oraz brakiem szans na uzyskanie reprezentatywnych wyników.

Próba celowo-warstwowa mogłaby lepiej spełnić zadania w badaniu transferów:

- jeżeli w badaniu istotnym byłoby pozyskanie informacji na temat konkretnych grup narodowościowych i zawodowych, czyli badanie miałoby w założeniu charakter wybiórczy;
- jeżeli w badaniu istotnym byłoby porównanie zachowań różnych grup narodowościowych i zawodowych, a co za tym idzie pozyskanie odpowiednio dużych liczebnie pod-grup przy stosunkowo niedużych liczebnościach próby całkowitej (w pewnym zakresie można to zapewnić także badaniem RDS o czym dalej);
- jeżeli w badaniu nie jest istotna generalizacja wyników ani próba szacowania struktur i całkowitych transferów migrantów.

BIBLIOGRAFIA

- Babbie, E. (2003), *Badania społeczne w praktyce*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bieniecki, M., M. Pawlak (2009), „Strategie przetrwania (skrót raportu)”. *Badania – Ekspertyzy – Rekomendacje*, Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.
- Churchill, G. A. (2002), *Badania marketingowe. Podstawy metodologiczne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Duszczak, M., Góra M., P. Kaczmarczyk (2013). Costs and Benefits of Labor Mobility between the EU and the Eastern Partnership Countries: The Case of Poland, *IZA Discussion Paper* 7664.
- Fihel, A. (2007), „Cechy społeczno-demograficzne i rozmieszczenie przestrzenne cudzoziemców w Polsce”, w: A. Górny, A. Grzymała-Kazłowska, E. Kępińska, A. Fihel, A. Piekut, *Od zbiorowości do społeczności: rola migrantów osiedleńczych w tworzeniu się społeczności imigranckich w Polsce*, *CMR Working Papers* Nr 27/85, Uniwersytet Warszawski.
- Fihel, A., A. Górny, P. Kaczmarczyk (2008), „Rynek pracy a integracja cudzoziemców z Ukrainy i z Wietnamu posiadających zezwolenie na osiedlenie się w Polsce” w: A. Grzymała-Kazłowska (red.), *Między jednością a wielością. Integracja odmiennych grup i kategorii imigrantów w Polsce*, Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami UW, str. 53-80.
- Gazeta Wyborcza, „Abolicja dla nielegalnych migrantów już w 2011 roku”, 27.10.2010.
- Gile, K. (2011), Improved Inference for Respondent-Driven Sampling Data with Application to HIV Prevalence Estimation, *Journal of the American Statistical Association*, 106 (493), str. 135-46.
- Gile, K. J., M. S. Handcock (2010), Respondent-Driven Sampling: An Assessment of Current Methodology, *Sociological Methodology*, 40, str. 285-328
- Górny, A., I. Koryś (2009), O pożytkach podejścia jakościowego w badaniu migracji międzynarodowych, *Przegląd Polonijny* 1, str. 27-45.
- Górny, A., M. Biernath, E. Kępińska, M. Kindler, A. Piekut, R. Stefańska, M. Szulecka (2010), „Integration: a supplementary driver”, w: A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski (red.), *Immigration to Poland: policy, employment, integration*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, str. 151-196.
- Grzymała-Kazłowska, A., S. Łodziński (2011), „Koncepcje, badania i praktyki integracji imigrantów. Doświadczenia polskie w europejskim kontekście”, *Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny* 2, str. 11-40.
- Heckathorn D. D., J. Jeffri (2001), Finding the beat: Using respondent-driven sampling to study jazz musicians, *Poetic*, 28, str. 307-329.
- Heckathorn, D. D. (1997), Respondent-Driven Sampling: A New Approach to the Study of Hidden Populations, *Social Problems* 44(2), str. 11-34.
- Horgen Friberg, J., G. Tyldum (2007), *Polonia i Oslo. En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet, Fafo-raport*, 27, FAFO

Johnston, L. G., K. Sabin (2010), Sampling hard-to-reach populations with respondent driven sampling, *Methodological Innovations Online* 5(2), str. 38-48.

Kindler, M. (2011), *Risk and risk strategies in economic migration from Ukraine: the case of migrant women working in the domestic work sector in Poland*, Amsterdam: Amsterdam University Press.

Montealegre, J. R., J. M. Risser, B. J. Selwyn, S. A. McCurdy K. Sabin (2012), Effectiveness of Respondent Driven Sampling to Recruit Undocumented Central American Immigrant Women in Houston, Texas for an HIV Behavioral Survey, *AIDS and Behavior*, February 2013, Volume 17, Issue 2, str. 719-727

Muhlau P., M. Kaliszewska, A. Roder (2011), „Polonia in Dublin, Preliminary Report of Survey Findings”, Report No.1, Demographic overview, Trinity College Dublin

Napierała, J., A. Górny (2011), „Badania migrantów jako przedstawicieli populacji „ukrytych” – dobór próby sterowany przez respondentów”, w: P. Kaczmarczyk (red.), *Mobilność i migracje w dobie transformacji*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, str. 155-193.

Okólski, M. (2001), „Mobilność przestrzenna z perspektywy koncepcji migracji niepełnej”, w: E. Jadzińska, M. Okólski (red.), *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, str. 31-61.

Okólski, M. (2010), „General Introduction”, w: A. Górny, I. Grabowska-Lusińska, M. Lesińska, M. Okólski (red.), *Immigration to Poland: policy, employment, integration*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, str. 17-53.

Parker, P. (2012), Latvian migrant workers' experience of discrimination in the republic of Ireland, http://llu.fh.lv/conference/new-dimensions-develop/2011/7th-New-dimensions-development-society-proceedings_2011-66-75.pdf, online (dostęp 6 grudnia 2013).

Rodriguez, L. (w opracowaniu), *Modes of Incorporation and Transnationalism among Nigerian Immigrants in New York City*, niepublikowany tekst

Semaan, S. (2010), Time-Space Sampling and Respondent-Driven Sampling with Hard-to-Reach Populations, *Methodological Innovations Online* 5(2), str. 60-75, [http://www.pbs.plym.ac.uk/mi/pdf/05-08-10/7.%20Semaan%20English%20\(formatted\).pdf](http://www.pbs.plym.ac.uk/mi/pdf/05-08-10/7.%20Semaan%20English%20(formatted).pdf) (dostęp 9 lipca 2012)

Tomas, A., K. Gile (2011), The effect of differential recruitment, non-response and non-recruitment on estimators for respondent-driven sampling, *Electronic Journal of Statistics* 5, str. 899-934.

Uniwersytet Warszawski, Wydział Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Instytut Polityki Społecznej (2011) „Raport z realizacji usługi badawczej pt. ‘Przeprowadzenie badań nt. systemów imigracji różnych grup migranckich oraz dopuszczenia ich do polskiego rynku pracy, np. osób wysoko wykwalifikowanych; zagranicznych studentów polskich uczelni; studentów szkół zagranicznych odbywających praktykę/staż w Polsce; pracowników delegowanych przez firmy zagraniczne; pracowników tymczasowych państw sąsiadujących”, Warszawa, materiał niepublikowany.

Wesley Hansen, N., J., A. Hansen (2009), *Experiences with RDS methodology based on Polonia in Copenhagen – A study of the working and living conditions of Polish migrant workers in the Copenhagen Area*, prezentacja podczas seminarium projektu MWM.

ZAŁĄCZNIK NR 1
KWESTIONARIUSZ BADANIA RDS

Wrzesień - Listopad 2012

WERSJA POLSKA

1	Numer kwestionariusza:	_ _ _
2	Numer respondenta:	_ _ - _ _ - _ _ _ - _ _ _ _ - _
3	Numer ankietera:	_ _
4	Data wywiadu:	dzień: _ _ miesiąc: _ _
5	Czas wywiadu:	początek: godz _ _ :min _ _ koniec: godz _ _ :min _ _
6	Sprawdzony przez:	_ _ _
7	Numer osoby wprowadzającej dane:	_ _ _
8	Data wprowadzenia do systemu:	dzień: _ _ miesiąc: _ _
9	Zwerbowany przez:	_ _ - _ _ - _ _ _ - _ _ _ _ - _
10	Numer kuponu:	_
11	Numer fali:	_ _
12	Stan wywiadu:	Ukończony 1 Częściowo kończony 2

WAŻNA INFORMACJA DLA WSZYSTKICH RESPONDENTÓW:

Pragniemy zapewnić, że informacje uzyskane od Pana(i) są i pozostaną anonimowe i będą wykorzystywane jedynie w zbiorczych opracowaniach naukowych. Nie prosimy Pana(i) o podanie imienia i nazwiska ani o okazanie żadnych dokumentów tożsamości.

Informacje z poniższych pytań są dla nas bardzo ważne i będziemy wdzięczni, jeśli zechce Pan(i) na nie odpowiedzieć. W każdym momencie naszej rozmowy może jednak Pan(i) odmówić udzielenia odpowiedzi na zadane pytania. Lepiej żeby Pan(i) odmówił(a) odpowiedzi, niż podał(a) nieprawdźiwą.

Uzyskane informacje posłużą wyłącznie do przygotowania zbiorczego opracowania na temat sytuacji migrantów z Ukrainy, Białorusi i Rosji w Polsce. Pozwolą one lepiej zorientować się na jakie problemy natykają się cudzoziemcy z tych krajów w Polsce oraz zaproponować rozwiązania służące ich potrzebom.

SCREENER	
S0. Płeć respondenta ANKIETER: Zaznaczyć bez zadawania pytania	1. mężczyzna 2. kobieta
S1. Ile ma Pan(i) lat (ukończonych)? ANKIETER: Wpisać obok dokładny wiek respondenta.	__ __ <u>Jeżeli respondent ma poniżej 18 lat lub powyżej 65 lat → zakończyć wywiad.</u>
S2. Obywatelstwa jakich krajów posiada Pan(i) obecnie? ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.	1. ukraińskie 2. białoruskie 3. rosyjskie 4. polskie → jeśli wyłącznie polskie i/lub inne zakończyć wywiad 5. inne (jakie?)..... → jeśli wyłącznie polskie i/lub inne zakończyć wywiad
S3. Czy w minionym tygodniu przynajmniej przez 1 godzinę wykonywał(a) Pan(i) pracę przynoszącą zarobek lub dochód ? ANKIETER: Jeżeli osoba posiada pracę, ale jej nie wykonywała w minionym tygodniu ze względu na chorobę albo urlop to należy zaznaczyć odpowiedź 1.	1. tak → przejść do S5 2. nie
S4. Czy pracował(a) Pan(i) w Polsce w ciągu ostatnich 12 miesięcy? Chodzi nam o jakąkolwiek pracę, również dorywczą.	1. tak 2. nie → zakończyć wywiad
S5. Do jakiej kategorii zaliczyłby(aby) Pan(i) obecną lub <u>ostatnio wykonywaną</u> przez Pana(ią) pracę w Polsce? ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź –jeśli respondent ma więcej niż 1 pracę, ustalić kategorię pracy głównej.	1. usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo 2. usługi dla gospodarstw domowych (sprzątanie, opieka nad dziećmi, opieka nad starszymi osobami) 3. rolnictwo, ogrodnictwo 4. transport 5. handel 6. inne (jakie?)
S6. Czy kształcił się Pan(i) obecnie <u>w Polsce</u>?	1. nie kształcę się 2. kształcę się w szkole, na uczelni, w ramach studiów dziennych → zakończyć wywiad 3. kształcę się w szkole, na uczelni, w ramach studiów wieczorowych → zakończyć wywiad 4. kształcę się w szkole, na uczelni, w ramach studiów zaoczných 5. dokształcam się w ramach studiów podyplomowych lub kursów zawodowych
S7. Kiedy przyjechał(a) Pan(i) do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy? Proszę podać <u>rok i miesiąc przyjazdu.</u>	rok __ __ __ __ miesiąc __ __ <u>Jeżeli pierwszy przyjazd był przed 1989 rokiem → zakończyć wywiad</u>
Jeżeli respondent spełnia kryteria doboru, przejść do następnej części.	

PYTANIA WPROWADZAJĄCE			
<p>P1. W jakim kraju Pan(i) się urodził(a)?</p> <p><i>ANKIETER: W przypadku, gdy odpowiedź odnosi się do Związku Radzieckiego, zaznaczyć nazwę odpowiedniej republiki ZSRR</i></p>	<p>1. Ukraina 2. Białoruś 3. Rosja 4. inny kraj (jaki?).....</p>		
<p>P2. Z jakiego kraju przyjechał(a) Pan(i) do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p> <p><i>ANKIETER: W przypadku, gdy odpowiedź odnosi się do Związku Radzieckiego, zaznaczyć nazwę odpowiedniej republiki ZSRR</i></p>	<p>1. Ukraina 2. Białoruś 3. Rosja 4. inny kraj (jaki?).....</p>		
<p>P2a. Proszę nazwać Pana(i) kraj pochodzenia: w jakim kraju mieszkał(a) Pan(i) na stałe przed obecnym przyjazdem do Polski.</p> <p><i>ANKIETER: Poprosić respondenta, by od tej pory, gdy mowa będzie o kraju pochodzenia, odnosił się do tego kraju.</i></p>	<p>Kraj pochodzenia:.....</p>		
<p>UWAGA! KOLEJNE PYTANIA (P3-P4, P6-P15) DOTYCZĄ PIERWSZEGO PRZYJAZDU DO POLSKI W CELU INNYM NIŻ TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWY!</p>			
<p><i>ANKIETER: Jeżeli w P2 respondent <u>wskazał Ukrainę, Białoruś lub Rosję, wręczyć kartę P3.</u></i></p> <p>P3. Z jakiego obwodu/regionu Pan(i) przyjechał(a) do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p> <p><i>ANKIETER: Zakodować w odpowiedniej kolumnie region zgodnie z kafeterią dla danego kraju.</i></p>	<p>Ukraina</p> <p> _ _ _ _ </p>	<p>Białoruś</p> <p> _ _ _ _ </p>	<p>Rosja</p> <p> _ _ _ _ </p>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę P4</i></p> <p>P4. Jaka jest wielkość miejscowości, w której mieszkał(a) Pan(i) przed przyjazdem do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p>	<p>01. wieś 02. miasto do 20 tys. mieszkańców 03. miasto 20-50 tys. mieszkańców 04. miasto 50-100 tys. mieszkańców 05. miasto 100-250 tys. mieszkańców 06. miasto 250-500 tys. mieszkańców 07. miasto 500 tys. – 1 mln mieszkańców 08. 1 mln – 5 mln mieszkańców 09. powyżej 5 mln mieszkańców 10. nie wiem</p>		
<p>P5. Jak często jeździ Pan(i) do swojego kraju pochodzenia?</p>	<p>01. jeden raz w miesiącu lub częściej 02. raz/dwa razy w ciągu trzech miesięcy 03. raz/dwa razy w ciągu pół roku 04. raz na rok 05. raz na dwa/trzy lata 06. rzadziej niż raz na trzy lata 07. inaczej (jak często?)..... 08. nie był(em) w swoim kraju pochodzenia ani razu, odkąd stamtąd wyjechałem(am) 09. trudno powiedzieć</p>		

<p>P6. Czy kiedykolwiek <u>przed pierwszym przyjazdem do Polski</u> wykonywał(a) Pan(i) pracę przynoszącą zarobek lub dochód bądź pomagał(a) nieodpłatnie w rodzinnej działalności gospodarczej?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie → przejść do P9
<p>ANKIETER: Jeżeli P6 = 1, tzn. respondent pracował przed przyjazdem do Polski</p> <p>P7. Jaki był Pana(i) ogólny staż pracy przed <u>pierwszym przyjazdem do Polski</u>? Proszę podać liczbę pełnych lat.</p> <p>ANKIETER: Zaokrąglić do pełnego roku.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. __ __ lat 2. mniej niż rok
<p>ANKIETER: Jeżeli P6 = 1, tzn. pracował przed przyjazdem do Polski Wręczyć kartę P8</p> <p>P8. Jaki zawód Pan(i) wykonywał(a) <u>przed przyjazdem do Polski w ostatniej pracy, trwającej co najmniej 6 miesięcy</u>?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. menedżer wysokiego szczebla 2. menedżer niskiego/średniego szczebla 3. specjalista (np. prawnik, lekarz, księgowy, wykładowca, informatyk) 4. robotnik / rzemieślnik wykwalifikowany (np. spawacz, operator maszyny, wykwalifikowany murarz, fryzjer, krawiec) 5. prace proste (np. pokojówka w hotelu, zbieranie owoców, kelner, robotnik niewykwalifikowany, sprzątanie, opieka nad dziećmi lub starszymi osobami) 6. inny (jaki?) 7. przed przyjazdem nigdzie nie pracowałem(am) przez okres dłuższy niż 6 miesięcy
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P9 Zaznaczyć jedną odpowiedź.</p> <p>P9. Jakie było Pan(i) główne zajęcie <u>bezpośrednio przed pierwszym przyjazdem do Polski</u>?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. praca odpłatna - zatrudniony(a) u kogoś (także w wypadku tymczasowej przerwy w pracy) → przejść do P10 02. praca odpłatna na własny rachunek / w firmie rodzinnej/ gospodarstwie rolnym → przejść do P10 03. nauka w szkole lub na uczelni (nauka nie była opłacana przez pracodawcę; także w wypadku wakacyjnej przerwy w nauce) → przejść do P10 04. bezrobotny(a), aktywnie poszukiwałem(am) pracy → przejdź do P9a 05. bezrobotny(a), nie poszukiwałem(am) aktywnie pracy, ale chciałem(am) pracować → przejść do P10 06. nie pracowałem(am) z powodu choroby/niepełnosprawności → przejść do P10 07. byłem na emeryturze, rencie → przejść do P10 08. odbywałem(am) obowiązkową służbę wojskową lub służbę zastępczą → przejść do P10 09. zajmowałem(am) się domem, opiekowałem(am) dziećmi lub innymi osobami → przejść do P10 10. inne (jakie?) → przejść do P10
<p>ANKIETER: Jeżeli P9 = 4, tzn. respondent był bezrobotny</p> <p>P9a. Jak długo poszukiwał(a) Pan(i) pracy <u>przed pierwszym przyjazdem do Polski</u>? (w miesiącach)</p> <p>ANKIETER: Dotyczy poszukiwania pracy w kraju pochodzenia.</p>	<p> __ __ miesiący</p>

<p>P10. Czy obecny pobyt jest pierwszym Pana(i) pobytem w Polsce? Chodzi o pierwszy przyjazd w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy.</p>	<p>1. tak → przejść do części <u>Obecny pobyt w Polsce (pytanie O1)</u> 2. nie</p>
<p>P11. Jak długo trwał Pana(i) pierwszy pobyt w Polsce? Chodzi o pierwszy przyjazd w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy.</p> <p><i>ANKIETER: Zapisać liczbę miesięcy. 0 – jeśli wyjazd trwał krócej niż miesiąc</i></p>	<p> __ __ __ miesiący</p>
<p>P12. Ile razy łącznie był(a) Pan(i) w Polsce w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p> <p><i>ANKIETER: Zapisać liczbę pobytów.</i></p>	<p> __ __ __ razy</p>
<p>P13. Jak dużo czasu spędził(a) Pan(i) łącznie na terenie Polski, od momentu pierwszego pobytu w Polsce do dnia dzisiejszego? Chodzi wyłącznie o pobyty w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy. Proszę podać łączny czas takich pobytów.</p> <p><i>ANKIETER: Wpisać łączny czas podany przez respondenta.</i></p>	<p> __ __ __ miesiący</p>
<p>P14. <u>Ile trwał najdłuższy spośród wszystkich Pana(i) pobytów w Polsce w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy, licząc również ten obecny?</u></p>	<p>1. __ __ __ miesiący 2. najdłuższy jest obecny pobyt</p>
<p>P15. U ilu łącznie pracodawców Pan(i) pracował(a) w Polsce, w trakcie <u>wszystkich swoich pobytów?</u> Proszę wskazać orientacyjną liczbę.</p>	<p> __ __ __ </p>

Teraz chciał(a)bym porozmawiać z Panem(ią) na temat wszystkich Pana(i) pobytów w Polsce, które odbywały się w ciągu pięciu minionych lat, czyli od 1 stycznia 2007 roku do dnia dzisiejszego. Chodzi mi teraz o wszystkie pobyty (w tym także turystyczno-wypoczynkowe). Przypominając sobie te pobyty, proszę posłużyć się poniższym kalendarzem, w którym jedno pole odpowiada połowie miesiąca.

ANKIETER: Należy pomóc respondentowi wypełnić poniższy kalendarz. Na jego podstawie należy określić liczbę pobytów respondenta w Polsce w ciągu minionych 5 lat trwających co najmniej 1 miesiąc.

UWAGA! Jeżeli przerwa pomiędzy pobytami w Polsce była krótsza niż 2 tygodnie, to należy je traktować jako jeden pobyt.

Jeżeli respondent 1 stycznia 2007 roku przebywał w Polsce, to należy uwzględnić też tamten pobyt, nawet gdy rozpoczął się dużo wcześniej.

Rok	styczeń	lut	marzec	kwie.	maj	czerw.	lipiec	sierpień	wrze.	paździ.	listopad	grudz.
2007												
2008												
2009												
2010												
2011												
2012												

ANKIETER: Określić liczbę pobytów respondenta, które trwały co najmniej 1 miesiąc (pamiętając o powyższej definicji pobytu) i nadaj im kolejne numery. Następnie w odniesieniu do każdego z pobytów określ ich początek i czas trwania na podstawie kalendarza. Odpowiednie wartości wpisz w polach pytań P16a i P16b. W przypadku pierwszego pobytu trzeba dowiedzieć się o moment jego rozpoczęcia jeżeli zaczął się przed 1 stycznia 2007. Następnie zadawać pytania P16c-P16e. Należy zacząć od pierwszego pobytu, a następnie przechodzić do kolejnych pobytów. Nie zadawać tych pytań w odniesieniu do obecnego (ostatniego) pobytu.

Rozpocznijmy od pierwszego pobytu...

	A. Pierwszy pobyt	B. Drugi pobyt	C. Trzeci pobyt	D. Czwarty pobyt	E. Piąty pobyt	F. Szósty pobyt	G. Siódmy pobyt	H. Ósmy pobyt
P16a. Kiedy rozpoczął się ten pobyt? (rok, miesiąc)	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _
P16b. Jak długo trwał? (dni, miesiące)	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _
ANKIETER: Wręczyć kartę P16c. Zaznaczyć jedną odpowiedź								
P16c. Czym Pan(i) głównie się zajmował(a) w trakcie tego pobytu:								
1. Pracowałem(am)	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Uczyłem(am) się/studiowałem(am)	2	2	2	2	2	2	2	2
3. Nie pracowałem(am), poszukiwałem(am) pracę	3	3	3	3	3	3	3	3
4. Nie pracowałem(am) z powodu choroby lub niepełnosprawności	4	4	4	4	4	4	4	4
5. Zajmowałem(am) się domem / dziećmi	5	5	5	5	5	5	5	5
6. Odpoczywałem(am)/ zajmowałem(am) się prywatnymi sprawami	6	6	6	6	6	6	6	6
7. Inne (jakie?)	7	7	7	7	7	7	7	7

	A. Pierwszy pobyt	B. Drugi pobyt	C. Trzeci pobyt	D. Czwarty pobyt	E. Piąty pobyt	F. Szósty pobyt	G. Siódmy pobyt	H. Ósmy pobyt
	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _	R _ _ _ _ M _ _ _
	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _
<p>ANKIETER: Jeżeli pobyt związany z pracą, tzn. P16c = 1</p> <p>Wręczyć kartę P 16d</p> <p>P16d. W jakich sektorach pracował(a) Pan(i) w trakcie tego pobytu?</p> <p>1. Rolnictwo 01 01 01 01 01 01 01 01</p> <p>2. Przemysł 02 02 02 02 02 02 02 02</p> <p>3. Budownictwo 03 03 03 03 03 03 03 03</p> <p>4. Usługi remontowo-wykończeniowe 04 04 04 04 04 04 04 04</p> <p>5. Usługi dla gospodarstw domowych 05 05 05 05 05 05 05 05</p> <p>6. Inne usługi (jaki?)..... 06 06 06 06 06 06 06 06</p> <p>7. Edukacja 07 07 07 07 07 07 07 07</p> <p>8. Handel hurtowy i detaliczny 08 08 08 08 08 08 08 08</p> <p>9. Hotelarstwo i gastronomia 09 09 09 09 09 09 09 09</p> <p>10. Służba zdrowia 10 10 10 10 10 10 10 10</p> <p>11. Transport 11 11 11 11 11 11 11 11</p> <p>12. Inny sektor (jaki?)..... 12 12 12 12 12 12 12 12</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</p>								
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P16e</p> <p>P16e. Czy w związku z tym przyjazdem posiadał(a) Pan(i) któryś z następujących dokumentów pobytowych?</p> <p>1. tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca 01 01 01 01 01 01 01 01</p> <p>2. status uchodźcy/ochrona uzupełniająca/zgoda na pobyt tolerowany 02 02 02 02 02 02 02 02</p> <p>3. wiza w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej 03 03 03 03 03 03 03 03</p> <p>4. wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi 04 04 04 04 04 04 04 04</p> <p>5. wiza w celu łączenia rodzin 05 05 05 05 05 05 05 05</p> <p>6. wiza w celu turystycznym 06 06 06 06 06 06 06 06</p>								

7. wiza w celu odwiedzin	07	07	07	07	07	07	07	07
8. wiza w celu odbycia studiów	08	08	08	08	08	08	08	08
9. wiza służbowa lub dyplomatyczna	09	09	09	09	09	09	09	09
10. wiza związana z repatriacją	10	10	10	10	10	10	10	10
11. wiza związana z Kartą Polaka	11	11	11	11	11	11	11	11
12. inna wiza (jaka?).....	12	12	12	12	12	12	12	12
13. zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego	13	13	13	13	13	13	13	13
14. zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony	14	14	14	14	14	14	14	14
15. zezwolenie na osiedlenie się	15	15	15	15	15	15	15	15
16. zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego WE	16	16	16	16	16	16	16	16
17. dokumenty potwierdzające obywatelstwo polskie	17	17	17	17	17	17	17	17
18. dokumenty potwierdzające obywatelstwo państwa UE/EOG	18	18	18	18	18	18	18	18
19. dokumenty pobytowe dla członka rodziny obywatela UE/EOG	19	19	19	19	19	19	19	19
20. dokumenty potwierdzające obywatelstwo kraju zwolnionego z obowiązku wizowego	20	20	20	20	20	20	20	20
21. inne dokumenty (jakie?)	21	21	21	21	21	21	21	21

22. nie miałem(am) żadnego z tych dokumentów	22	22	22	22	22	22	22	22
<i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i>								

OBECNY POBYT W POLSCE	
<p>O1. Chciał(a)bym porozmawiać teraz z Panem(ią) bardziej szczegółowo na temat Pana(i) <u>obecnego</u> pobytu w Polsce.</p> <p><i>ANKIETER: Sprawdź w kalendarzu, kiedy rozpoczął się obecny pobyt, i wpisz rok oraz miesiąc, nie pytając o to respondenta</i></p>	<p>rok __ __ __ __, miesiąc __ __ </p>
<p><i>ANKIETER: Zadawać wszystkim respondentom. Wręczyć kartę O2</i></p> <p>O2. Jaka była najważniejsza przyczyna Pana(i) obecnego przyjazdu do Polski?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną główną odpowiedź respondenta.</i></p>	<p>01. brak pracy w kraju pochodzenia 02. niezadawalający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia 03. niezadawalający poziom świadczeń społecznych (np. emerytury, renty, in.) 04. niezadowolenie z pracy (czynniki inne niż wynagrodzenie) w kraju pochodzenia 05. chęć nauki języka polskiego 06. chęć podjęcia lub kontynuacji studiów 07. przyjazd do rodziny lub znajomych 08. względy polityczne 09. inne (jakie?)</p>
<p>O3. Jak długo planuje Pan(i) pozostać jeszcze w Polsce?</p> <p><i>ANKIETER: Odczytać kafeterię, jeśli respondent nie poda dokładnego czasu.</i></p>	<p> __ __ __ miesiący LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnego czasu:</p> <p>1. krócej niż 3 miesiące 2. 3-6 miesięcy 3. 7-12 miesięcy 4. 1 rok-3 lata 5. powyżej 3 lat, ale nie na stałe 6. na stałe 7. nie wiem</p>
<p>O4. Czy któryś członek Pan(i) najbliższej rodziny mieszka teraz w Polsce (pobyt dłuższy niż 3 miesiące)?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta.</i></p>	<p>01. mąż / żona 02. partner / partnerka 03. dorosłe dziecko / dzieci (powyżej 18 lat) 04. niepełnoletnie dziecko / dzieci (poniżej 18 lat) 05. rodzice / teściowie 06. rodzeństwo 07. dziadkowie 08. nie, nikt najbliższej rodziny nie mieszka w Polsce</p>

	łączna liczba osób	A. w Polsce _ _	B. na Ukrainie / Białorusi / w Rosji / innym kraju _ _
	Członek gospodarstwa domowego	Liczba osób	Liczba osób
O5a. Chciał(a)bym się teraz zapytać o Pana(i) gospodarstwo domowe, czyli osoby, z którymi Pan(i) mieszka i dzieli swoje dochody i wydatki. Z ilu osób składa się obecnie Pana(i) gospodarstwo domowe w Polsce? Kim są dla Pana(i) te osoby?	01. respondent	01	01
O5b. Z ilu osób składa się obecnie Pana(i) gospodarstwo domowe w [pytać o kraj pochodzenia respondenta]. Kim są dla Pana(i) te osoby?	02. babcia	_ _	_ _
<p><i>ANKIETER: W razie wątpliwości wyjaśnić, że nie musi to być wspólne zamieszkiwanie obecnie – np. jeżeli respondent od dłuższego czasu mieszka w Polsce, ale ma rodzinę w kraju pochodzenia, to traktujemy to jako jego gospodarstwo domowe.</i></p> <p><i>UWAGA: Nie odczytywać kategorii, tylko poprosić respondenta, żeby sam podał liczbę osób i następnie wymienił je. Wówczas wpisać liczby osób w gospodarstwie domowym w Polsce i w innym kraju odpowiednio do rubryk A i B, i zaznaczyć symbole odpowiedzi w odpowiednich rubrykach tabeli obok. Np. jeżeli respondent powie, że mieszka z dwoma siostrami i mamą, przy kategorii nr 6 (siostra) wpisać 2, i przy kategorii nr 4 (matka / macocha) wpisać 1.</i></p>	03. dziadek	_ _	_ _
	04. matka/macocha	_ _	_ _
	05. ojciec/ojczym	_ _	_ _
	06. siostra	_ _	_ _
	07. brat	_ _	_ _
	08. współmałżonek / partner/partnerka	_ _	_ _
	09. córka/pasierbica	_ _	_ _
	10. syn/pasierb	_ _	_ _
	11. wnuczka	_ _	_ _
	12. wnuk	_ _	_ _
	13. teściowa	_ _	_ _
	14. teść	_ _	_ _
	15. szwagierka/ bratowa	_ _	_ _
	16. szwagier	_ _	_ _
	17. synowa	_ _	_ _
	18. zięć	_ _	_ _
	19. inni krewni	_ _	_ _
	20. inne osoby (jakie?..)	_ _	_ _
<p><i>ANKIETER: Jeżeli w O5a lub O5b respondent nie wymieni współmałżonka /partnera /partnerki (nie wskaże odp. 8)</i></p> O6. Czy ma Pan(i) partnera(kę)?	1. tak		
	2. nie → przejść do O7		
<p><i>ANKIETER: Jeżeli respondent ma partnera</i></p> O6a. Jakie obywatelstwo / obywatelstwa posiada Pana(i) partner?	1. ukraińskie		
	2. białoruskie		
	3. rosyjskie		
	4. polskie		
<p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</i></p>	5. inne (jakie?).....		
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę O7</i></p> O7. Jaka jest obecnie Pana(i) sytuacja na rynku pracy w Polsce? Proszę wybrać najlepiej pasującą odpowiedź.	1. praca stała → przejść do O8		
	2. praca dorywcza → przejść do O8		
	3. własna działalność gospodarcza → przejść do O8		
	4. chwilowo pozostaję bez pracy, ale poszukuję pracy i mogę ją podjąć od zaraz		
	5. nie mam pracy i jej nie poszukuję lub nie mogę podjąć od razu		
<p><i>ANKIETER: Jeżeli O7=4 lub 5 Wręczyć kartę O7a</i></p> O7a. Jakie jest obecnie Pana(i) główne źródło dochodu?	1. oszczędności		
	2. świadczenia socjalne		
	3. wsparcie finansowe ze strony rodziny/przyjaciół		
	4. pożyczka		
	5. inne (jakie?)		

<p>ANKIETER: Zadawać wszystkim respondentom</p> <p>O8. Czy korzysta Pan(i) i/lub Pana(i) małżonek / partner z polskiej pomocy socjalnej?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie → przejść do O10
<p>ANKIETER: Jeżeli O8 = 1 Wręczyć kartę O9a</p> <p>O9a. Z jakiego typu świadczeń Pan(i) i/lub Pana(i) małżonek / partner korzysta?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. zasiłek dla bezrobotnych 2. zasiłki i inne świadczenia związane z wychowaniem dzieci 3. zasiłki socjalne (związane z sytuacją materialną) 4. świadczenia emerytalne 5. inne (jakie?)
<p>ANKIETER: Jeżeli O8 = 1 Wręczyć kartę O9b</p> <p>O9b. Ile wynoszą przeciętnie w miesiącu te świadczenia socjalne (łącznie ze świadczeniami otrzymywanymi przez małżonka/partnera)?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. do 100 zł 2. 101 – 300 zł 3. 301 – 500 zł 4. 501 - 1 000 zł 5. 1001 - 1 500 zł 6. powyżej 1 500 zł 7. odmowa odpowiedzi
<p>PYTANIA OD O10 DO O25 ZADAWAĆ TYLKO OSOBOM OBECNIE PRACUJĄCYM (O7 = 1, 2 LUB 3)</p>	
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P16d</p> <p>O10. W jakich sektorach Pan(i) pracował(a) i/lub nadal pracuje w trakcie obecnego pobytu?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. rolnictwo → przejść do O11 02. przemysł → przejść do O11 03. budownictwo → przejść do O11 04. usługi remontowo-wykończeniowe → przejść do O11 05. usługi dla gospodarstw domowych → przejdź do O10a 06. inne usługi (jakie?)..... → przejść do O11 07. edukacja → przejść do O11 08. handel hurtowy i detaliczny → przejść do O11 09. hotelarstwo i gastronomia → przejść do O11 10. służba zdrowia → przejść do O11 11. transport → przejść do O11 12. inny (jaki?)..... → przejść do O11
<p>ANKIETER: Jeżeli O10=5</p> <p>O10a. Jaki charakter miały (mają) te usługi?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. sprzątnięcie 2. prowadzenie całego gospodarstwa domowego (gotowanie, pranie) 3. opieka nad dziećmi 4. opieka nad osobami starszymi 5. opieka nad osobami niepełnosprawnymi 6. inny (jaki?)
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P8</p> <p>O11. Jakiego rodzaju pracę wykonuje Pan(i) obecnie w Polsce? Jeżeli pracuje Pan(i) w kilku miejscach, proszę mówić o tej pracy, którą uważa Pan(i) za swoją główną.</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. menedżer wysokiego szczebla 2. menedżer niskiego/średniego szczebla 3. specjalista (np. prawnik, lekarz, księgowy, wykładowca, informatyk) 4. robotnik / rzemieślnik wykwalifikowany (np. spawacz, operator maszyny, wykwalifikowany murarz, fryzjer, krawiec) 5. prace proste (np. pokojówka w hotelu, zbieranie owoców, kelner, robotnik niewykwalifikowany, sprzątnięcie, opieka nad dziećmi lub starszymi osobami) 6. inne (jakie?)
<p>O12. Jaki zawód Pan(i) wykonuje? Znowu chodzi o Pana(i) obecne główne zajęcie.</p> <p>ANKIETER: Zapisać odpowiedź respondenta</p>	<p>.....</p>
<p>O13. Wykonywana przez Pana(ią) praca jest pracą.....</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. poniżej moich kwalifikacji 2. zgodną z moimi kwalifikacjami 3. powyżej moich kwalifikacji 4. trudno powiedzieć

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P16e</p> <p>O14. Czy w związku z tym przyjazdem posiada Pan(i) któryś z następujących dokumentów?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca → przejdź do pytania O14a 02. status uchodźcy/ochrona uzupełniająca/zgoda na pobyt tolerowany → przejdź do pytania O14a 03. wiza w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej → przejdź do pytania O16 04. wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi → przejdź do pytania O15a 05. wiza w celu łączenia rodzin → przejdź do pytania O16 06. wiza w celu turystycznym → przejdź do pytania O16 07. wiza w celu odwiedzin → przejdź do pytania O16 08. wiza w celu odbycia studiów → przejdź do pytania O16 09. wiza służbowa lub dyplomatyczna → przejdź do pytania O16 10. wiza związana z repatriacją → przejdź do pytania O16 11. wiza związana z Kartą Polaka → przejdź do pytania O16 12. inna wiza (jaka?) → przejdź do pytania O16 13. zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego → przejdź do pytania O16 14. zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony → przejdź do pytania O14a 15. zezwolenie na osiedlenie się → przejdź do pytania O16 16. zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego WE → przejdź do pytania O16 17. dokumenty potwierdzające obywatelstwo polskie → przejdź do pytania O16 18. dokumenty potwierdzające obywatelstwo państwa UE/EOG → przejdź do pytania O16 19. dokumenty pobytowe dla członka rodziny obywatela UE/EOG → przejdź do pytania O16 20. dokumenty potwierdzające obywatelstwo kraju zwolnionego z obowiązku wizowego → przejdź do pytania O14a 21. inne dokumenty (jakie?) → przejdź do pytania O14a 22. nie mam żadnych z tych dokumentów → przejdź do pytania O14a
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 1, 2, 14, 20, 21 lub 22</p> <p>O14a. Czy złożył(a) Pan(i) wniosek w ramach tegorocznej abolicji?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15a. Na jaki czas zostało wystawione oświadczenie?</p>	<p> __ __ miesiący</p>
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15b. Czy zamierza Pan(i) wykorzystać cały ten czas podczas jednego czy więcej pobytów? Proszę uwzględnić także czas wykorzystany już podczas poprzednich przyjazdów w ramach posiadanego oświadczenia.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak, podczas jednego pobytu 2. wykorzystam go w trakcie dwóch pobytów 3. wykorzystam go w trakcie więcej niż dwóch pobytów
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15c. Skąd miał(a) Pan(i) kontakt do pracodawcy, który wystawił Panu(i) oświadczenie o zamiarze zatrudnienia?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. znałem(am) tego pracodawcę osobiście 2. od znajomego, który pracował u tego pracodawcy 3. z agencji pośrednictwa pracy 4. z ogłoszenia pracodawcy 5. od nieformalnych pośredników (np. kierowcy busów) 6. inne (jakie?)

ANKIETER: Jeżeli O14 = 4	
O15d. Czy po przyjeździe do Polski po raz pierwszy na to oświadczenie pracował(a) Pan(i) u pracodawcy, który wystawił Panu(i) oświadczenie o zamiarze zatrudnienia?	1. tak 2. nie
ANKIETER: Chodzi o pierwszy przyjazd na oświadczenie, które ma obecnie respondent	
ANKIETER: Jeżeli O14 = 4	
O15e. Czy obecnie pracuje Pan(i) u tego samego pracodawcy, który wystawił Panu(i) oświadczenie?	1. tak 2. nie
ANKIETER: Jeżeli O14 = 4	
O15f. Czy po przyjeździe do Polski po raz pierwszy na to oświadczenie pracował(a) Pan(i) w tym samym sektorze pracy, którego dotyczyło wystawione dla Pana(i) oświadczenie pracodawcy o zamiarze zatrudnienia?	1. tak 2. nie
ANKIETER: Chodzi o pierwszy przyjazd na oświadczenie, które ma obecnie respondent	
ANKIETER: Jeżeli O14 = 4	
O15g. Czy obecnie pracuje Pan(i) w tym samym sektorze pracy, którego dotyczyło wystawione dla Pana(i) oświadczenie pracodawcy o zamiarze zatrudnienia?	1. tak 2. nie
ANKIETER: Zadawać wszystkim osobom obecnie pracującym Wręczyć kartę O16	1. mam zezwolenie na pracę 2. mam oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi 3. wykonuję taką pracę, która nie wiąże się z obowiązkiem posiadania zezwolenia na pracę cudzoziemca 4. mam taką kartę pobytu, na podstawie której mogę podejmować pracę w Polsce bez zezwolenia 5. pracuję nielegalnie 6. inna sytuacja (jaka?).....
O16. Które z poniższych stwierdzeń najlepiej określa podstawy prawne <u>obecnie wykonywanej przez Pana(i)a pracy?</u>	
O17. U ilu pracodawców pracuje Pan(i) obecnie?	__ __ 2. nie mam pracodawców → przejść do O23
Pyt. O18 - O22a ZADAWAĆ RESPONDENTOM, KTÓRZY MAJĄ PRZYNAJMNIEJ JEDNEGO PRACODAWCĘ	
ANKIETER: Wręczyć kartę O18	
O18. Czy ma Pan(i) podpisaną umowę z którymś pracodawcą?	1. z niektórymi tak, z niektórymi nie 2. z żadnym pracodawcą nie mam podpisanej umowy 3. ze wszystkimi pracodawcami mam podpisaną umowę 4. prowadzę własną działalność gospodarczą 5. nie wiem
ANKIETER: Wręczyć kartę O19	
O19. Czy od Pana(i) wynagrodzenia opłacane są podatki (związane z Pana(i) zatrudnieniem - dochodowe)?	1. tak, w Polsce 2. tak, za granicą 3. tak, zarówno w Polsce, jak i za granicą 4. nie 5. nie wiem
ANKIETER: Wręczyć kartę O20	
O20. Czy w razie wypadku w pracy może Pan(i) liczyć na opiekę lekarską w Polsce?	1. tak, wykupiłem(łam) w.....(kraj pochodzenia) obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne na czas pobytu w Polsce 2. tak, mam inne ubezpieczenie 3. tak, ale na własny koszt, bo nie mam ubezpieczenia 4. nie 5. nie wiem
O21. Czy obecny pracodawca odprowadza za Pana(i)a składki na ubezpieczenie zdrowotne?	1. tak 2. nie 3. nie wiem

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę O22</p> <p>O22. Czy któryś pracodawca oferuje Panu(i) dodatkowe świadczenia, takie jak na przykład...</p> <p>ANKIETER: zaznaczyć wszystkie twierdzące odpowiedzi</p>	<p>01. mieszkanie 02. wyżywienie 03. szkolenia specjalistyczne 04. naukę języka 05. pomoc w załatwianiu formalności (np. dokumenty pobytowe, nostryfikacja dyplomu) 06. opiekę zdrowotną (np. wykupiony dodatkowy abonament) 07. dojazdy do i z miejsca pracy do miejsca zamieszkania 08. inne (jakie?) 09. pracodawca nie oferuje żadnych dodatkowych świadczeń → przejść do O23</p>
<p>ANKIETER: Jeżeli pracodawca oferuje dodatkowe świadczenia, tzn. w pyt. O22 <u>respondent udzielił odp. innej niż 9</u> Wręczyć kartę O22</p> <p>O22a. O koszty których z tych świadczeń pomniejszane jest Pana(i) wynagrodzenie?</p>	<p>01. mieszkania 02. wyżywienia 03. szkoleń specjalistycznych 04. nauki języka 05. pomocy w załatwianiu formalności (np dokumenty pobytowe, nostryfikacja dyplomu) 06. opieki zdrowotnej (np. wykupiony dodatkowy abonament) 07. dojazdów do i z miejsca pracy do miejsca zamieszkania 08. innych (jakich?) 09. koszty świadczeń nie są odejmowane od mojego wynagrodzenia</p>
<p>O23. Ile przeciętnie godzin tygodniowo pracuje Pan(i) w Polsce, biorąc pod uwagę wszystkie wykonywane prace?</p> <p>ANKIETER: Wpisać liczbę godzin.</p>	<p> __ __ godzin</p>
<p>O24. Czy może Pan(i) powiedzieć, jaki jest w sumie Pana(i) średni miesięczny dochód na rękę (netto) w złotych? Proszę uwzględnić zarobki ze wszystkich źródeł.</p> <p>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafeiterię tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy.</u> <u>Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></p> <p>Jeżeli respondent nie będzie w stanie oszacować, ile miesięcznie zarabia, zapytać:</p> <p>O24a. Proszę powiedzieć, ile średnio zarabiał(a) Pan(i) (na rękę) za godzinę pracy w ostatnim miesiącu?</p> <p>ANKIETER: Jeśli pobyt trwa krócej niż miesiąc, zapytać w odniesieniu do całego pobytu.</p>	<p>O24. __ __ . __ __ . __ __ złotych</p> <p>LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <p>1. do 1000 zł 2. 1 001 - 1 500 zł 3. 1 501 - 2 000 zł 4. 2 001 - 3 000 zł 5. 3 001 - 5 000 zł 6. 5 001 - 7000 zł 7. powyżej 7000 zł 8. odmowa odpowiedzi</p> <p>O24a. Jeżeli respondent nie będzie potrafił podać zarobków miesięcznych: Netto za godzinę: __ __ . __ __ złotych</p>
<p>O25. Jaką część miesięcznego wynagrodzenia netto stanowią Pana(i) wydatki „na życie” w Polsce (zakwaterowanie, stałe opłaty, wyżywienie, zakupy, transport, wypoczynek itp.)? Proszę spróbować to oszacować w procentach.</p>	<p> __ __ . __ __ procent</p>
<p>PYTANIA O26a I O26b ZADAWAĆ WSZYSTKIM RESPONDENTOM</p>	
<p>O26a. Czy w trakcie pobytu w Polsce zgromadził(a) Pan(i) jakies oszczędności?</p>	<p>1. tak 2. nie → przejść do części Transfery (pytanie T1)</p>
<p>O26b. Gdzie planuje Pan(i) wykorzystać te oszczędności?</p> <p>ANKIETER Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta</p>	<p>1. planuję wykorzystać je w Polsce 2. planuję wykorzystać je w kraju, z którego pochodzę 3. planuję wykorzystać je w jeszcze innym kraju 4. nie wiem</p>

TRANSFERY	
<p>T1. Czy przekazuje Pan(i) lub przekazywał(a) Pan(i) w ciągu ostatnich 12 miesięcy w jakikolwiek sposób zarobione pieniądze za granice Polski (np. za pośrednictwem przyjaciół, transferu z rachunku bankowego czy poprzez specjalistyczne firmy)? Tu i dalej chodzi nam o wszystkie sposoby przekazów pieniężnych w trakcie pobytu (przelewy, przekazy, wywożenie osobiście)</p> <p><i>ANKIETER: W razie wątpliwości wyjaśnić, że chodzi o przekazywanie pieniędzy na wszystkie sposoby wymienione w T2.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie → przejść do T11
<p>T1a. Do jakiego kraju przekazuje Pan(i) pieniądze?</p> <p><i>ANKIETER: zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ukraina 2. Białoruś 3. Rosja 4. inny kraj (jaki?)
<p><i>Wręczyć kartę T2 i pozostawić na kolejne pytanie</i></p> <p>T2. Który ze sposobów przekazywania pieniędzy zdarza się Panu(i) wykorzystywać?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. osobiście 2. przez przyjaciół lub krewnych 3. transfer z rachunku bankowego 4. przez specjalistyczną firmę (np. Western Union, Moneygram) 5. transfer pocztowy 6. przez nieformalnych pośredników (np. kierowców busów) 7. inaczej (w jaki sposób?).....
<p><i>ANKIETER: Poprosić o ponowne spojrzenie na kartę T2</i></p> <p>T3. Który ze sposobów przekazywania wykorzystuje Pan(i) <u>najczęściej</u>?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. osobiście 02. przez przyjaciół lub krewnych 03. transfer z rachunku bankowego 04. przez specjalistyczną firmę (np. Western Union, Moneygram) 05. transfer pocztowy 06. przez nieformalnych pośredników (np. kierowców busów) 07. inaczej (w jaki sposób?)..... 08. nie ma sposobu, który bym wykorzystywał(a) częściej niż inne → przejść do T4
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę T3a</i></p> <p>T3a. Dlaczego preferuje Pan(i) sposób, który Pan(i) wskazał(a) powyżej? Proszę wskazać maksymalnie <u>3 decydujące przyczyny</u>.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. niskie opłaty 02. brak opłat 03. dobra obsługa klienta 04. wygodna lokalizacja 05. łatwość użycia/łatwy dostęp 06. bezpieczeństwo 07. szybkość 08. łatwość w odbiorze przekazu przez osobę w kraju[odczytać kraj wskazany w T1a] 09. chęć uniknięcia opodatkowania w kraju[odczytać kraj wskazany w T1a] 10. brak przyczyny, np. przyzwyczajenie itp.

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę T4</p> <p>T4. Jak często przekazuje Pan(i) pieniądze z Polski?</p> <p>ANKIETER: Nie sugeruj respondentowi odpowiedzi 'trudno powiedzieć'.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. częściej niż raz w miesiącu 2. raz w miesiącu 3. co 2-3 miesiące 4. co 4-6 miesięcy 5. co 7-12 miesięcy 6. rzadziej niż co rok 7. trudno powiedzieć: wysyłam pieniądze, kiedy jest potrzeba
<p>T5. Komu zazwyczaj przekazuje Pan(i) pieniądze?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. żonie/mężowi (partnerowi/partnerce) 2. rodzicom/teściom 3. dzieciom 4. innym osobom (jakim) 5. kredytodawcom/pożyczkodawcom 6. sobie
<p>T6. Jaką łączną kwotę przekazał(a) Pan(i) z Polski w ciągu ostatnich 12 miesięcy?</p> <p>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafeterię tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy. Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></p>	<p> __ __ __ __ __ złotych</p> <p>LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 01. do 500 zł 02. 501 – 1 000 zł 03. 1 001 – 1 500 zł 04. 1 501 – 2 000 zł 05. 2 001 – 3 000 zł 06. 3 001 – 5 000 zł 07. 5 001 – 7 000 zł 08. 7 001 – 10 000 zł 09. 10 001 – 15 000 zł 10. 15 001 – 20 000 zł 11. 20 001 – 25 000 zł 12. 25 001 – 30 000 zł 13. 30 001 zł – 40 000 zł 14. powyżej 40 000 zł 15. odmowa
<p>T7. Jaką kwotę przekazał(a) Pan(i) z Polski w ciągu ostatniego miesiąca?</p> <p>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafeterię tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy. Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></p>	<p> __ __ __ __ __ złotych</p> <p>01. W ostatnim miesiącu nie przekazałem(am) żadnych środków</p> <p>LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 02. 0-100 zł 03. 101-300 zł 04. 301-500 zł 05. 501-700 zł 06. 701-1000 zł 07. 1001-1500 zł 08. 1501-2000 zł 09. 2001-3000 zł 10. 3001 - 5000 zł 11. powyżej 5000 zł 12. odmowa

<p>T8. Proszę jeszcze powiedzieć, ile wyniosła kwota <u>ostatniego dokonanego przez Pana(ią) przekazu pieniędzy z Polski?</u></p> <p><i>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafelety tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy. Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></i></p>	<p> __ __ __ __ __ złotych LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 01. 0-100 zł 02. 101-300 zł 03. 301-500 zł 04. 501-700 zł 05. 701-1000 zł 06. 1001-1500 zł 07. 1501-2000 zł 08. 2001-3000 zł 09. 3001 - 5000 zł 10. powyżej 5000 zł 11. odmowa
<p><i>ANKIETER: Wręczyć arkusz T9</i></p> <p>T9. Na co została przeznaczona większość środków przekazanych przez Pana(ią) z Polski za granicę w ciągu ostatnich 12 miesięcy? Proszę spróbować oszacować i wpisać, jaki procent środków, które Pan(i) przekazał(a), zostały przeznaczone na następujące cele:</p> <p><i>ANKIETER: Dla każdego celu wpisać procent oszacowany na arkuszu przez respondenta. <u>Sprawdzić, czy procenty sumują się do 100%.</u></i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. bieżące wydatki __ __ __ % 02. remont mieszkania/domu __ __ __ % 03. kupno mieszkania/domu..... __ __ __ % 04. oszczędności..... __ __ __ % 05. inwestycje finansowe (np. zakup akcji)..... __ __ __ % 06. własna działalność gospodarcza..... __ __ __ % 07. edukacja własna __ __ __ % 08. edukacja dzieci __ __ __ % 09. spłata długu __ __ __ % 10. zdrowie (specjalistyczne zabiegi, operacje, lekarstwa)... __ __ __ % 11. inne (jakie?) __ __ __ % 12. nie wiem, na co zostały przeznaczone te środki __ __ __ %
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę T10</i></p> <p>T10. Jeżeli będzie Pan(i) przekazywał zarobione w Polsce pieniądze w gotówce, to czy będą one wymienione w Polsce na inną walutę w kantorze lub banku?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak, na walutę kraju, z którego pochodzę 2. tak, na EUR 3. tak, na USD 4. inna (jaka?) 5. nie, przekażę złotówki → przejść do T10b 6. nic nie przekażę → przejść do T11
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę T10a</i></p> <p>T10a. Gdzie zamierza Pan(i) dokonać tej wymiany?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. w pobliżu miejsca pracy/ zamieszkania w trakcie pobytu w Polsce 2. niedaleko granicy w trakcie podróży z Polski 3. w innym miejscu (jakim?) 4. nie wiem
<p><i>ANKIETER: Wręczyć arkusz T10b</i></p> <p>T10b. Na co zamierza Pan(i) przeznaczyć środki, które zostaną przekazane z Polski za granicę? Proszę spróbować oszacować i wpisać, jaki procent środków zostanie przeznaczony na następujące cele:</p> <p><i>ANKIETER: Dla każdego celu wpisać procent oszacowany na arkuszu przez respondenta. <u>Sprawdzić, czy procenty sumują się do 100%.</u></i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. bieżące wydatki __ __ __ % 02. remont mieszkania/domu __ __ __ % 03. kupno mieszkania/domu..... __ __ __ % 04. oszczędności..... __ __ __ % 05. inwestycje finansowe (np. zakup akcji)..... __ __ __ % 06. własna działalność gospodarcza..... __ __ __ % 07. edukacja własna __ __ __ % 08. edukacja dzieci __ __ __ % 09. spłata długu __ __ __ % 10. zdrowie (specjalistyczne zabiegi, operacje, lekarstwa)... __ __ __ % 11. inne (jakie?) __ __ __ % 12. nie wiem, na co zostaną przeznaczone te środki..... __ __ __ %
<p>T11. W jakim kraju ma Pan(i) rachunek bankowy?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. w Polsce 2. na Ukrainie 3. na Białorusi 4. w Rosji 5. krajów innym kraju 6. nie mam rachunku bankowego

SIECI							
Teraz chcielibyśmy zadać Panu(i) kilka szczegółowych pytań o osoby, które Pan(i) zna.							
N1. Ile zna Pan(i) osobiście osób, które również znają Pana(ią) z imienia i nazwiska i przyjechali do Polski po raz pierwszy po 1989 roku i posiadają obywatelstwo ukraińskie, białoruskie lub rosyjskie?				Liczba osób: _ _ _ _			
<i>NA TO PYTANIE MUSI ZOSTAĆ UDZIELONA ODPOWIEDŹ!!! Jeśli respondent nie wie, należy mu pomóc w przybliżeniu liczby osób (więcej niż 10, mniej niż 15 etc.). Można też pomóc, pytając, do ilu osób zna numery telefonów lub z iloma osobami mógłby skontaktować się w ciągu najbliższych paru dni, gdyby chciał.</i>							
N2. Ile spośród tych osób mieszka w województwie mazowieckim?				Liczba osób: _ _ _ _			
N3. Ile z tych osób mieszkających w województwie mazowieckim jest w wieku powyżej 18 lat lecz nie starszych niż 65 lat?				Liczba osób: _ _ _ _			
Wręczyć arkusz N4		Liczba mężczyzn _ _ _ _			Liczba kobiet _ _ _ _		
N4. Kim są dla Pana(i) te osoby? Chodzi o osoby wskazane w ostatnim pytaniu. W odniesieniu do każdej relacji proszę powiedzieć, ile jest osób, jakiej są płci oraz z jakich są krajów.		Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie	Ukrainki	Białorusinki	Rosjanki
a. Członkowie gospodarstwa domowego /rodzina /krewni		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
b. Rodzina lub krewni spoza gospodarstwa domowego		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
c. Przyjaciele		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
d. Znajomi z pracy		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
e. Znajomi spoza pracy		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
f. Inne		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
g. trudno powiedzieć		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
N5. Z iloma z nich widział(a) się Pan(i) w ciągu ostatnich trzech miesięcy? Proszę wskazać liczbę osób z podziałem na mężczyzn i kobiety.					Liczba mężczyzn: _ _ _ _		
					Liczba kobiet: _ _ _ _		
N6. A ile z tych osób mieszka w Warszawie i jej okolicach? Proszę wskazać liczbę osób z podziałem na mężczyzn i kobiety.					Liczba mężczyzn: _ _ _ _		
					Liczba kobiet: _ _ _ _		

Teraz chcielibyśmy spytać jeszcze o kilka informacji na temat osoby, która zaprosiła Pana(ią) do udziału w badaniu (od której otrzymał(a) Pan(i) kupon).	
<p>N7. Kim jest dla Pana(i) ta osoba?</p> <p><i>ANKIETER: Jeżeli respondent waha się pomiędzy kilkoma odpowiedziami, poproś, żeby wybrał tę, którą uważa za ważniejszą w opisie ich relacji.</i></p>	<p>01. małżonek(ka)/partner/mój chłopak/moja dziewczyna 02. członek gospodarstwa domowego inny niż parter(ka)/mąż/żona 03. krewny(a) 04. przyjaciel(ółka) 05. kolega(żanka) z pracy 06. pracodawca 07. znajomy(a) 08. nieznajomy(a) 09. inny rodzaj relacji (jaki?) 10. <i>trudno powiedzieć</i></p>
<p><i>ANKIETER: Jeżeli N7 = 8, czyli respondent dostał kupon od osoby nieznajomej</i></p> <p>N7a. Proszę opisać jak Pan(i) wszedł w posiadanie zaproszenia do badania?</p>	<p>..... </p>
<p>N8. Jak długo zna Pan(i) tę osobę?</p>	<p>1. krócej niż miesiąc 2. co najmniej miesiąc ale nie dłużej niż 6 miesięcy 3. co najmniej 6 miesięcy ale nie dłużej niż 1 rok 4. co najmniej rok ale nie dłużej niż 5 lat 5. 5 lat i dłużej 6. <i>trudno powiedzieć</i></p>
<p>N9. Gdzie w Polsce mieszka obecnie ta osoba?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie pasujące odpowiedzi</i></p>	<p>1. w tym samym budynku co Pan(i) 2. na tym samym osiedlu co Pan(i) 3. na tej samej ulicy co Pan(i) 4. w tej samej dzielnicy co Pan(i) 5. w innej dzielnicy niż Pan(i) 6. w innej miejscowości niż Pan(i) 7. <i>trudno powiedzieć</i></p>
<p>N10. Jak często spotykał(a) się Pan(i) z tą osobą w zeszłym miesiącu?</p>	<p>1. codziennie 2. częściej niż raz w tygodniu, ale nie każdego dnia 3. raz w tygodniu 4. dwa razy w miesiącu 5. rzadziej niż dwa razy w miesiącu 6. ani razu 7. <i>trudno powiedzieć</i></p>
<p>N11. W jakich okolicznościach zazwyczaj spotyka się Pan(i) z tą osobą?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i></p>	<p>01. pracujemy razem/w pracy 02. mieszkamy razem/jesteśmy współlokatorami 03. jesteśmy sąsiadami 04. spędzamy ze sobą wolny czas/wychodzimy razem do pubów , kina na dyskotekę itp. 05. w kościele/cerkwi 06. gdzie indziej (gdzie?) 07. <i>nie spotykam się z tą osobą → przejść do N11</i> 08. <i>trudno powiedzieć</i></p>
<p>N11a. Gdzie zazwyczaj spotyka się Pan(i) z tą osobą?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i></p>	<p>1. w Polsce w okolicy Pana(i) domu/mieszkania 2. w Polsce w innym miejscu 3. na Ukrainie 4. na Białorusi 5. w Rosji 6. w innym kraju (jakim?) 7. <i>trudno powiedzieć</i></p>

N12. Kiedy dokładnie został(a) Pan(i) zaproszony(a) do wzięcia udziału w badaniu przez tę osobę?	dzień: __ __ miesiąc: __ __
N13. Czy umawiał(a) się Pan(i) osobiście na wywiad, czy zrobił to w Pana(i) imieniu ktoś inny?	1. sam/osobiście 2. zrobiła to osoba zapraszająca mnie do badania 3. zrobił to ktoś inny 4. inna sytuacja
N14. Kiedy otrzymał(a) Pan(i) kupon zapraszający do badania?	1. przed umówieniem się na wywiad 2. po umówieniu się na wywiad 3. nigdy – osoba zapraszająca mnie do badania przyszła ze mną na wywiad
N15. Czy zaprosił(a)by Pan(i) tę osobę do udziału w badaniu wręczając jej kupon, gdyby nie to, że już w nim wcześniej uczestniczyła?	1. tak 2. nie 3. nie wiem 4. <i>trudno powiedzieć</i>
N16. Jaki był <u>główny</u> powód, dla którego zdecydował(a) się Pan(i) wziąć udział w tym badaniu? <i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną najlepiej pasującą odpowiedź</i>	1. zostałem(a) nakłoniony/przekonany przez osobę, która mnie zaprosiła 2. zainteresował mnie temat badania 3. miałem(a) wolny czas 4. zachęciła mnie możliwość otrzymania wynagrodzenia za udział 5. inny powód (jaki?) 6. <i>trudno powiedzieć</i>

CODZIENNE KONTAKTY Z OSOBAMI W OKOLICY DOMU	
<p>Z1. Czy obecny pobyt respondenta w Polsce trwa co najmniej 6 miesięcy lub wszystkie jego pobyty łącznie trwały 1 rok.</p> <p>ANKIETER: Nie zadawaj tego pytania tylko sprawdź te informacje w pytaniach P13 oraz O1, a następnie zaznacz pasującą odpowiedź i zastosuj odpowiedni filtr</p>	<p>1. tak 2. nie → przejść do części Metryczka (pytanie M1)</p>
<p>Teraz chciał(a)bym porozmawiać z Panem(ią) o okolicy Pana(i) domu w Polsce. Mamy tu na myśli obszar znajdujący się w odległości około 10 minut na piechotę od Pana(i) domu.</p>	
<p>Z2. Czy w okolicy obecnego Pana(i) miejsca zamieszkania w Polsce mieszkał(a) Pan(i) nieprzerwanie (bez wyjazdów dłuższych niż 2 tygodnie) przynajmniej 6 miesięcy lub łącznie, w trakcie wszystkich swoich pobytów w Polsce spędził(a) Pan(i) przynajmniej 1 rok?</p>	<p>1. tak 2. nie → przejść do części Metryczka (pytanie M1)</p>
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę Z3</p> <p>Proszę pomyśleć o swojej okolicy, biorąc pod uwagę osoby, które spotyka Pan(i) w niej na co dzień. Korzystając z karty, proszę powiedzieć w jakim stopniu zgadza się Pan(i) lub nie zgadza z następującymi stwierdzeniami odnoszącymi się do okolicy Pana(i) domu:</p> <p>ANKIETER: Odczytuj respondentowi kolejne stwierdzenia w pyt Z3a-Z3h. Dla każdego z nich wpisz w kolumnie obok odpowiednią cyfrę odpowiadającą odpowiedziom z kafeterii obok.</p>	<p>1. zdecydowanie się zgadzam 2. raczej się zgadzam 3. ani się zgadzam ani się nie zgadzam 4. raczej się nie zgadzam 5. zdecydowanie się nie zgadzam 6. trudno powiedzieć</p>
Z3a. Cieszę mnie codzienne spotkania/interakcje z jej mieszkańcami	_
Z3b. Jej mieszkańcy sprawiają, że czuję się tu bezpiecznie	_
Z3c. Zależy mi na tym miejscu	_
Z3d. Czuję się związany(a) z tym miejscem	_
Z3e. Tęsknił(a)bym za tym miejscem gdybym się wyprowadził(a)	_
Z3f. Mieszkańcy tej okolicy denerwują mnie	_
Z3g. Chętnie bym się stąd wyprowadziła	_
Z3h. Jestem dumny(a) z tego miejsca	_
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę Z4</p> <p>Myśląc dalej o osobach, które widuje Pan(i) w swojej okolicy, proszę powiedzieć, jak część tych osób to osoby.....</p> <p>ANKIETER: Odczytuj respondentowi kolejne stwierdzenia w pyt Z4a-Z4g. Dla każdego z nich wpisz w kolumnie obok odpowiednią cyfrę odpowiadającą odpowiedziom z kafeterii obok.</p>	<p>1. wszyscy lub prawie wszyscy 2. więcej niż połowa 3. około połowy 4. mniej niż połowa 5. nikt lub prawie nikt 6. trudno powiedzieć</p>
Z4a. ... będące cudzoziemcami z Pana(i) kraju pochodzenia	_
Z4b. ... będące cudzoziemcami z innych krajów niż Pana(i)	_
Z4c. ... w wieku 25-40 lat	_
Z4d. ... w wieku 41-65 lat	_
Z4e. ... w wieku powyżej 65 lat	_
Z4f. ... mające małe dzieci	_
Z4g. ... zamożne	_

METRYCZKA

Chciał(a)bym zadać Pani jeszcze kilka pytań dotyczących Pana(i) oraz Pana(i) gospodarstwa domowego. Uzyskane informacje będą wykorzystane wyłącznie do celów badawczych i będą przedstawiane jedynie w zbiorczych opracowaniach wyników.

<p>M1. Jaki jest Pana(i) stan cywilny?</p> <p><i>ANKIETER: W razie konieczności, respondent może wskazać kilka odpowiedzi.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. kawaler / panna 2. mieszkający(a) z partnerem / konkubinat 3. żonaty / zamężna 4. rozwiedziony(a) 5. w separacji 6. wdowiec / wdowa
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę M2</i></p> <p>M2. Jaki jest Pan(i) najwyższy stopień wykształcenia?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. nieukończony podstawowy / неповна початкова загальна середня освіта 02. ukończony podstawowy lub gimnazjalny/ початкова або базова загальна середня освіта 03. zasadniczy zawodowy 04. średni ogólnokształcący / повна загальна середня освіта 05. średni zawodowy / середня професійна (спеціальна) освіта 06. pomaturalny, policealny / неповна вища освіта (молодший спеціаліст) 07. licencjacki, inżynierski/ базова вища освіта (бакалавр) 08. wyższy magisterski lub lekarski / повна вища освіта (спеціаліст, магістр) 09. stopień naukowy doktora, doktora habilitowanego lub profesora/ науковий ступінь кандидата наук, доктора наук чи вчене звання професора
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę M3</i></p> <p>M3. Jaka jest główna dziedzina wykształcenia najwyższego stopnia zdobytego przez Pana(ią) w szkole bądź na studiach?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź respondenta</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. wykształcenie ogólne lub bez sprecyzowanej dziedziny 02. sztuki piękne lub użytkowe 03. nauki humanistyczne – języki, filologia klasyczna, historia, teologia itp. 04. nauki techniczne i inżynieryjne, w tym architektura i planowanie przestrzenne, przemysł, rzemiosło, budownictwo itp. 05. rolnictwo i leśnictwo 06. pedagogika i oświata 07. nauki przyrodnicze, matematyka, informatyka itp. 08. nauki medyczne, ochrona zdrowia, pielęgniarstwo itp. 09. ekonomia, handel, zarządzanie, rachunkowość itp. 10. nauki społeczne – socjologia, psychologia, antropologia kultury, etnologia, itp. 11. administracja publiczna 12. media, kultura, sport, turystyka, rekreacja, hotelarstwo, itp. 13. prawo i usługi prawne 14. usługi osobiste – żywienie, fryzjerstwo itp. 15. ochrona porządku i bezpieczeństwa publicznego – policja, wojsko, straż pożarna itp. 16. transport i telekomunikacja
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę M4</i></p> <p>M4. Proszę wybrać odpowiedź spośród niżej wymienionych najlepiej opisującą Pan(i) sytuację w kraju pochodzenia w ciągu 6 miesięcy poprzedzających <u>pierwszy przyjazd</u> do Polski <u>w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy</u>. <u>W kraju pochodzenia</u>, w ciągu 6 miesięcy poprzedzających przyjazd do Polski ...</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. nie kształciłem(am) się 2. chodziłem(am) do szkoły /studiowałem(am) 3. doksztalałem(am) się (np. w ramach kursów zawodowych, studiów podyplomowych) 4. kształciłem(am) się, ale w innym kraju niż kraj pochodzenia i Polska 5. w tym okresie nie przebywałem w kraju pochodzenia

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę M5a</p> <p>M5a. Czy kształcił(a) się kiedykolwiek Pan(i) w Polsce? Proszę wybrać najlepiej pasującą odpowiedź.</p> <p>ANKIETER: W razie konieczności, respondent może wskazać kilka odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. nie kształciłem(am) się → przejść do M6 2. kształciłem(am) się w trybie dziennym w szkole, na uczelni 3. kształciłem(am) się w trybie wieczorowym w szkole, na uczelni 4. kształciłem(am) się w trybie zaocznym w szkole, na uczelni 5. doksztalałem(am) się w ramach studiów podyplomowych lub kursów zawodowych
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę M5b</p> <p>M5b. Na jakim poziomie Pan(i) się kształcił(a) w Polsce?</p> <p>ANKIETER: W razie konieczności, respondent może wskazać kilka odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. podstawowym / початкова освіта 02. gimnazjalnym / базова загальна середня освіта 03. zasadniczym zawodowym / базова професійна освіта 04. średnim ogólnokształcącym / старша школа, повна загальна середня освіта 05. średnim zawodowym / середня професійна (спеціальна) освіта 06. pomaturalnym, policealnym / неповна вища освіта (молодший спеціаліст) 07. licencjackim, inżynierskim / базова вища освіта (бакалавр) 08. wyższym magisterskim lub lekarskim / повна вища освіта (спеціаліст, магістр) 09. studiów doktoranckich / аспірантура, докторантура
<p>M6. Gdzie Pan(i) mieszka obecnie w Polsce? Proszę podać swój kod pocztowy.</p> <p>ANKIETER: Jeżeli respondent będzie miał trudności z podaniem kodu, może wskazać najbliższy przystanek autobusowy / kolejowy, a w wypadku małej miejscowości podać jej nazwę.</p>	<p>Kod pocztowy __ __ _ _ _ _ </p> <p>Ewentualnie nazwa najbliższego przystanku lub miejscowości:</p>
<p>Wręczyć kartę M7</p> <p>M7. Proszę wskazać określenie najlepiej charakteryzujące Pana(i) obecne warunki mieszkaniowe w Polsce.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. mam własne mieszkanie/dom 02. wynajmuję mieszkanie/dom 03. wynajmuję część mieszkania/domu 04. mieszkam w jednoosobowym pokoju w hotelu pracowniczym/akademiku 05. mieszkam w wieloosobowym pokoju w hotelu pracowniczym/akademiku 06. mieszkam w jednoosobowym pomieszczeniu udostępnianym przez pracodawcę 07. mieszkam w wieloosobowym pomieszczeniu udostępnianym przez pracodawcę 08. mieszkam u krewnych 09. mieszkam u znajomych 10. inne (jakie?).....
<p>M8. Z kim Pan mieszka w Polsce?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. sam 2. tylko z rodziną 3. tylko ze znajomymi 4. z rodziną i znajomymi 5. z kim innym (kim?).....

KONIEC WYWIADU. DZIĘKUJEMY ZA POŚWIECONY NAM CZAS!

ANKIETER: Wręcz respondentowi kupony dla dwóch osób i udziel odpowiednich informacji na temat badania. Zwróć mu uwagę, że zaproszone przez niego osoby muszą spełniać pewne kryteria tj. mieć ukończone 18 lat lecz nie więcej niż 65, pracować w Polsce przynajmniej dorywczo oraz mieszkać w województwie mazowieckim. Nie możemy przeprowadzić wywiadów z osobami które studiują w trybie dziennym lub wieczorowym oraz przyjechały do Polski po raz pierwszy przed 1989 rokiem. Przypomnij respondentowi, że NA WYWIADY TRZEBA SIĘ UMAWIAĆ!

UWAGI ANKIETERA:

WYBRANE CECHY RESPONDENTA:

- Płeć:**
1. mężczyzna
 2. kobieta

- Obywatelstwo:**
1. ukraińskie
 2. białoruskie
 3. rosyjskie

- Sektor zatrudnienia:**
1. usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo
 2. usługi dla gospodarstw domowych (sprzątanie, opieka nad dziećmi, opieka nad starszymi osobami)
 3. rolnictwo, ogrodnictwo
 4. transport
 5. handel
 6. inne (jakie?)

- Czy respondent pracował w minionym tygodniu?**
1. tak
 2. nie

ZAŁĄCZNIK NR 2
KWESTIONARIUSZ BADANIA TERENOWEGO

Dzień dobry. Nazywam się i jestem ankieterem niezależnego instytutu badawczego Millward Brown SMG/KRC. We współpracy z Fundacją Ośrodek Badań nad Migracjami prowadzimy obecnie badanie wśród osób z Ukrainy, Białorusi i Rosji, w ramach którego pytamy o kwestie związane z ich pobytem w Polsce.

Pragniemy zapewnić, że informacje uzyskane od Pana(i) są i pozostaną anonimowe i będą wykorzystywane jedynie w zbiorczych opracowaniach naukowych. Nie prosimy Pana(i) o podanie imienia i nazwiska ani o okazanie żadnych dokumentów tożsamości.

Informacje z poniższych pytań są dla nas bardzo ważne i będziemy wdzięczni, jeśli zechce Pan(i) na nie odpowiedzieć. W każdym momencie naszej rozmowy może jednak Pan(i) odmówić udzielenia odpowiedzi na zadane pytania. Lepiej żeby Pan(i) odmówił(a) odpowiedzi, niż podał(a) nieprawdziwą.

Uzyskane informacje posłużą wyłącznie do przygotowania zbiorczego opracowania na temat sytuacji migrantów z Ukrainy, Białorusi i Rosji w Polsce. Pozwolą one lepiej zorientować się na jakie problemy nатыkają się cudzoziemcy z tych krajów w Polsce oraz zaproponować rozwiązania służące ich potrzebom.

SCREENER	
S0. Płeć respondenta ANKIETER: Zaznaczyć bez zadawania pytania	1. mężczyzna 2. kobieta
S1. Ile ma Pan(i) lat (ukończonych)? ANKIETER: Wpisać obok dokładny wiek respondenta.	__ __ <u>Jeżeli respondent ma poniżej 18 lat lub powyżej 65 lat → zakończyć wywiad.</u>
S2. Obywatelstwa jakich krajów posiada Pan(i) obecnie? ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.	1. ukraińskie → sprawdzić z kartą doboru 2. białoruskie → sprawdzić z kartą doboru 3. rosyjskie → sprawdzić z kartą doboru 4. polskie → jeśli wyłącznie polskie i/lub inne zakończyć wywiad 5. inne (jakie?)..... → jeśli wyłącznie polskie i/lub inne zakończyć wywiad
S3. Czy w minionym tygodniu przynajmniej przez 1 godzinę wykonywał(a) Pan(i) pracę przynoszącą zarobek lub dochód ? ANKIETER: Jeżeli osoba posiada pracę, ale jej nie wykonywała w minionym tygodniu ze względu na chorobę albo urlop to należy zaznaczyć odpowiedź 1.	1. tak → przejść do S5 2. nie
S4. Czy pracował(a) Pan(i) w Polsce w ciągu ostatnich 12 miesięcy? Chodzi nam o jakąkolwiek pracę, również dorywczą.	1. tak 2. nie → zakończyć wywiad
S5. Do jakiej kategorii zaliczyłby(aby) Pan(i) obecną lub ostatnio wykonywaną przez Pana(ią) pracę w Polsce? ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź – jeśli respondent ma więcej niż 1 pracę, ustalić kategorię pracy głównej.	1. usługi remontowo-wykończeniowe, budownictwo → sprawdzić z kartą doboru 2. usługi dla gospodarstw domowych (sprzątanie, opieka nad dziećmi, opieka nad starszymi osobami) → sprawdzić z kartą doboru 3. rolnictwo, ogrodnictwo → sprawdzić z kartą doboru 4. transport → sprawdzić z kartą doboru 5. handel → sprawdzić z kartą doboru 6. inne (jakie?)..... → sprawdzić z kartą doboru

<p>S6. Czy kształci się Pan(i) obecnie <u>w Polsce?</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. nie kształcę się 2. kształcę się w szkole, na uczelni, w ramach studiów dziennych → <i>zakończy wywiad</i> 3. kształcę się w szkole, na uczelni, w ramach studiów wieczorowych → <i>zakończy wywiad</i> 4. kształcę się w szkole, na uczelni, w ramach studiów zaocznych 5. dokształcam się w ramach studiów podyplomowych lub kursów zawodowych
<p>S7. Kiedy przyjechał(a) Pan(i) do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy? Proszę podać <u>rok i miesiąc przyjazdu.</u></p>	<p>rok __ __ __ __ miesiąc __ __ </p> <p><i>Jeżeli pierwszy przyjazd był <u>przed 1989 rokiem</u> → <i>zakończy wywiad</i></i></p>
<p><i>Jeżeli respondent spełnia kryteria doboru, przejść do następnej części.</i></p>	

PYTANIA WPROWADZAJĄCE			
<p>P1. W jakim kraju Pan(i) się urodził(a)?</p> <p><i>ANKIETER: W przypadku, gdy odpowiedź odnosi się do Związku Radzieckiego, zaznaczyć nazwę odpowiedniej republiki ZSRR</i></p>	<p>1. Ukraina 2. Białoruś 3. Rosja 4. inny kraj (jaki?).....</p>		
<p>P2. Z jakiego kraju przyjechał(a) Pan(i) do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p> <p><i>ANKIETER: W przypadku, gdy odpowiedź odnosi się do Związku Radzieckiego, zaznaczyć nazwę odpowiedniej republiki ZSRR</i></p>	<p>1. Ukraina 2. Białoruś 3. Rosja 4. inny kraj (jaki?).....</p>		
<p>P2a. Proszę nazwać Pana(i) kraj pochodzenia: w jakim kraju mieszkał(a) Pan(i) na stałe przed obecnym przyjazdem do Polski.</p> <p><i>ANKIETER: Poprosić respondenta, by od tej pory, gdy mowa będzie o kraju pochodzenia, odnosił się do tego kraju.</i></p>	<p>Kraj pochodzenia:.....</p>		
<p>UWAGA! KOLEJNE PYTANIA (P3-P4, P6-P15) DOTYCZĄ PIERWSZEGO PRZYJAZDU DO POLSKI W CELU INNYM NIŻ TURYSTYCZNO-WYPOCZYNKOWY!</p>			
<p><i>ANKIETER: Jeżeli w P2 respondent <u>wskazał Ukrainę, Białoruś lub Rosję, wręczyć kartę P3.</u></i></p> <p>P3. Z jakiego obwodu/regionu Pan(i) przyjechał(a) do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p> <p><i>ANKIETER: Zakodować w odpowiedniej kolumnie region zgodnie z kafeterią dla danego kraju.</i></p>	<p>Ukraina</p> <p> _ _ _ _ </p>	<p>Białoruś</p> <p> _ _ _ _ </p>	<p>Rosja</p> <p> _ _ _ _ </p>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę P4</i></p> <p>P4. Jaka jest wielkość miejscowości, w której mieszkał(a) Pan(i) przed przyjazdem do Polski po raz pierwszy w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy?</p>	<p>01 wieś 02 miasto do 20 tys. mieszkańców 03 miasto 20-50 tys. mieszkańców 04 miasto 50-100 tys. mieszkańców 05 miasto 100-250 tys. mieszkańców 06 miasto 250-500 tys. mieszkańców 07 miasto 500 tys. – 1 mln mieszkańców 08 1 mln – 5 mln mieszkańców 09 powyżej 5 mln mieszkańców 10 nie wiem</p>		
<p>P5. Jak często jeździ Pan(i) do swojego kraju pochodzenia?</p>	<p>01 jeden raz w miesiącu lub częściej 02 raz/dwa razy w ciągu trzech miesięcy 03 raz/dwa razy w ciągu pół roku 04 raz na rok 05 raz na dwa/trzy lata 06 rzadziej niż raz na trzy lata 07 inaczej (jak często?)..... 08 nie był(em) w swoim kraju pochodzenia ani razu, odkąd stamtąd wyjechałem(am) 09 trudno powiedzieć</p>		

<p>P6. Czy kiedykolwiek <u>przed pierwszym przyjazdem do Polski</u> wykonywał(a) Pan(i) pracę przynoszącą zarobek lub dochód bądź pomagał(a) nieodpłatnie w rodzinnej działalności gospodarczej?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie → przejść do P9
<p>ANKIETER: Jeżeli P6 = 1, tzn. respondent pracował przed przyjazdem do Polski</p> <p>P7. Jaki był Pana(i) ogólny staż pracy przed <u>pierwszym przyjazdem do Polski</u>? Proszę podać liczbę pełnych lat.</p> <p>ANKIETER: Zaokrąglić do pełnego roku.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. __ __ lat 2. mniej niż rok
<p>ANKIETER: Jeżeli P6 = 1, tzn. pracował przed przyjazdem do Polski Wręczyć kartę P8</p> <p>P8. Jaki zawód Pan(i) wykonywał(a) <u>przed przyjazdem do Polski w ostatniej pracy, trwającej co najmniej 6 miesięcy</u>?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. menedżer wysokiego szczebla 2. menedżer niskiego/średniego szczebla 3. specjalista (np. prawnik, lekarz, księgowy, wykładowca, informatyk) 4. robotnik / rzemieślnik wykwalifikowany (np. spawacz, operator maszyny, wykwalifikowany murarz, fryzjer, krawiec) 5. prace proste (np. pokojówka w hotelu, zbieranie owoców, kelner, robotnik niewykwalifikowany, sprzątanie, opieka nad dziećmi lub starszymi osobami) 6. inny (jaki?) 7. przed przyjazdem nigdzie nie pracowałem(am) przez okres dłuższy niż 6 miesięcy
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P9 Zaznaczyć jedną odpowiedź.</p> <p>P9. Jakie było Pan(i) główne zajęcie <u>bezpośrednio przed pierwszym przyjazdem do Polski</u>?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 praca odpłatna - zatrudniony(a) u kogoś (także w wypadku tymczasowej przerwy w pracy) → przejść do P10 02 praca odpłatna na własny rachunek / w firmie rodzinnej/ gospodarstwie rolnym → przejść do P10 03 nauka w szkole lub na uczelni (nauka nie była opłacana przez pracodawcę; także w wypadku wakacyjnej przerwy w nauce) → przejść do P10 04 bezrobotny(a), aktywnie poszukiwałem(am) pracy → przejść do P9a 05 bezrobotny(a), nie poszukiwałem(am) aktywnie pracy, ale chciałem(am) pracować → przejść do P10 06 nie pracowałem(am) z powodu choroby/niepełnosprawności → przejść do P10 07 byłem na emeryturze, rencie → przejść do P10 08 odbywałem(am) obowiązkową służbę wojskową lub służbę zastępczą → przejść do P10 09 zajmowałem(am) się domem, opiekowałem(am) dziećmi lub innymi osobami → przejść do P10 10 inne (jakie?) → przejść do P10
<p>ANKIETER: Jeżeli P9 = 4, tzn. respondent był bezrobotny</p> <p>P9a. Jak długo poszukiwał(a) Pan(i) pracy przed <u>pierwszym przyjazdem do Polski</u>? (w miesiącach)</p> <p>ANKIETER: Dotyczy poszukiwania pracy w kraju pochodzenia.</p>	<p> __ __ miesiący</p>

<p>P10. Czy obecny pobyt jest pierwszym Pana(i) pobytem w Polsce? Chodzi o pierwszy przyjazd w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy.</p>	<p>1. tak → przejść do części <u>Obecny pobyt w Polsce (pytanie O1)</u> 2. nie</p>
<p>P11. Jak długo trwał Pana(i) pierwszy pobyt w Polsce? Chodzi o pierwszy przyjazd w innym celu niż turystyczno-wypoczynkowy. <i>ANKIETER: Zapisać liczbę miesięcy. 0 – jeśli wyjazd trwał krócej niż miesiąc</i></p>	<p> _ _ _ _ miesiący</p>
<p>P12. Ile razy łącznie był(a) Pan(i) w Polsce w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy? <i>ANKIETER: Zapisać liczbę pobytów.</i></p>	<p> _ _ _ _ razy</p>
<p>P13. Jak dużo czasu spędził(a) Pan(i) łącznie na terenie Polski, od momentu pierwszego pobytu w Polsce do dnia dzisiejszego? Chodzi wyłącznie o pobyty w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy. Proszę podać łączny czas takich pobytów. <i>ANKIETER: Wpisać łączny czas podany przez respondenta.</i></p>	<p> _ _ _ _ miesiący</p>
<p>P14. <u>Ile trwał najdłuższy spośród wszystkich Pana(i) pobytów w Polsce w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy, licząc również ten obecny?</u></p>	<p>1. _ _ _ _ _ miesiący 2. najdłuższy jest obecny pobyt</p>
<p>P15. U ilu łącznie pracodawców Pan(i) pracował(a) w Polsce, w trakcie <u>wszystkich swoich pobytów</u>? Proszę wskazać orientacyjną liczbę.</p>	<p> _ _ _ _ </p>

Teraz chciał(a)bym porozmawiać z Panem(ią) na temat wszystkich Pana(i) pobyków w Polsce, które odbywały się w ciągu ostatnich 12 miesięcy, czyli od (dzień i miesiąc realizacji wywiadu) 2011 roku do dnia dzisiejszego. Chodzi mi teraz o wszystkie pobyty (w tym także turystyczno-wypoczynkowe). Przypominając sobie te pobyty proszę posłużyć się poniższym kalendarzem, w którym jedno pole odpowiada połowie miesiąca.

ANKIETER: Pomóż respondentowi wypełnić poniższy kalendarz. Na jego podstawie należy określić liczbę pobyków respondenta w Polsce w ciągu ostatniego roku trwające co najmniej 1 miesiąc. UWAGA! Jeżeli przerwa pomiędzy pobykami w Polsce była krótsza niż 2 tygodnie, to proszę je traktować jako jeden pobyt. Jeżeli respondent dokładnie rok przed wywiadem przebywał w Polsce, to należy również uwzględnić tamten pobyt, nawet jeżeli rozpoczął się przed (dzień i miesiąc realizacji wywiadu).

Rok	styczeń	lut	marzec	kwie.	maj	czerw.	lipiec	sierpień	wrze.	paździ.	listopad	grudz.
2011												
2012												

ANKIETER: Określ liczbę pobyków respondenta, które trwały co najmniej 1 miesiąc (pamiętając o powyższej definicji pobytu) i nadaj im kolejne numery. Następnie w odniesieniu do każdego z pobyków określ ich początek i czas trwania na podstawie kalendarza. Odpowiednie wartości wpisz w polach pytań P16a i P16b. W przypadku pierwszego pobytu trzeba dowiedzieć się o moment jego rozpoczęcia jeżeli zaczął się przed..... (dzień i miesiąc realizacji wywiadu) 2011 roku. Następnie zadawaj pytania P16c-P16e. Należy zacząć od pierwszego pobytu, a następnie przechodzić do kolejnych pobyków. Nie zadawać tych pytań w odniesieniu do obecnego (ostatniego) pobytu.

Rozpocznijmy od pierwszego pobytu...

	A. Pierwszy pobyt	B. Drugi pobyt	C. Trzeci pobyt	D. Czwarty pobyt	E. Piąty pobyt	F. Szósty pobyt	G. Siódmy pobyt	H. Ósmy pobyt
P16a. Kiedy rozpoczął się ten pobyt? (rok, miesiąc)	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _	R _ _ _ _ M _ _
P16b. Jak długo trwał? (dni, miesiące)	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _	mies _ _ dni _ _

ANKIETER: Wręczyć kartę P16c. Zaznaczyć jedną odpowiedź

P16c. Czym Pan(i) głównie się zajmował(a) w trakcie tego pobytu:

1 Pracowałem(am)	1	1	1	1	1	1	1	1
2 Uczyłem(am) się/studiowałem(am)	2	2	2	2	2	2	2	2
3 Nie pracowałem(am), poszukiwałem(am) pracę	3	3	3	3	3	3	3	3
4 Nie pracowałem(am) z powodu choroby lub niepełnosprawności	4	4	4	4	4	4	4	4
5 Zajmowałem(am) się domem / dziećmi	5	5	5	5	5	5	5	5
6 Odpoczywałem(am)/ zajmowałem(am) się prywatnymi sprawami	6	6	6	6	6	6	6	6
7 Inne (jakie?)	7	7	7	7	7	7	7	7

	A. Pierwszy pobyt	B. Drugi pobyt	C. Trzeci pobyt	D. Czwarty pobyt	E. Piąty pobyt	F. Szósty pobyt	G. Siódmy pobyt	H. Ósmy pobyt
	R _ _ _ _	R _ _ _ _	R _ _ _ _	R _ _ _ _	R _ _ _ _	R _ _ _ _	R _ _ _ _	R _ _ _ _
	M _ _	M _ _	M _ _	M _ _	M _ _	M _ _	M _ _	M _ _
	mies _ _	mies _ _	mies _ _	mies _ _	mies _ _	mies _ _	mies _ _	mies _ _
	dni _ _	dni _ _	dni _ _	dni _ _	dni _ _	dni _ _	dni _ _	dni _ _
<p><i>ANKIETER: Jeżeli pobyt związany z pracą, tzn. P16c = 1</i> <i>Wręczyć kartę P 16d</i> P16d. W jakich sektorach pracował(a) Pan(i) w trakcie tego pobytu?</p>								
01 Rolnictwo	01	01	01	01	01	01	01	01
02 Przemysł	02	02	02	02	02	02	02	02
03 Budownictwo	03	03	03	03	03	03	03	03
04 Usługi remontowo-wykończeniowe	04	04	04	04	04	04	04	04
05 Usługi dla gospodarstw domowych	05	05	05	05	05	05	05	05
06 Inne usługi (jakie?).....	06	06	06	06	06	06	06	06
07 Edukacja	07	07	07	07	07	07	07	07
08 Handel hurtowy i detaliczny	08	08	08	08	08	08	08	08
09 Hotelarstwo i gastronomia	09	09	09	09	09	09	09	09
10 Służba zdrowia	10	10	10	10	10	10	10	10
11 Transport	11	11	11	11	11	11	11	11
12 Inny sektor (jaki?).....	12	12	12	12	12	12	12	12
<i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i>

<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę P16e</i> P16e. Czy w związku z tym przyjazdem posiadał(a) Pan(i) któryś z następujących dokumentów pobytowych?</p>								
01. tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca	01	01	01	01	01	01	01	01
02. status uchodźcy/ochrona uzupełniająca/zgoda na pobyt tolerowany	02	02	02	02	02	02	02	02
03. wiza w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej	03	03	03	03	03	03	03	03
04. wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi	04	04	04	04	04	04	04	04
05. wiza w celu łączenia								

rodzin	05	05	05	05	05	05	05	05
06. wiza w celu turystycznym	06	06	06	06	06	06	06	06
07. wiza w celu odwiedzin	07	07	07	07	07	07	07	07
08. wiza w celu odbycia studiów	08	08	08	08	08	08	08	08
09. wiza służbowa lub dyplomatyczna	09	09	09	09	09	09	09	09
10. wiza związana z repatriacją	10	10	10	10	10	10	10	10
11. wiza związana z Kartą Polaka	11	11	11	11	11	11	11	11
12. inna wiza (jaka?).....	12	12	12	12	12	12	12	12
13. zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego	13	13	13	13	13	13	13	13
14. zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony	14	14	14	14	14	14	14	14
15. zezwolenie na osiedlenie się	15	15	15	15	15	15	15	15
16. zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego WE	16	16	16	16	16	16	16	16
17. dokumenty potwierdzające obywatelstwo polskie	17	17	17	17	17	17	17	17
18. dokumenty potwierdzające obywatelstwo państwa UE/EOG	18	18	18	18	18	18	18	18
19. dokumenty pobytowe dla członka rodziny obywatela UE/EOG	19	19	19	19	19	19	19	19
20. dokumenty potwierdzające obywatelstwo kraju zwolnionego z obowiązku wizowego	20	20	20	20	20	20	20	20
21. inne dokumenty (jakie?)	21	21	21	21	21	21	21	21
.....
.....
22. nie miałem(am) żadnego z tych dokumentów	22	22	22	22	22	22	22	22
<i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i>								

OBECNY POBYT W POLSCE	
<p>O1. Chciał(a)bym porozmawiać teraz z Panem(ią) bardziej szczegółowo na temat Pana(i) <u>obecnego</u> pobytu w Polsce, który rozpoczął się.....</p> <p><i>ANKIETER: Sprawdź w kalendarzu, kiedy rozpoczął się obecny pobyt, i wpisz rok oraz miesiąc, nie pytając o to respondenta. Poinformuj respondenta o dacie, od której liczy się początek obecnego pobytu.</i></p>	<p>rok __ __ __ __, miesiąc __ __ </p>
<p><i>ANKIETER: Zadawać wszystkim respondentom. Wręczyć kartę O2</i></p> <p>O2. Jaka była najważniejsza przyczyna Pana(i) obecnego przyjazdu do Polski?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną główną odpowiedź respondenta.</i></p>	<p>01. brak pracy w kraju pochodzenia 02. niezadawalający poziom wynagrodzenia w kraju pochodzenia 03. niezadawalający poziom świadczeń społecznych (np. emerytury, renty, in.) 04. niezadowolenie z pracy (czynniki inne niż wynagrodzenie) w kraju pochodzenia 05. chęć nauki języka polskiego 06. chęć podjęcia lub kontynuacji studiów 07. przyjazd do rodziny lub znajomych 08. względy polityczne 09. inne (jakie?)</p>
<p>O3. Jak długo planuje Pan(i) pozostać jeszcze w Polsce?</p> <p><i>ANKIETER: Odczytać kafeterię, jeśli respondent nie poda dokładnego czasu.</i></p>	<p> __ __ __ miesiący LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnego czasu:</p> <p>1. krócej niż 3 miesiące 2. 3-6 miesięcy 3. 7-12 miesięcy 4. 1 rok-3 lata 5. powyżej 3 lat, ale nie na stałe 6. na stałe 7. nie wiem</p>
<p>O4. Czy któryś członek Pan(i) najbliższej rodziny mieszka teraz w Polsce (pobyt dłuższy niż 3 miesiące)?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta.</i></p>	<p>01. mąż / żona 02. partner / partnerka 03. dorosłe dziecko / dzieci (powyżej 18 lat) 04. niepełnoletnie dziecko / dzieci (poniżej 18 lat) 05. rodzice / teściowie 06. rodzeństwo 07. dziadkowie 08. nie, nikt najbliższej rodziny nie mieszka w Polsce</p>

O5a. Chciał(a)by się teraz zapytać o Pana(i) gospodarstwo domowe, czyli osoby, z którymi Pan(i) mieszka i dzieli swoje dochody i wydatki. Z ilu osób składa się obecnie Pana(i) gospodarstwo domowe w Polsce? Kim są dla Pana(i) te osoby?	Łączna liczba osób	A. w Polsce _ _	B. na Ukrainie / Białorusi / w Rosji / innym kraju _ _
O5b. Z ilu osób składa się obecnie Pana(i) gospodarstwo domowe w [pytać o kraj pochodzenia respondenta]. Kim są dla Pana(i) te osoby?	Członek gospodarstwa domowego	Liczba osób	Liczba osób
<p><i>ANKIETER: W razie wątpliwości wyjaśnić, że nie musi to być wspólne zamieszkiwanie obecnie – np. jeżeli respondent od dłuższego czasu mieszka w Polsce, ale ma rodzinę w kraju pochodzenia, to traktujemy to jako jego gospodarstwo domowe.</i></p> <p><i>UWAGA: Nie odczytywać kategorii, tylko poprosić respondenta, żeby sam podał liczbę osób i następnie wymienić je.</i></p> <p><i>Wówczas wpisać liczby osób w gospodarstwie domowym w Polsce i w innym kraju odpowiednio do rubryk A i B, i zaznaczyć symbole odpowiedzi w odpowiednich rubrykach tabeli obok.</i></p> <p><i>Np. jeżeli respondent powie, że mieszka z dwoma siostrami i mamą, przy kategorii nr 6 (siostra) wpisać 2, i przy kategorii nr 4 (Matka / macocha) wpisać 1.</i></p>	01 respondent 02 babcia 03 dziadek 04 matka/macocha 05 ojciec/ojczym 06 siostra 07 brat 08 współmałżonek / Partner/Partnerka 09 córka/pasierbica 10 syn/pasierb 11 wnuczka 12 wnuk 13 teściowa 14 teść 15 szwagierka/ bratowa 16 szwagier 17 synowa 18 zięć 19 inni krewni 20 inne osoby (jakie?...)	01 _ 	01 _
<p><i>ANKIETER: Jeżeli w O5a lub O5b respondent nie wymieni współmałżonka /partnera /partnerki (nie wskaże odp. 8)</i></p> <p>O6. Czy ma Pan(i) partnera(kę)?</p>	1. tak 2. nie → przejść do O7		
<p><i>ANKIETER: Jeżeli respondent ma partnera</i></p> <p>O6a. Jakie obywatelstwo / obywatelstwa posiada Pana(i) partner?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</i></p>	1. ukraińskie 2. białoruskie 3. rosyjskie 4. polskie 5. inne (jakie?).....		
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę O7</i></p> <p>O7. Jaka jest obecnie Pana(i) sytuacja na rynku pracy w Polsce? Proszę wybrać najlepiej pasującą odpowiedź.</p>	1. praca stała → przejść do O8 2. praca dorywcza → przejść do O8 3. własna działalność gospodarcza → przejść do O8 4. chwilowo pozostaję bez pracy, ale poszukuję pracy i mogę ją podjąć od zaraz 5. nie mam pracy i jej nie poszukuję lub nie mogę podjąć od razu		
<p><i>ANKIETER: Jeżeli O7=4 lub 5, wręczyć kartę O7a</i></p> <p>O7a. Jakie jest obecnie Pana(i) główne źródło dochodu?</p>	1. oszczędności 2. świadczenia socjalne 3. wsparcie finansowe ze strony rodziny/przyjaciół 4. pożyczka 5. inne (jakie?)		

<p>ANKIETER: Zadawać wszystkim respondentom</p> <p>O8. Czy korzysta Pan(i) i/lub Pana(i) małżonek / partner z polskiej pomocy socjalnej?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie → przejść do O10
<p>ANKIETER: Jeżeli O8 = 1 Wręczyć kartę O9a</p> <p>O9a. Z jakiego typu świadczeń Pan(i) i/lub Pana(i) małżonek / partner korzysta?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. zasiłek dla bezrobotnych 2. zasiłki i inne świadczenia związane z wychowaniem dzieci 3. zasiłki socjalne (związane z sytuacją materialną) 4. świadczenia emerytalne 5. inne (jakie?)
<p>ANKIETER: Jeżeli O8 = 1 Wręczyć kartę O9b</p> <p>O9b. Ile wynoszą przeciętnie w miesiącu te świadczenia socjalne (łącznie ze świadczeniami otrzymywanymi przez małżonka/partnera)?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. do 100 zł 2. 101 – 300 zł 3. 301 – 500 zł 4. 501 - 1 000 zł 5. 1001 - 1 500 zł 6. powyżej 1 500 zł 7. odmowa odpowiedzi
<p>PYTANIA OD O10 DO O25 ZADAWAĆ TYLKO OSOBOM OBECNIE PRACUJĄCYM (O7 = 1, 2 LUB 3)</p>	
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P16d</p> <p>O10. W jakich sektorach Pan(i) pracował(a) i/lub nadal pracuje w trakcie obecnego pobytu?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 rolnictwo → przejść do O11 02 przemysł → przejść do O11 03 budownictwo → przejść do O11 04 usługi remontowo-wykończeniowe → przejść do O11 05 usługi dla gospodarstw domowych → przejść do O10a 06 inne usługi (jakie?)..... → przejść do O11 07 edukacja → przejść do O11 08 handel hurtowy i detaliczny → przejść do O11 09 hotelarstwo i gastronomia → przejść do O11 10 służba zdrowia → przejść do O11 11 transport → przejść do O11 12 inny sektor (jaki?)..... → przejść do O11
<p>ANKIETER: Jeżeli O10=5</p> <p>O10a. Jaki charakter miały (mają) te usługi?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. sprzątanie 2. prowadzenie całego gospodarstwa domowego (gotowanie, pranie) 3. opieka nad dziećmi 4. opieka nad osobami starszymi 5. opieka nad osobami niepełnosprawnymi 6. inny (jaki?)
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P8</p> <p>O11. Jakiego rodzaju pracę wykonuje Pan(i) obecnie w Polsce? Jeżeli pracuje Pan(i) w kilku miejscach, proszę mówić o tej pracy, którą uważa Pan(i) za swoją główną.</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. menedżer wysokiego szczebla 2. menedżer niskiego/średniego szczebla 3. specjalista (np. prawnik, lekarz, księgowy, wykładowca, informatyk) 4. robotnik / rzemieślnik wykwalifikowany (np. spawacz, operator maszyny, wykwalifikowany murarz, fryzjer, krawiec) 5. prace proste (np. pokojówka w hotelu, zbieranie owoców, kelner, robotnik niewykwalifikowany, sprzątanie, opieka nad dziećmi lub starszymi osobami) 6. inne (jakie?).....
<p>O12. Jaki zawód Pan(i) wykonuje? Znowu chodzi o Pana(i) obecne główne zajęcie.</p> <p>ANKIETER: Zapisać odpowiedź respondenta</p>	<p>.....</p>
<p>O13. Wykonywana przez Pana(ią) praca jest pracą....</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. poniżej moich kwalifikacji 2. zgodną z moimi kwalifikacjami 3. powyżej moich kwalifikacji 4. trudno powiedzieć

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę P16e</p> <p>O14. Czy w związku z tym pobytem posiada Pan(i) któryś z następujących dokumentów?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01. tymczasowe zaświadczenie tożsamości cudzoziemca 02. status uchodźcy/ochrona uzupełniająca/zgoda na pobyt tolerowany 03. wiza w celu wykonywania pracy lub prowadzenia działalności gospodarczej 04. wiza w celu wykonywania pracy na podstawie oświadczenia pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi → przejść do pytania O15a 05. wiza w celu łączenia rodzin 06. wiza w celu turystycznym 07. wiza w celu odwiedzin 08. wiza w celu odbycia studiów 09. wiza służbowa lub dyplomatyczna 10. wiza związana z repatriacją 11. wiza związana z Kartą Polaka 12. inna wiza (jaka?) 13. zezwolenie na przekraczanie granicy w ramach małego ruchu granicznego 14. zezwolenie na zamieszkanie na czas oznaczony 15. zezwolenie na osiedlenie się 16. zezwolenie na pobyt rezydenta długoterminowego WE 17. dokumenty potwierdzające obywatelstwo polskie 18. dokumenty potwierdzające obywatelstwo państwa UE/EOG 19. dokumenty pobytowe dla członka rodziny obywatela UE/EOG 20. dokumenty potwierdzające obywatelstwo kraju zwolnionego z obowiązku wizowego 21. inne dokumenty (jakie?) 22. nie mam żadnych z tych dokumentów
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15a. Na jaki czas zostało wystawione oświadczenie?</p>	<p> __ __ miesiący</p>
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15b. Czy zamierza Pan(i) wykorzystać cały ten czas podczas jednego czy więcej pobytów? Proszę uwzględnić także czas wykorzystany już podczas poprzednich przyjazdów w ramach posiadanego oświadczenia.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak, podczas jednego pobytu 2. wykorzystam go w trakcie dwóch pobytów 3. wykorzystam go w trakcie więcej niż dwóch pobytów
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15c. Skąd miał(a) Pan(i) kontakt do pracodawcy, który wystawił Panu(i) oświadczenie o zamiarze zatrudnienia?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. znałem(am) tego pracodawcę osobiście 2. od znajomego, który pracował u tego pracodawcy 3. z agencji pośrednictwa pracy 4. z ogłoszenia pracodawcy 5. od nieformalnych pośredników (np. kierowcy busów) 6. inne (jakie?)
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15d. Czy po przyjeździe do Polski po raz pierwszy na to oświadczenie pracował(a) Pan(i) u pracodawcy, który wystawił Panu(i) oświadczenie o zamiarze zatrudnienia?</p> <p>ANKIETER: Chodzi o pierwszy przyjazd na oświadczenie, które ma obecnie respondent</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie

<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15e. Czy obecnie pracuje Pan(i) u tego samego pracodawcy, który wystawił Panu(i) oświadczenie?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15f. Czy po przyjeździe do Polski po raz pierwszy na to oświadczenie pracował(a) Pan(i) w tym samym sektorze pracy, którego dotyczyło wystawione dla Pana(i) oświadczenie pracodawcy o zamiarze zatrudnienia?</p> <p>ANKIETER: Chodzi o pierwszy przyjazd na oświadczenie, które ma obecnie respondent</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie
<p>ANKIETER: Jeżeli O14 = 4</p> <p>O15g. Czy obecnie pracuje Pan(i) w tym samym sektorze pracy, którego dotyczyło wystawione dla Pana(i) oświadczenie pracodawcy o zamiarze zatrudnienia?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie
<p>ANKIETER: Zadawać wszystkim osobom obecnie pracującym Wręczyć kartę O16</p> <p>O16. Które z poniższych stwierdzeń najlepiej określa podstawy prawne <u>obecnie wykonywanej przez Pana(i) pracy?</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. mam zezwolenie na pracę 2. mam oświadczenie pracodawcy o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi 3. wykonuję taką pracę, która nie wiąże się z obowiązkiem posiadania zezwolenia na pracę cudzoziemca 4. mam taką kartę pobytu, na podstawie której mogę podejmować pracę w Polsce bez zezwolenia 5. pracuję nielegalnie 6. inna sytuacja (jaka?).....
<p>O17. U ilu pracodawców pracuje Pan(i) obecnie?</p>	<p> __ __ </p> <p>2. nie mam pracodawców → przejść do O23</p>
PYT. O18 - O22A ZADAWAĆ RESPONDENTOM, KTÓRZY MAJĄ PRZYNAJMNIEJ JEDNEGO PRACODAWCĘ	
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę O18</p> <p>O18. Czy ma Pan(i) podpisaną umowę z którymś pracodawcą?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. z niektórymi tak, z niektórymi nie 2. z żadnym pracodawcą nie mam podpisanej umowy 3. ze wszystkimi pracodawcami mam podpisaną umowę 4. prowadzę własną działalność gospodarczą 5. <i>nie wiem</i>
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę O19</p> <p>O19. Czy od Pana(i) wynagrodzenia opłacane są podatki (związane z Pana(i) zatrudnieniem - dochodowe)?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak, w Polsce 2. tak, za granicą 3. tak, zarówno w Polsce, jak i za granicą 4. nie 5. <i>nie wiem</i>
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę O20</p> <p>O20. Czy w razie wypadku w pracy może Pan(i) liczyć na opiekę lekarską w Polsce?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak, wykupiłem(łam) w..... (kraj pochodzenia) obowiązkowe ubezpieczenie zdrowotne na czas pobytu w Polsce 2. tak, mam inne ubezpieczenie 3. tak, ale na własny koszt, bo nie mam ubezpieczenia 4. nie 5. <i>nie wiem</i>
<p>O21. Czy obecny pracodawca odprowadza za Pana(i) składki na ubezpieczenie zdrowotne?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie 3. <i>nie wiem</i>

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę O22</p> <p>O22. Czy któryś pracodawca oferuje Panu(i) dodatkowe świadczenia, takie jak na przykład...</p> <p>ANKIETER: zaznaczyć wszystkie twierdzące odpowiedzi</p>	<p>01 mieszkanie 02 wyżywienie 03 szkolenia specjalistyczne 04 naukę języka 05 pomoc w załatwianiu formalności (np. dokumenty pobytowe, nostryfikacja dyplomu) 06 opiekę zdrowotną (np. wykupiony dodatkowy abonament) 07 dojazdy do i z miejsca pracy do miejsca zamieszkania 08 inne (jakie?) 09 pracodawca nie oferuje żadnych dodatkowych świadczeń → przejść do O23</p>
<p>ANKIETER: Jeżeli pracodawca oferuje dodatkowe świadczenia, tzn. w pyt. O22 respondent udzielił odp. innej niż 9 Wręczyć kartę O22a</p> <p>O22a. O koszty których z tych świadczeń pomniejszane jest Pana(i) wynagrodzenie?</p>	<p>01 mieszkania 02 wyżywienia 03 szkoleń specjalistycznych 04 nauki języka 05 pomocy w załatwianiu formalności (np dokumenty pobytowe, nostryfikacja dyplomu) 06 opieki zdrowotnej (np. wykupiony dodatkowy abonament) 07 dojazdów do i z miejsca pracy do miejsca zamieszkania 08 innych (jakich?) 09 koszty świadczeń nie są odejmowane od mojego wynagrodzenia</p>
<p>O23. Ile przeciętnie godzin tygodniowo pracuje Pan(i) w Polsce, biorąc pod uwagę wszystkie wykonywane prace?</p> <p>ANKIETER: Wpisać ilość godzin.</p>	<p> __ __ godzin</p>
<p>O24. Czy może Pan(i) powiedzieć, jaki jest w sumie Pana(i) średni miesięczny dochód na rękę (netto) w złotych? Proszę uwzględnić zarobki ze wszystkich źródeł.</p> <p>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafelety tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy.</u> <u>Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></p> <p>Jeżeli respondent nie będzie w stanie oszacować, ile miesięcznie zarabia, zapytać:</p> <p>O24a. Proszę powiedzieć, ile średnio zarabiał(a) Pan(i) (na rękę) za godzinę pracy w ostatnim miesiącu?</p> <p>ANKIETER: Jeśli pobyt trwa krócej niż miesiąc, zapytać w odniesieniu do całego pobytu.</p>	<p>O24. __ __ . __ __ . __ __ złotych</p> <p>LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <p>01 do 1000 zł 02 1 001 - 1 500 zł 03 1 501 - 2 000 zł 04 2 001 - 3 000 zł 05 3 001 - 5 000 zł 06 5 001 - 7000 zł 07 powyżej 7000 zł 08 .odmowa odpowiedzi</p> <p>O24a. Jeżeli respondent nie będzie potrafił podać zarobków miesięcznych: Netto za godzinę: __ __ . __ __ złotych</p>
<p>O25. Jaką część miesięcznego wynagrodzenia netto stanowią Pana(i) wydatki „na życie” w Polsce (zakwaterowanie, stałe opłaty, wyżywienie, zakupy, transport, wypoczynek itp.)? Proszę spróbować to oszacować w procentach.</p>	<p> __ __ . __ __ procent</p>
PYT O26a-O26b ZADAĆ WSZYSTKIM RESPONDENTOM	
<p>O26a. Czy w trakcie pobytu w Polsce zgromadził(a) Pan(i) jakies oszczędności?</p>	<p>1. tak 2. nie → przejść do części Transfery (pytanie T1)</p>
<p>O26b. Gdzie planuje Pan(i) wykorzystać te oszczędności?</p> <p>ANKIETER Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta</p>	<p>1. planuję wykorzystać je w Polsce 2. planuję wykorzystać je w kraju, z którego pochodzę 3. planuję wykorzystać je w jeszcze innym kraju 4. nie wiem</p>

TRANSFERY	
<p>T1. Czy przekazuje Pan(i) lub przekazywał(a) Pan(i) w ciągu ostatnich 12 miesięcy w jakikolwiek sposób zarobione pieniądze za granice Polski (np. za pośrednictwem przyjaciół, transferu z rachunku bankowego czy poprzez specjalistyczne firmy)? Tu i dalej chodzi nam o wszystkie sposoby przekazów pieniężnych w trakcie pobytu (przelewy, przekazy, wywożenie osobiście)</p> <p><i>ANKIETER: W razie wątpliwości wyjaśnić, że chodzi o przekazywanie pieniędzy we wszystkie sposoby wymienione w T2.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. tak 2. nie → przejść do T11
<p>T1a. Do jakiego kraju przekazuje Pan(i) pieniądze?</p> <p><i>ANKIETER: zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ukraina 2. Białoruś 3. Rosja 4. inny kraj (jaki?)
<p><i>Wręczyć kartę T2 i pozostawić na kolejne pytanie</i></p> <p>T2. Który ze sposobów przekazywania pieniędzy zdarza się Panu(i) wykorzystywać?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. osobiście 2. przez przyjaciół lub krewnych 3. transfer z rachunku bankowego 4. przez specjalistyczną firmę (np. Western Union, Moneygram) 5. transfer pocztowy 6. przez nieformalnych pośredników (np. kierowców busów) 7. inaczej (w jaki sposób?).....
<p><i>ANKIETER: Poprosić o ponowne spojrzenie na kartę T2</i></p> <p>T3. Który ze sposobów przekazywania pieniędzy wykorzystuje Pan(i) <u>najczęściej</u>?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 osobiście 02 przez przyjaciół lub krewnych 03 transfer z rachunku bankowego 04 przez specjalistyczną firmę (np. Western Union, Moneygram) 05 transfer pocztowy 06 przez nieformalnych pośredników (np. kierowców busów) 07 inaczej (w jaki sposób?)..... 08 <i>nie ma sposobu, który bym wykorzystywał(a) częściej niż inne → przejść do T4</i>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę T3a</i></p> <p>T3a. Dlaczego preferuje Pan(i) sposób, który Pan(i) wskazał(a) powyżej? Proszę wskazać maksymalnie 3 decydujące przyczyny.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 niskie opłaty 02 brak opłat 03 dobra obsługa klienta 04 wygodna lokalizacja 05 łatwość użycia/łatwy dostęp 06 bezpieczeństwo 07 szybkość 08 łatwość w odbiorze przekazu przez osobę w kraju[odczytać kraj wskazany w T1a] 09 chęć uniknięcia opodatkowania w kraju[odczytać kraj wskazany w T1a] 10 brak przyczyny, np. przyzwyczajenie itp.

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę T4</p> <p>T4. Jak często przekazuje Pan(i) pieniądze z Polski?</p> <p>ANKIETER: Nie sugeruj respondentowi odpowiedzi 'trudno powiedzieć'.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. częściej niż raz w miesiącu 2. raz w miesiącu 3. co 2-3 miesiące 4. co 4-6 miesięcy 5. co 7-12 miesięcy 6. rzadziej niż co rok 7. trudno powiedzieć: wysyłam pieniądze, kiedy jest potrzeba
<p>T5. Komu zazwyczaj przekazuje Pan(i) pieniądze?</p> <p>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi respondenta</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. żonie/mężowi (partnerowi/partnerce) 2. rodzicom/teściom 3. dzieciom 4. innym osobom (jakim) 5. kredytodawcom/pożyczkodawcom 6. sobie
<p>T6. Jaką łączną kwotę przekazał(a) Pan(i) z Polski w ciągu <u>ostatnich 12 miesięcy</u>?</p> <p>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafeterię tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy. Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></p>	<p> _ _ _ _ _ _ _ złotych</p> <p>LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 01. do 500 zł 02. 501 – 1 000 zł 03. 1 001 – 1 500 zł 04. 1 501 – 2 000 zł 05. 2 001 – 3 000 zł 06. 3 001 – 5 000 zł 07. 5 001 – 7 000 zł 08. 7 001 – 10 000 zł 09. 10 001 – 15 000 zł 10. 15 001 – 20 000 zł 11. 20 001 – 25 000 zł 12. 25 001 – 30 000 zł 13. 30 001 zł – 40 000 zł 14. powyżej 40 000 zł 15. odmowa
<p>T7. Jaką kwotę przekazał(a) Pan(i) z Polski w ciągu <u>ostatniego miesiąca</u>?</p> <p>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. <u>Odczytać kafeterię tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy. Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</u></p>	<p> _ _ _ _ _ _ _ złotych</p> <p>01. W ostatnim miesiącu nie przekazałem(am) żadnych środków</p> <p>LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <ol style="list-style-type: none"> 02. 0-100 zł 03. 101-300 zł 04. 301-500 zł 05. 501-700 zł 06. 701-1000 zł 07. 1001-1500 zł 08. 1501-2000 zł 09. 2001-3000 zł 10. 3001 - 5000 zł 11. powyżej 5000 zł 12. odmowa

<p>T8. Proszę jeszcze powiedzieć, ile wyniosła kwota ostatniego dokonanego przez Pana(ia) przekazu pieniędzy z Polski?</p> <p><i>ANKIETER: Zapisać kwotę podaną przez respondenta. Odczytać kafeterię tylko wtedy, gdy respondent nie będzie chciał podać dokładnej sumy. Wówczas zaznaczyć odpowiedni przedział.</i></p>	<p>____ ____ ____ ____ ____ złotych LUB – jeżeli respondent nie poda dokładnej kwoty:</p> <p>01 0-100 zł 02 101-300 zł 03 301-500 zł 04 501-700 zł 05 701-1000 zł 06 1001-1500 zł 07 1501-2000 zł 08 2001-3000 zł 09 3001 - 5000 zł 10 powyżej 5000 zł 11 odmowa</p>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć arkusz T9</i></p> <p>T9. Na co została przeznaczona większość środków przekazanych przez Pana(ia) z Polski za granicę w ciągu ostatnich 12 miesięcy? Proszę spróbować oszacować i wpisać, jaki procent środków, które Pan(i) przekazał(a), zostały przeznaczone na następujące cele:</p> <p><i>ANKIETER: Dla każdego celu wpisać procent oszacowany na arkuszu przez respondenta. Sprawdzić, czy procenty sumują się do 100%.</i></p>	<p>01 bieżące wydatki _ _ _ % 02 remont mieszkania/domu..... _ _ _ % 03 kupno mieszkania/domu..... _ _ _ % 04 oszczędności..... _ _ _ % 05 inwestycje finansowe (np. zakup akcji)..... _ _ _ % 06 własna działalność gospodarcza..... _ _ _ % 07 edukacja własna _ _ _ % 08 edukacja dzieci _ _ _ % 09 spłata długu _ _ _ % 10 zdrowie (specjalistyczne zabiegi, operacje, lekarstwa)..... _ _ _ % 11 inne (jakie?) _ _ _ % 12 nie wiem, na co zostały przeznaczone te środki _ _ _ %</p>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę T10</i></p> <p>T10. Jeżeli będzie Pan(i) przekazywał zarobione w Polsce pieniądze w gotówce, to czy będą one wymienione w Polsce na inną walutę w kantorze lub banku?</p>	<p>1. tak, na walutę kraju, z którego pochodzę 2. tak, na EUR 3. tak, na USD 4. inna (jaka?) 5. nie, przekażę złotówki → przejść do T10b 6. nic nie przekażę → przejść do T11</p>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę T10a</i></p> <p>T10a. Gdzie zamierza Pan(i) dokonać tej wymiany?</p>	<p>1. w pobliżu miejsca pracy/ zamieszkania w trakcie pobytu w Polsce 2. niedaleko granicy w trakcie podróży z Polski 3. w innym miejscu (jakim?) 4. nie wiem</p>
<p><i>ANKIETER: Wręczyć arkusz T10b</i></p> <p>T10b. Na co zamierza Pan(i) przeznaczyć środki, które zostaną przekazane z Polski za granicę? Proszę spróbować oszacować i wpisać, jaki procent środków zostanie przeznaczony na następujące cele:</p> <p><i>ANKIETER: Dla każdego celu wpisać procent oszacowany na arkuszu przez respondenta. Sprawdzić, czy procenty sumują się do 100%.</i></p>	<p>01 bieżące wydatki _ _ _ % 02 remont mieszkania/domu..... _ _ _ % 03 kupno mieszkania/domu..... _ _ _ % 04 oszczędności..... _ _ _ % 05 inwestycje finansowe (np. zakup akcji)..... _ _ _ % 06 własna działalność gospodarcza..... _ _ _ % 07 edukacja własna _ _ _ % 08 edukacja dzieci _ _ _ % 09 spłata długu _ _ _ % 10 zdrowie (specjalistyczne zabiegi, operacje, lekarstwa)..... _ _ _ % 11 inne (jakie?) _ _ _ % 12 nie wiem, na co zostaną przeznaczone te środki _ _ _ %</p>
<p>T11. W jakim kraju ma Pan(i) rachunek bankowy?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć wszystkie odpowiedzi</i></p>	<p>1. w Polsce 2. na Ukrainie 3. na Białorusi 4. w Rosji 5. w innym kraju 6. nie mam rachunku bankowego</p>

SIECI								
Teraz chcielibyśmy zadać Panu(i) kilka szczegółowych pytań o inne osoby, które Pan(i) zna.						Liczba osób: _ _ _ _		
<p>N1. Ile zna Pan(i) osobiście osób, które również znają Pana(ią) z imienia i nazwiska i przyjechali do Polski po raz pierwszy po 1989 roku i posiadają obywatelstwo ukraińskie, białoruskie lub rosyjskie?</p> <p><i>NA TO PYTANIE MUSI ZOSTAĆ UDZIELONA ODPOWIEDŹ!!!</i> <i>Jeśli respondent nie wie, należy mu pomóc w przybliżeniu liczby osób (więcej niż 10, mniej niż 15 etc.).</i> <i>Można też pomóc, pytając, do ilu osób zna numery telefonów lub z iloma osobami mógłby skontaktować się w ciągu najbliższych paru dni, gdyby chciał.</i></p>								
N2. Ile spośród tych osób mieszka w województwie mazowieckim?						Liczba osób: _ _ _ _		
N3. Ile z tych osób mieszkających w województwie mazowieckim jest w wieku powyżej 18 lat lecz nie starszych niż 65 lat?						Liczba osób: _ _ _ _		
<p>Wręczyć arkusz N6</p> <p>N4. Kim są dla Pana(i) te osoby? Chodzi o osoby wskazane w ostatnim pytaniu. W odniesieniu do każdej relacji proszę powiedzieć, ile jest osób, jakiej są płci oraz z jakich są krajów.</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć w tabeli wszystkie kategorie, które dotyczą, i przybliżoną liczbę osób w każdej kategorii.</i></p>		Liczba mężczyzn _ _ _ _			Liczba kobiet _ _ _ _			
			Ukraińcy	Białorusini	Rosjanie	Ukraińki	Białorusinki	Rosjanki
		a. Członkowie gospodarstwa domowego /rodzina /krewni	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
		b. Rodzina lub krewni spoza gospodarstwa domowego	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
		c. Przyjaciele	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
		d. Znajomi z pracy	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
		e. Znajomi spoza pracy	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
		f. Inne	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _
g. trudno powiedzieć		_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	_ _ _	
N5. Z iloma z nich widział(a) się Pan(i) w ciągu ostatnich trzech miesięcy? Proszę wskazać liczbę osób z podziałem na mężczyzn i kobiety.						Liczba mężczyzn: _ _ _ _ Liczba kobiet: _ _ _ _		

METRYCZKA

Chciał(a)bym zadać Pani jeszcze kilka pytań dotyczących Pana(i) oraz Pana(i) gospodarstwa domowego. Uzyskane informacje będą wykorzystane wyłącznie do celów badawczych i będą przedstawiane jedynie w zbiorczych opracowaniach wyników.

<p>M1. Jaki jest Pana(i) stan cywilny?</p> <p><i>ANKIETER: W razie konieczności, respondent może wskazać kilka odpowiedzi.</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. kawaler / panna 2. mieszkający(a) z partnerem / konkubinat 3. żonaty / zamężna 4. rozwiedziony(a) 5. w separacji 6. wdowiec / wdowa
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę M2</i></p> <p>M2. Jaki jest Pan(i) najwyższy stopień wykształcenia?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 nieukończony podstawowy / неповна початкова загальна середня освіта 02 ukończony podstawowy lub gimnazjalny/ початкова або базова загальна середня освіта 03 zasadniczy zawodowy 04 średni ogólnokształcący / повна загальна середня освіта 05 średni zawodowy / середня професійна (спеціальна) освіта 06 pomaturalny, policealny / неповна вища освіта (молодший спеціаліст) 07 licencjacki, inżynierski/ базова вища освіта (бакалавр) 08 wyższy magisterski lub lekarski / повна вища освіта (спеціаліст, магістр) 09 stopień naukowy doktora, doktora habilitowanego lub profesora/ науковий ступінь кандидата наук, доктора наук чи вчене звання професора
<p><i>ANKIETER: Wręczyć kartę M3</i></p> <p>M3. Jaka jest główna dziedzina wykształcenia najwyższego stopnia zdobytego przez Pana(ią) w szkole bądź na studiach?</p> <p><i>ANKIETER: Zaznaczyć jedną odpowiedź respondenta</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 wykształcenie ogólne lub bez sprecyzowanej dziedziny 02 sztuki piękne lub użytkowe 03 nauki humanistyczne – języki, filologia klasyczna, historia, teologia itp. 04 nauki techniczne i inżynieryjne, w tym architektura i planowanie przestrzenne, przemysł, rzemiosło, budownictwo itp. 05 rolnictwo i leśnictwo 06 pedagogika i oświata 07 nauki przyrodnicze, matematyka, informatyka itp. 08 nauki medyczne, ochrona zdrowia, pielęgniarstwo itp. 09 ekonomia, handel, zarządzanie, rachunkowość itp. 10 nauki społeczne – socjologia, psychologia, antropologia kultury, etnologia, itp. 11 administracja publiczna 12 media, kultura, sport, turystyka, rekreacja, hotelarstwo, itp. 13 prawo i usługi prawne 14 usługi osobiste – żywienie, fryzjerstwo itp. 15 ochrona porządku i bezpieczeństwa publicznego – policja, wojsko, straż pożarna itp. 16 transport i telekomunikacja

<p>ANKIETER: Wręczyć kartę M4</p> <p>M4. Proszę wybrać odpowiedź spośród niżej wymienionych najlepiej opisującą Pan(i) sytuację w kraju pochodzenia w ciągu 6 miesięcy poprzedzających <u>pierwszy przyjazd do Polski w celu innym niż turystyczno-wypoczynkowy.</u> <u>W kraju pochodzenia, w ciągu 6 miesięcy poprzedzających przyjazd do Polski ...</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. nie kształciłem(am) się 2. chodziłem(am) do szkoły /studiowałem(am) 3. doksztalałem(am) się (np. w ramach kursów zawodowych, studiów podyplomowych) 4. kształciłem(am) się, ale w innym kraju niż kraj pochodzenia i Polska 5. w tym okresie nie przebywałem w kraju pochodzenia
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę M5a</p> <p>M5a. Czy kształcił(a) się kiedykolwiek Pan(i) w <u>Polsce? Proszę wybrać najlepiej pasującą odpowiedź.</u></p> <p>ANKIETER: W razie konieczności, respondent może wskazać kilka odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. nie kształciłem(am) się → przejść do M6 2. kształciłem(am) się w trybie dziennym w szkole, na uczelni 3. kształciłem(am) się w trybie wieczorowym w szkole, na uczelni 4. kształciłem(am) się w trybie zaocznym w szkole, na uczelni 5. doksztalałem(am) się w ramach studiów podyplomowych lub kursów zawodowych
<p>ANKIETER: Wręczyć kartę M5b</p> <p>M5b. Na jakim poziomie Pan(i) się kształcił(a) w Polsce?</p> <p>ANKIETER: W razie konieczności, respondent może wskazać kilka odpowiedzi.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 podstawowym / початкова освіта 02 gimnazjalnym / базова загальна середня освіта 03 zasadniczym zawodowym / базова професійна освіта 04 średnim ogólnokształcącym / старша школа, повна загальна середня освіта 05 średnim zawodowym / середня професійна (спеціальна) освіта 06 pomaturalnym, policealnym / неповна вища освіта (молодший спеціаліст) 07 licencjackim, inżynierskim / базова вища освіта (бакалавр) 08 wyższym magisterskim lub lekarskim / повна вища освіта (спеціаліст, магістр) 09 studiów doktoranckich / аспірантура, докторантура
<p>M6. Gdzie Pan(i) mieszka obecnie w Polsce? Proszę podać swój kod pocztowy.</p> <p>ANKIETER: Jeżeli respondent będzie miał trudności z podaniem kodu, może wskazać najbliższy przystanek autobusowy / kolejowy, a w wypadku małej miejscowości podać jej nazwę.</p>	<p>Kod pocztowy __ __ _ - __ __ _ </p> <p>Ewentualnie nazwa najbliższego przystanku lub miejscowości:</p> <p>.....</p>
<p>Wręczyć kartę M7</p> <p>M7. Proszę wskazać określenie najlepiej charakteryzujące Pana(i) obecne warunki mieszkaniowe w Polsce.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 01 mam własne mieszkanie/dom 02 wynajmuję mieszkanie/dom 03 wynajmuję część mieszkania/domu 04 mieszkam w jednoosobowym pokoju w hotelu pracowniczym/akademiku 05 mieszkam w wieloosobowym pokoju w hotelu pracowniczym/akademiku 06 mieszkam w jednoosobowym pomieszczeniu udostępnianym przez pracodawcę 07 mieszkam w wieloosobowym pomieszczeniu udostępnianym przez pracodawcę 08 mieszkam u krewnych 09 mieszkam u znajomych 10 inne (jakie?).....
<p>M8. Z kim Pan(i) mieszka w Polsce?</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. sam(a) 2. tylko z rodziną 3. tylko ze znajomymi 4. z rodziną i znajomymi 5. z kim innym (kim?).....